РЕСПУБЛИКАДИН ЖЕМИЯТДИННИ СИЯСАТДИН ГАЗЕТ

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр, дидед чIал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава | N 32 (10989) хемис 12 – август, 2021 – йис | WWW.LEZGIGAZET.RU | Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - 16 манат

Вилик пад кьун патал

"Лезги газетдиз" Дагъустандин здравоохраненидин министерстводин пресс-къуллугъди хабар гайивал, республикадиз и йикъара коронавирусдиз акси рапарин еке кьадар чара авунва: "Спутник V" - 53400, "ЭпиВакКорона" - 1440 ва "Спутник Лайт" 15 000 раб.

Министерстводин пресс-къуллугъдин делилралди, сифте нубатда рапар абур тIимил авай шегьерризни районриз рекье твадайвал я.

РикIел хкин, алай вахтунда Дагъустанда вакцинациядин 86 стационарни мобильный 56 пункт кардик ква. Махачкъалада агьалийриз къулай хьун патал Исинбаевадин тIварунихъ галай стадиондал, аваррин ва урусрин театррин, шегьердин кьилин майдандал алай ДГМУ-дин дараматда алава пунктар кардик кутунва.

Дагъустанвийривай вакцинациядин гьи пунктуна хьайитIани тIегъуьндиз акси раб ягъиз жеда. Раб язавай касдив паспортдин, полисдин ва СНИЛС-дин копияр хьун герек я. РикIел хуьх, коронавирусдин вилик пад кьунин карда виридалайни менфятлу рехъ адаз акси раб ягъун я.

МискIин арадал хкизва

Мегьамед ИБРАГЬИМОВ

Машгьур шейх, дагъвийрин руьгьдин буба Ярагъ Мегьамедан Вини Ярагъдал алай мискIин (ана гьакIни медресани кардик квай) цIийикIа туьхкIуьр хъувунин игьтияж авайдакай ихтилатар ийиз гзаф йисар тир. Мисал яз, 2017-йисуз Мегьарамдхуьруьн районда шейхдин экуь къаматдиз талукьарна кьиле тухвай форумдал мискIин арадал хкидай къарар кьабулнай. Амма жуьреба-жуьре себебар аваз, и кардив эгечIиз хьанач. 2019-йисуз республикадин са жерге СМИ-риз Вини Ярагъдал алай мискIин цIийикIа туьхкIуьр хъувун патал кьиле шейхдин невейрикай тир Агьмад Мегьамедов авай ярагъвийрин са дестеди пулдин такьатар кIватIзавайдакай малуматар акъатнай. Амма и сефердани месэла гьялиз хьанач...

Са шумуд йикъан вилик за интернетдин бязи соцсетрай ("Фейсбук", "Телеграмм") Ярагъ Мегьамедан мискIин михьиз чукIурнавайдакай, тарихдин имарат чилихъ галаз саднавайдакай хабар гузвай макъалаяр кIелна. Макъалайрихъ Вини Ярагъдал янавай сад-кьве шикилни галай. Жуван халкьдихъ, тарихдихъ, хайи чилихъ рикI кузвай гьар са лезгидик хьиз, закни и макъалайри къурху кутуна. Зун, чкадал фена, авай гьаларихъ галаз мукьувай таниш жедай фикирдал атана…

Аниз фидалди вилик дуьшуьшдай зун Ставрополь шегьердин Думадин депутат, вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондин Агъа СтIалдилай тир Казбек Агъаларовахъ галаз таниш хьана. Махачкъалада авай имам аш-Шафиидин тIварунихъ галай мискIинда чи халкьдин векилрикай тир динэгьлийри са мярекат тешкилнавай. Ставрополдай хтанвай чи ватанэгьлини и межлисдиз атанвай. Гьана чи сад лагьай гуьруьшни кьиле фена. Са кьас фу тIуьна, жемятдихъ галаз санал капI авурдалай кьулухъ чна чи халкьдиз талукь жуьреба-жуьре месэлайрай ихтилатар авуна. Зи цIийи танишдин суьгьбетрай заз Казбек Агъаларова, адан стхайри, Урусатдин жуьреба-жуьре шегьерра (Сахалинда, Калининградда, Камчатский крайда, Тюменда ва масанра) яшамиш жезвай адан дустари Ярагъ Мегьамедан мискIин арадал хкунин карда иштиракзавайдакай хабар хьана. За адавай и месэладикай гегьеншдиз суьгьбет авун тIалабна.

- Вини Ярагъдал машгьур шейхдин мискIин арадиз хкиз кIанзавайдакай хабар хьайила, зак руьгь акатна, - лугьузва Казбек Агъаларова. - Фад гъиле кьуна герек кар тир. Белки, вахтунда и месэладив эгечIнайтIа, ам гьахьтин гьалдизни къведачир. Ашкъи авай гьар са касдивай и проектда иштиракиз жезвайди чир хьайила, зун, зи стхаяр, ярар-дустар къерехда акъвазнач. Чун вири лезги халкь патал важиблу и кардик чи пайни кутаз гьазур хьана. Гьар сеферда Дагъустандиз хтайла, зун Вини Ярагъдални хъфизва. Аллагьди гайитIа, и сефердани хъфида: Вини Ярагъдални, Вини Къурушдални. За вазни шейхдин хайи хуьруьз хъфин, ана кьиле физвай кIвалахрихъ галаз мукьувай таниш хьун теклифзава, - меслят гана заз зи цIийи танишди.

Гьакъикъатдани, Казбек Агъаларов вичи тIвар кьур хуьреризни фена. Вини Ярагъдал ада мискIиндин чкIанвай цларин къандахар михьизни куьмекна. И кардалди ада хайи чилихъ рикI кузвай амай стхайризни чешне къалурна, шейхдин мискIин арадал хкунин карда иштиракуниз эвер гана.

За кьатIайвал, Казбек Агъаларов заха, гьа са вахтунда пара агъайна инсан я. Ада вичи ийизвай мергьяматлувилерикай заз тамамдиз хабар ганач. Гьакъикъатда лагьайтIа, ада мискIин арадал хкуник кутазвай пай екеди я. Аллагь рази хьурай вичелай!

Гьа икI, зун Агъа СтIалрин имам ТIалиб Бейбалаевахъ галаз Ярагъдал рекье гьатна. Чкадал чун Ярагърин хуьруьн имам Агьмад Мегьамедова кьабулна. Адан гафарай малум хьайивал, Вини Ярагъдал мискIин цIийикIа туьхкIуьр хъувунив алай йисан апрелдин вацралай эгечIна. Сифте нубатда мискIин арадал хкунин кIвалахар гъиле кьунвай ксар (абурун арада шейхдин невеяр, ярагъвийрин са десте, хайи чилихъ, тарихдихъ рикI кузвай ватанэгьлияр ава) Вини Ярагъдал хъфизвай рехъ къайдадиз хкунив эгечIна.

- Чна гъиле кьунвай кар тек са ярагъвийриз талукьди туш, - суьгьбетиз гатIунна Агьмад Мегьамедов. - Им вири халкьдин проект я, гьикI лагьайтIа, Ярагъ Мегьамед Дагъустандин вири халкьари чпин дамах яз гьисабзава. Гьавиляй и кардик мумкинвал авай гьар са касдивай вичин пай кутаз жеда. Гьахьтин ксар авачизни туш. Мисал яз, завай сифте кьилелай чахъ галаз санал и проект кьилиз акъудунин карда куьмекар гузвай Казбек Агъаларован тIвар кьаз жеда. Чна гъиле кьунвай кардикай хабар хьанмазди, ада, адан стхайри, ярар-дустари чпин куьмекдин гъил яргъи авуна, - лагьана Ярагърин имамди.

- МискIин цIийикIа туьхкIуьр хъувунин кIвалахрив эгечIдалди вилик чна Вини Ярагъдал пешекарриз (тарихчийриз, археологриз, инженерриз, устIарриз) теклифнай, - давамарзава вичин суьгьбет Агьмад Мегьамедова. - МискIин алай чкадиз, ам авай гьалдиз къимет гайидалай кьулухъ чун кIвалахдив эгечIна. Чун вужар я? Ярагъ Мегьамедан невеяр, зи миресар, хуьруьнвияр, рикIе мискIиндал чан хкунин къаст авай уьлкведин жуьреба-жуьре шегьерра яшамиш жезвай стхаяр. Чи виридан мурад сад тир: жезмай кьван мискIиндин цлар хуьн. Амма, гьайиф хьи, гзаф йисара марфадинни ракъинин кIаник хьанвай дараматдин цлар акьалтIай пис гьалда авай. Бязи цлар гъил-кIвач галукьнамазди чкIизвай. Сифте нубатда чун мискIиндин дараматдин къерехар тирвал, къандахдилай гатIунна, мукъаятдаказ михьиз эгечIна. Къандахда авай къванерин арада авай луз (кьар) накьвадиз элкъвенва. Маса гафаралди лагьайтIа, къванер, арада абур мягькемардай са затIни авачиз, сад-садан винел ала. Ихьтин къандахдал цлар хкажиз тежедайди фикирда кьуна, чун цIийи къандах арадал гъиз гатIунна.

Лагьана кIанда, мискIиндин са цал хуьз алакьнава *(шикилдайни аквазва)*. КIвалахар кьиле тухузвай чIавуз и цлан виликай чаз деринвилел - 1,5 метр алай, диаметр тахминан метрдиз барабар тир кьве фур жагъана. Са фурай хъенчIин къапарни гьатна. Чахъ галаз алакъада авай пешекарри гьисабзавайвал, и фурар виликдай недай-хъвадай суьрсет хуьзвай чкаяр хьун мумкин я.

Къейд ийиз кIанзава, цлар чна мискIиндин чкIанвай дараматдикай хкуднавай

▸ 4

Нумрадай кIела:

ЖЕМИЯТ

Вун ялгъуз яни?

Ялгъузвилелай чIехи бедбахтвал инсан патал бажагьат ава. Кар-кеспидик квачиз, патав хабар кьадай багьриярни гвачиз, къула цIай, суфрадик фу квачиз, булахдал физ тежез, квар ичIи тир къариярни къужаяр (чебни вахтунилай фад кьуьзуь хьанвайбур, гуьгьуьл ханвай сагъсузар) къвердавай гзаф жезвайди, чи гьи хуьруьз фейитIани аквазва.

▸ 3

ИРС

Мирзе-Къазанфаран геле аваз…

Мирзе-Къазанфаран икьван чIавалди чаз чизвай са шиирдилай гъейри мад кьуд шиир чаз чир хъхьуни ажайиб уьмуьрди адан тIвар, шаирдин тIвар хьиз, лезгийрин арайриз хканвайди якъин ийизва ва идалай кьулухъ лезги тарихдинни культурадин ктабра ам шаир хьиз, адан эсеррин чешнеярни гъана, къалурун чавай тIалабзава...

▸ 5

ИРС

Несилри рикIел хуьзва

Вич гьахълудаказ чи классикрин жергеда тунвай шаирдикай марагълу ахтармишунар литературоведар тир профессор Гь.Гь. Гашарова, илимрин доктор, профессор Къ.Х. Акимова, масабуруни тухванва. Шаирдин тIвар чи антологийра, тарихдин ктабра, энциклопедийра, школайрин учебникра гьатнава. Несилри рикIелай алудзавач.

▸ 6

ЭКОНОМИКА

Цан цайидаз - цуру нек, тIанбул ягъайдаз - фири нек

Чи "базардин экономика" гьа ихьтинди хьанва. Уьлкведа къиметар багьа хьунин кьилин себебрикай сад: шей гьасилзавайдалай ам ишлемишзавай муьштеридин суфрадал агакьдалди са шумуд арачидин гъилелай физва.

▸ 7

ЯШАЙИШ

"Яшайишдин икьрар". Ам вуч я?

"Яшайишдин икьрардин" сергьятра аваз кьилдин касдиз, хизандиз яшайишдин четинвилерай экъечIун патал пулдин такьатар чара ийизва. Амма и такьатар игьтияж авай бязи рекьериз харждай ихтияр ава. Абур гьихьтин рекьер ятIа, "яшайишдин икьрарда" къалурзава.

▸ 9

ХАБАРАР

Алакьунар авай карчи

Эхиримжи вахтара М.Гьажиагъаев недай-хъвадай суьрсетрихъ галаз алакъалу карчивилел машгъул я. И хиляй ада са жерге тешкилатар идара ийизва. 2015-йисуз недай-хъвадай суьрсетрихъ галаз алакъалу проект кардик кутуна, и рекьяй агалкьунралди карчивал давамарзава.

▸ 12

Тахсиркарвилериз рехъ гудач

10-августдиз Махачкъалада Россиядин Федерациядин Генеральный прокурордин заместитель Андрей Кикотан регьбервилик кваз Кеферпатан Кавказдин ва Кьиблепатан Федеральный округрин къайдаяр хуьдай ва гуьзчивалдай органрин ведомствойрин уртах совещание кьиле фена.

Совещанидин кІвалахда РД-дин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова, Кеферпатан Кавказда ва Кьиблепатан Федеральный округра авай РФ-дин Генеральный прокуратурадин Кьилин руководстводи, Кеферпатан Кавказдин федеральный округда авай Россиядин МВД-дин Кьилин Управленидин начальник Сергей Бачурина ва маса ксари иштиракна.

Мярекатдал милли проектар, энергетикадин комплексдиз талукь программаяр кьилиз акъудун патал бюджетдай чара авунвай пулдин такьатар чуьнуьхуниз акси гьерекатриз, энергетикадин комплекс криминалдин таъсирдикай хкудуниз талукь месэлаяр гьялна.

Мярекат ачухдайла, Андрей Кикота къейдна хьи, государство вилик тухун патал милли проектар кьилиз акъудунихъ стратегиядин жигьетдай еке метлеб ава. Абурал гуьзчивал авун прокуратурадин органар патал важиблу кар я.

Ада малумарайвал, алатай йисан сифте кьилерилай милли проектар кьилиз акъудунин хиле 1,5 агъзурдалай гзаф ахтармишунар кьиле тухвана. Нетижада къанун чІурай 5 агъзурдалай гзаф дуьшуьшар винел акъудна ва абурун вилик пад кьуна. Къайдаяр хуьдай органри сад хьана авур кІвалахдин нетижада 245 уголовный дело къарагъарна.

А.Кикота гьакІни къейд авурвал, къайдаяр хуьдай органри чимивилинни энергетикадин комплексдин (ТЭК) хиле авай къанунсуз кІвалахар винел акъудун патал еке кІвалах тухвана. Экономикадин рекьяй уьлкведа гьисабдиз къачунвай гьар вад лагьай тахсиркарвал округда винел акъудна. Энергетикадин идарайрин са жерге руководителри ва къуллугъчийри тахсиркарвилер авунин вилик пад кьуна.

Совещанидал гьакІ важиблу маса месэлаярни гьялна. Мисал яз, ТЭК-дин идараяр ресурсралди таъминарзавай карханайриз кредитрин еке такьатар буржлу тирдакай рахана. Ихьтин гьалари энергоресурсар атІунар авачиз датІана гун къурхулувилик кутазва.

Идахъ галаз сад хьиз, мярекатдин иштиракчийри яшайишдинни коммунальный къуллугъра къиметар арадал атунин, ресурсар гьахъ-гьисаб кьун тавуна ишлемишунин месэлаярни веревирдна.

ЦІахур дередиз фена

Дагъустандин Гьукуматдин Председатель Абдулпатагь Амирханов министрар ва са десте жавабдар къуллугъчияр галаз алатай гьафтеда Рутул райондиз фена. Идакай "Лезги газетдиз" РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Дагъустандин дагълух районрин арада виридалайни еке районда премьер-министр яшайишдин са жерге объектриз килигна, улакьрин рекьерин, экверин майишатдин ва газ тухунин месэлаяр ахтармишна.

Абдулпатагь Амирханов Россиядин мулкарал алай диндин къадим (11-асирдин) объектрикай сад тир ЦІахуррин медресадизни фена. Дараматдихъ неинки цІахуррин халкь, гьакІ вири Кавказ, Россия патални еке къиметлувал ава. Махсус чирвилер гунилай гъейри, медресада илимдин кІвалахар цІийи кьилелай кхьин хъувунин крарни кьилиз акъудна.

ЦІахур дередин имам Эльдар Сулейманован гафаралди, медресада къенин юкъузни тарсар гун давам жезва. Коронавирусдин тІугъвал себеб яз бязи тарсар онлайн жуьреда кьиле тухузва. Къадим дарамат чкІидай гьалда авайди яз гьисабзава, къенепатайни, къецелайни адан цларай цІийи сварар атанва.

Авай гьалдиз килигайдалай кьулухъ гьукуматдин векилри медреса цІийи хъувунин месэла веревирдна. А.Амирханова РД-дин медениятдин ирс хуьнин агентстводал, муькуь ведомствойрихъ галаз санал, и месэла, гежел вегьин тавуна, кутугай тегьерда гьялун тапшурмишна. Кьилди къачуртІа, объект республикадин хсусиятдиз элкъуьр хъувун ва республикадин инвестицийрин программадин сергьятра аваз ва я субсидийрин къайдада муниципальный тешкилатдиз пулдин такьатар чара авун теклифна.

Рутул хуьрени А.Амирханов са шумуд объектдиз, гьа жергедай яз ЦСОН-дизни килигна. Ада пешекарривай районда бейкарвилин гьаларикай, яшайишдин икьрардин бинедаллаз игьтияж авай агьалийриз государстводин куьмекар гуникай хабарар кьуна. Ада алай йисан гатфариз селлер атуникди кІвалериз зарар хьайи агьалийрал акьалтзавай четинвилер чирна ва абуруз куьмекар гун тапшурмишна.

Гуьгъуьнлай райадминистрацияда кьиле тухвай совещанидал тестикьарайвал, районда аялрин цІийи бахча ва мектебар эцигда.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 11-августдиз Дагъустанда коронавирус акатайбурун кьадар 43 916-дав агакьнавай. Эхиримжи юкъуз коронавирус акатай 199 кас дуьздал акъудна.

Гьа са вахтунда духтуррилай начагъ хьайи 39 178 кас (эхиримжи юкъуз - 189) сагъар хъийиз алакьнава. Санлай къачурла, республикада 2 583 584 кас ахтармишнава. 4388 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), кІвалера ава. Дагъустанда коронавирусдик 1925 (эхиримжи юкъуз - 23) кас кьена.

Жавабдарвилиз чІугвада

Агьмед МАГЬМУДОВ

Духтурри, пешекарри коронавирусдин вилик пад кьун патал агьалийриз и тІегъуьндиз акси рапар ягъуниз эвер гузва. Уьлкведин са шумуд регионда, гьа жергедай яз Дагъустандани, Роспотребнадзорди яшайишдин са жерге хилерин къуллугъчияр коронавирусдиз акси рапар ягъуниз мажбурнава. И месэладиз талукь къарар Управленидин сайтда чапнава. Сагълам яз, амма рапар ягъуникай кьил къакъудзавайбур вахтуналди кІвалахдикай магьрум хьунни мумкин я.

Эхиримжи варцара къанун-къайда хуьдай органрин къуллугъчийри уьлкведин жуьреба-жуьре регионра агьалийриз коронавирусдиз акси раб янавайди тестикьарзавай къалп сертификатар ганвай дуьшуьшар винел акъуднава. И сиягьдик чи республикани акатнава. Дагъустандин МВД-дин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, мукьвара полициядин къуллугъчийри коронавирусдиз акси рапар янавайди тестикьарзавай къалп сертификатар гунай шак физвай Махачкъаладин поликлиникайрикай сана кІвалахзавай духтур ва республикадин клиникадин больницадин медсестра кьуна.

Къанун-къайда хуьдай органрин векилри тайинарайвал, абуру РФ-дин здравоохраненидин хилен государстводин малуматрин сад тир къурулушдив, гуя 6 касди рапар яна лагьана, къалп делилар агакьарна. И кардай абуру 33 агъзур манат пул къачуна.

Алай вахтунда абурун гьакъиндай кІватІнавай материал РФ-дин Силисдин комитетдин РД-да авай Управленидиз вахканва.

Лагьана кІанда, къалп сертификатар гузвайбур жавабдарвилиз чІугвазва. "Российская газета" чешмедиз юридический илимрин доктор Иван Соловьева ганвай интервьюда къейднавайвал, РФ-дин Уголовный кодексдин 327-статьядин 3-паюнал асаслу яз, къалп сертификат маса гузвайди, къачузвайди, хуьзвайди 1-2 йисан къене азадвиликай магьрум хьунин хаталувал ава. 236-статьядал асаслу яз, 80 агъзур манат жерме ийидай ва я мажбуридиказ кІвалахиз тадай ихтиярар ава.

Вири и крар фикирда кьурла, виридалайни хийирлу, саламат рехъ, жув яшамиш жезвай чкада авай духтурханадиз фена, коронавирусдиз акси раб ягъун я. Идалди куьне куь ва хизанрин, мукьва-кьилийрин сагъламвал хуьда.

Бедбахтвилер алудзава

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

5-августдиз яргъал чІугур гужлу марфарин нетижада селлер атуникди Ахцегь районда хуьруьн майишатдиз, рекьер-хуьлериз, яшайишдин объектриз хейлин зиянар хьана.

Кьилди къачуртІа, машиндин "Ахцегь-Къурукал-Хинер" рекьин 3-километрда, "Лай" участкодин къаншарда, рехъ селди кьуна, республикадин "Мегьарамдхуьр-Ахцегь-Рутул" автошегьредин бязи чкаяр чІур хьана, дигидай цин "Ахцегь-КьакІар" ва Ахцегьа гуьне патан майишатрин къаналар кьарадив ацІана, Калукрин ва Къурукаларин хуьрера яшайишдин бязи кІвалерин подвалар ци къачуна, ГЭС-дин къаналдин кьил вацІу тухвана ва икІ мад. Идалай вилик къвайи гужлу марфарин нетижада "Ахцегь-Мацар" рекьин 2,5 километрдин участкодиз ва "Мацар-Ахцегь" цин турбадин кьилин имаратдиз еке хасаратвилер хьана.

Алай вахтунда Ахцегь муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримован гуьзчивилик кваз райондин хсуси къуватралди тІебиатдин бедбахтвилер алудна бегьемарзава. Гъилевай гьафтеда цин къаналризни булахриз агьалийри ишлемишдай яд хъияда.

* * *

Юргъади Кьурагь райондин экономикадизни, хуьруьн майишатдизни еке зиянар гана. Къати марфарин нетижада селлер атуникди, муькъвериз, мукъверилай элячІдай чкайриз, чкадин ва республикадин дережадин улакьрин рекьериз хасаратвилер хьана. Багъларани салара авай емишризни майвайриз гайи зиянарни гъвечІибур туш.

Алай вахтунда райондин хуьриз физвай рекьер къайдадик кухтунин кІвалахар давам жезва.

ЦІийи улакьар чара авуна

"Лезги газетдиз" Дагъустандин Кьилин пресс-къуллугъди хабар гайивал, 11-августдиз Сергей Меликова республикадин медицинадин са жерге идарайрин кьилин духтуррив цІийи махсус улакьрин куьлегар вахкана.

Къейд ийин хьи, медицинадин макьсад патал менфят къачузвай цІийи улакьар республикадиз государстводин программадин сергьятра аваз чара авунва. 27 улакь 20 шегьердинни райондин арада пайна.

2021-йисуз, санлай къачурла, Дагъустандив медицинадин хиле менфят къачудай 177 улакь агакьда. Абурун арада тади куьмекдин, духтурар начагъбур авай кІвалериз тухудай ва яргъал районрив дарманар агакьардай улакьар ава.

Буюр, мекерадиз ша!

Алукьзавай **киш юкъуз**, **14-августдиз,** Махачкъаладин Пушкинан тІварцІихъ галай куьчеда республикадин хуьруьн майишатдин суьрсетдин мекера жеда. Мярекат тешкилнавай РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетрин министерстводи хабар гузвайвал, иниз Дагъустандин саки вири районра гьасилнавай михьи, дадлу суьрсетар гъида ва тІем акакьдай (базардинбурулай ужуз) къиметрай маса гуда.

Шегьерэгьлийривай мекерадиз пакаман сятдин **10-далай** атайтІа жеда. Министерстводин информациядин къуллугъдай чаз хабар гайивал, республикадин хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилзавай лежберрин зегьметдин нетижайриз килигун патал мярекатда РД-дин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликовани иштиракун гуьзлемишзава.

Дагъустандин Автономиядин - 100 йис

Регьбердиз савкьат

(Тарихдин чинрай)

Абдула СЕМЕДОВ, Кьурагьрин хуьр

"Лезги газетдин" алай йисан къанни кІуьд лагьай нумрада тарихчи, писатель Рамазан Велибегован "Дагъвияр Ленинан патав" макъала чапнавай. Ана дагъвийри В.И. Лениназ багъишай савкьатдин месэладини кьетІен чка кьунвай. Инал заз, Рамазан муаллимдин рикІел хкунриз къуват гуналди, и жигьетдай жуваз чидай бязи алаваярни хъийиз кІанзава.

Авторди къейдзавайвал, Дагъустандин Совнаркомдин председатель Жалалутдин Коркмасова сифте нубатда В.И. Ленинан вилик Дагъустандин карта экІяна, амма и кардин кьилин себеб вуч тиртІа, макъалада къалурнавач. (Мумкин я, карта Ленинан вилик гъвечІи столдал экІягьайди Ж.Коркмасов ваъ, Алибег Тахо-Годи хьун).

- И карта вуч патал я? - хабар кьуна Владимир Ильича.

Инал дагъвийри (абур кьуд кас авай) и йикъара са жавабдар къуллугъчидиз Дагъустан гьина аватІа чириз кІан хьайидакай, амма ада Дагъустанни Туьркменистан какадарзавайдакай лагьана. Гьавиляй дагъвийри чпив гваз Москвадиз Лениназ Дагъустан алай чка къалурун патал карта гъанвай. Ленин и жавабдар къуллугъчидин чирвилерин дережадал хъуьрена ва, ам вуж ятІа хабар такьуна, лагьана: "Квез кичІе жемир. Бес заз Дагъустан алай чка чидачни мегер?"

Кьвед лагьайди. Чаз малум тирвал, В.И. Лениназ дагъвийри савкьатни тухванай. Дагъустандин халкьдин шаир Расул Гьамзатова вичин "Дагъвияр Ленинан патав" шиирда, Рамазан муаллимди вичин макъалада къейднавай чернильницадилайни къелемдилай гъейри, къалиян, гьакІ Андида гьазурнавай япунжини багъишналдай. Къалиян гъиле кьуналди, дагъвийрин хатур амукьиз кичІела, вичи пІапІрус чІугван тийизвайдакайни лагьаначир. Заз инал ихтилат чернильницадикайни къелемдикай ийиз кІанзава.

Тарихчи, муаллим, Дагъустандин тарих чирунин кардиз вичин вири уьмуьр бахш авур Булач Гьажиева и жигьетдай икІ кхьизва:

- Дагъустанда авай хейлин четинвилерикай Ленин хабардар авуна, дагъвийриз хъфиз кІанзавай. Садлагьана абурукай сада лагьана: "Агь! савкьат гуз рикІелай алатзавай!"

Мирзабег Ахундова вичин метІерал кьунвай багъламе ахъайна.

- Дагъвийри, гьуьрметлу Ильич, - лагьана делегациядин членри, - Квез кхьинардай шей багъишун тІалабзава. (Им надир ядигар тир).

Мадни абуру лагьана: "Дагъвийрин къанунралди, квез гапур багъишиз кІанзавай. Амма Унцукулдай тир машгьур устІарди лагьана хьи, Ленинан гъиле авай къелемди лап хци гапурдилайни хъсандаказ атІуда".

И гафари Ильич шадарна, ам рикІивай хъуьрена.

Дагъвийри чпин суьгьбет давамарна: "И савкьат гьазурдайла, Унцукулдай гьазур жуьредин кхьинардай ядигар шей жагьанач. И чІавуз Мегьамед Кебедов ва адан юлдаш Нурмагьамед Ханбудаев куьне картадал карандашдалди гел тур гирведилай Темир-Хан-Шурадиз фена ва Дагъустандин генерал-губернатордин канцелярийда авай чернилдин къапунилайни къелемдилай (прибордилай) чешне къачуна".

Лениназ са вуч ятІани лугьуз кІанзавай, амма дагъвийри ам акъвазарна. "Владимир Ильич, куьне фикирмир хьи, им губернатордин чернильницадин копия я. Ихьтин ядигар дуьньядал алач".

Ленин хъуьрена, ам пипин кІарасдикай авунвай, гимишдалди жуьреба-жуьре нехишар акъуднавай надир шейиниз килигна. Чернильницадин патав гъвечІи кьве чирагъ, чернил кьурурдай алат ва перо авай къелем гвай. Ацукь ва кхьихь!

- Амма тек са чавай ихьтин савкьатдал гьейранвал ийиз жедач, - лагьана Ленина. - Ибур вири музейдиз вахкана кІанда. Къуй виридаз Дагъустанда гьихьтин магьир устІарар аватІа чир хьурай!

Мугьманар и гафарал лап гьейран хьана.

1984-йисуз зун, "Дагъдин булах" газетдин хсуси мухбир яз, Махачкъалада вацран курсара авайла, чи курс Махачкъаладин край чирдай музейдиз экскурсиядиз тухванай. Гьа чІавуз чаз анин экскурсоводди и савкьатни къалурнай, 1921-йисан 12-февралдиз дагъвийри Лениназ багъишай затІарин эвезар.

Рамазан муаллимди къейдзавайвал, Ахундова Ленинан вилик квай столдал савкьат эцигна.(Абур гилани Ленинан кабинетда столдал ала).

Гъахъ гафар я. Дагъвияр Дагъустандиз хтанмазди, Лениназ багъишай хьтин савкьат мад сеферда гьазурнай. Ам алай вахтундани Махачкъаладин край чирдай музейда хуьзва.

Веревирдер

Вун ялгъуз яни?

Мердали ЖАЛИЛОВ, литературадин отделдин редактор

Ихьтин суал и йикъара ОТР каналдай веревирдзавай. Статистикадин делилралди, передача тухузвайбуру къейд авурвал, Россияда 43 процентдилай гзаф агьалияр текдаказ (ялгъуздаказ), патав кас гвачиз яшамиш жезва.

Яшар 85 йисалай алатнавайбурун 70% ялгъуз я…

Мад са къейд: чи агьалийри яшар 40-далай алатайдалай кьулухъ чпин ялгъузвал гьиссзава…

Ихьтин рекъемри, экрандилай къалурай гзаф жавабри зун хиялрик кутуна, суалра туна.

Ялгъузвал, теквал инсанрив вучиз агатзава? Себеб вуч ятІа инсанар чеб чпивай яргъа хьунин? Сад-садаз къайи хьунин? Инал ихтилат са гьихьтин ятІа къуншийрикай ваъ, багьрийрикай, санал чІехи хьайи хизанрикай (стхайрикай, вахарикай, веледрикайни диде-бубайрикай) физвайди рикІел хуьн. ГьикІ лагьайтІа, къуншийрин арада са гьихьтин ятІа къалар, наразивилер, сада-садаз гьелягьар кьунар жедайди уьмуьрдин тежрибадай тІимил аквазвач.

Хайибур сад-садавай къакъудун, чпи чпиз гьелягьар, гагь-гагь инадар кьун вуч паталди ятІа?..

За кьатІузвайвал, передачадани къейд авурвал, инсанрин чаравилер, ялгъузвилер чи обществода гила, яни коммунизмдин (коллективдин) идеологиядиз ваъ лагьайдалай кьулухъ пара хьанва. Себебарни садни кьвед туш. Кьилин себеб инсанрин агьваллувилихъ, таъминвилихъ, девлетдихъ галаз алакъалу я.

Дугъриданни, шивцел алайдаз яхди виле ахквадач лугьун гьа ихьтин социальный барабарсузвили арадал гъанвайди тушни?

Амма халкьди ялгъузвал ерли герек авачир азар, усалвал тирди раижзавай мисалар гзаф лагьанва. Тек тар тама тахьурай. Са хеб авайди суьруь туш. Са цуькведи гатфар гъидач. Са тІуруна авай загьади са челег вирт чІурда. КьацІай са данади нехир кьацІурда.

Генани суал къвезва: инсанри и ялгъузвал вучиз кьабулзава?

Зун дяведин йисарин аял я. Гьавиляй зи рикІел гьа чІаван, иллаки дяведилай гуьгъуьнин залан йисарин агьвалатар гзаф алама. Неинки санал аламай хизанри (аялри, яшлубуру), гьакІ къуншийрини ялгъузвал чпив агуддачир. Къуншияр санал кІватІ хьана, хъуьтІуьн яргъи йифера гъалар храдай, гамар ришадай, сар эвядай, кІуртар, кавалар цвадай… Ийидай маса крарни, машгьулатарни гзаф жагьидай. КІвалах санал ийизвайди хьиз, чранвай хьран фуни, цикІенни, авунвай са къаб хешилни, рганвай картуф - газарни санал недай. Дадлуни жедай. Бес инсанри, иллаки яшлубуру ахъайдай махар, жегьилри лугьудай манияр, ийидай кьуьлер квев гекъигда? Яшлубур жегьилриз чешне, акьул-камалдин бинеяр тир.

Са гьи кІвале са гьикІ ятІа къари ва я къужа ялгъуздиз амукьун айибдай кар тир. ИкІ тир гьа "коммуна" лакІаб язавай Советрин девирдин вири йисарани. Бес гила вуч хьана? Вуч акатна чи михьи булахрикни вацІарик? Ни чІурна чи пак адетар?

Заз и йикъара са яшлу муаллимди суьгьбетна. Советрин девирда етимханаяр (аялар хуьдай кІвалер) гзаф тир. Гила етимар гзаф хьанва. Чебни ялгъузар… Диде - сана, буба - масана, аяларни - ина - ана...

Чи хуьрера ялгъуз амай къариярни къужаяр ни гьисабна? Советрин девирда яшлу, зайиф гьар са касдихъ закондалди галкІурнавай духтур, социальный работник (къуллугъчи) авайди тир. Гила са хуьруьхъ ахьтин я духтур, я соцработник, я маса къайгъудар аматІани чидач.

Сив хуьнин ва я Къурбандар гудай суваррин йикъара ялгъузар алай чкаяр жагъуриз аквада. Бязи къайгъуяр ЧІехи Гъалибвилин суварихъ галаз алакъалу язни ийизва. Амма гилан ялгъуз ксарикай чІехи пай дяведин иштиракчияр туш, я ветеранвилин дережайривни агакьзавач. Ибур нин рикІел къвезва?.. Хайи веледрини кьил къакъуднавайбур…

Ялгъузвилелай чІехи бедбахтвал инсан патал бажагьат ава. Каркеспидик квачиз, патав хабар кьадай багъриярни гвачиз, къула цІай, суфрадик фу квачиз, булахдал физ тежез, квар ичІи тир къариярни къужаяр (чебни вахтунилай фад кьуьзуь хьанвайбур, гуьгьуьл ханвай сагъсузар) къвердавай гзаф жезвайди, чи гьи хуьруьз фейитІани аквазва.

Шегьерра вуч аламатар аватІа, лугьуз хьун четин я. Ялгъузрин кІвалер авачизни туш. Амма, ялгъуз яз, уьмуьр пучзавай жегьилриз вучда? Я гъуьлуьз тефей, я эвленмиш тахьай гьикьван жегьилри чпин йикъар перишандиз тухузва?..

Демографиядин (агьалийрин кьадар артухарунин, хуьнин) месэлаяр четин хьунин асул себеб бес инсанрин ялгъузвал, сад-садавай къакъатун тушни?

Кьилдин хсусиятчийри чпин хсуси мукар кутуна, са гьикІ ятІа кьил хуьзва. Амма ибуруз чпиз чеб аквазватІа? Абур гзаф вахтара чпи чеб кІудзавай, сада-садан рекьер атІузвай бягьсера жезвайди, эхирни и падни, а падни ялгъуз, ажуз жезвайди чун рахазвай передачада хъсандиз къалурзавай.

И йикъара зун жуван дагълух хуьруьз хъфенвай. Инсанар (къуншияр) агудзавай са тешкилатни, са гъвечІи цех хьайитІани ана амач. Гьатта садаз сад аквадай кимер, булахар, гамарин фабрика, колхоздин ферма, бригада - затІни амач. Инсанар ялгъуз жедачни?

Мектебрани аялар агудзавай тешкилатри кІвалахзамач. Гатун ял ядай са лагерди кІвалах тавун, жегьилрин са тешкилат тахьун, вири гъиляй - виляй вегьена, терг авун - им "демократиядин" агалкьун я жал?..

Ихьтин шартІара суьруь амачир дагъ кьуразва, дергес тахквазмай чуьл кьиферин мяденриз элкъвенва, куьтендин цан амачир мезре гарарини марфари гатазвай бушлухдиз элкъвенва. Инсанар хъфин тийизвай булахрайни кьур акъатнава. Неинки са гьина ятІа чІурара, гьакІ хуьруьн къене агъзур йисара инсанризни мал-къарадиз яд гайи булахар амач.

Гьар са кІвализ яд гъанва лугьузва. Бес хуьруьн мулкарин абур, дамах, берекат тир булахар, рекьерни муькъвер, кимер тергдани? Аллагьдиз шукур, мискІин, куьгьне хьанвай мектебни ама. ЦІийиз эцигнавай ФАП-ни ава… Хуьруьн администрациядин дараматни чкадал алама. Амма… Ана инсанар аматІа, суал арадал атана. ЧкІизва гьанагни, цларай сварар фенва.

Бес амай чи къунши хуьрер? Ялгъузвал авачир са хуьр, чи дагьлара хьиз, аранрани бажагьат гьалтда. Физва виринрай кар алакьдай жегьилар, кьил хуьдай чка жагъуриз…Элкъвезва анрани вири къурабайриз - ялгъузриз…

Кьуьзуьбур, зайифбур - ялгъузбур амукьзава. И кар гьакьван вансес, мани-макьам алаз, гад агудиз аквадай арандин талайрин сефилвили, ичІивили, ялгъузвили субутзавачни?! Гатун вахт я лагьана, акьван рекьера къекъвейла (Дербентдай - Къурушдал кьван), пар (техил, емишар, векь-кьал) дашмишзавай са улакь гьалтнач. Я десте хьана инсанри кІвалахзавай багъ, сал, харман акунач. Им бес ялгъузвал, бишивал, ичІивал тушни?

Яраб и тегьерда инсанрин асайиш, яшайиш, фагьум-фикир дегиш хьунин себеб вуч ятІа? ИчІи чуьллерини хуьрери, буш гъилери базарар ацІурдани? Аялар гзаф авай хизанар машгьурдани? Ихьтин суалрай гьикІ кьил акъудда?..

Чахъ чун хуьдай, виликди тухудай лап хъсан ва метлеблу милли проектар гзаф авайди гзаф мярекатрал чи кьилин регьберрини, са бубат гъвечІибуруни эзберзава эхир?... Чаз, чкадал алай чи сагьибриз, адетдин инсанриз ахьтин проектрикай, куьмекрикай хабар жезвайди туш жал?..

Уьмуьрдин четинвилерай, алаш-булашдай чун сад хьана, сада-садан тереф хвена, ялгъузвал арадай акъудна, экъечІун лазим тушни? КІвал авачирдаз кІвал, мал авачирдаз - мал, хизан кутаз тежезвайдаз хизан кутаз алахъайтІа, идакай низ зиян жезватІа?..

ТІугъвал лугьудай завалди чун генани ялгъузарнава, дарманрикай - рапарикайни парабур катзава… Ихьтин гьалари яраб чун гьихьтин чкадал гъидатІа?! Гележег гьихьтинди жедатІа?..

Садвал, санал яшамиш хьун, зегьмет чІугун гьикьван важиблу ятІа, арифдар СтІал Сулеймана икІ раижнава:

Эй юлдаш, вун жемир авам,
Гъавурда гьатиз гьерекат.
Кесибринди я и аям,
Колхоздиз кІватІиз гьерекат...

Сад ая куь гафар-чІалар,
КІватІ хьухь жегьил ва агьилар,
Вахтунда гатун техилар,
Гатадай ратІруз гьерекат...

Эй юлдаш, ават ахварай,
Къаткимир вун, кІвачел къарагъ.
Батракариз гзаф гьарай,
Социализмдиз гьерекат.

Валлагь, заз и гафар чІехи шаирди, чи къенин югъ акуна, кхьейди хьиз я.

Чими келимайралди алхишзава

Жасмина САИДОВА

Инсан дуьньядал атайла, адан уьмуьрдин рехъ гьихьтинди жедатIа, гьич са касдизни чир жедач. Амма диде-бубади гузвай эвелан тербиядилай, вердишвилерилай, инанмиш я, касдин уьмуьрдин са кьадар терефар аслу жеда. Жув дуьзди хьайила, кьисметни дуьзди жеда, лугьуда камаллу ксари.

ЭМИРБЕГОВА (ХАРИЕВА) Каммуна Кьурагь райондин КьепIиррин хуьре 1951-йисан 17-августдиз къалин хизанда дидедиз хьана. Буба Къадир фад, руша гьеле гъвечIи классра кIелзамайла рагьметдиз фенай. Амма, акьалтай четивилеризни килиг тавуна, дидеди вичин 5 велед - 3 хвани 2 руш - баркаллувилелди, савадлубур яз чIехи авуна, гьар сад са пешедин иеси жедай мумкинвилер яратмишна. 1969-йисуз, хуьруьн мектеб акьалтIарайдалай кьулухъ рикIе экуь мурадар авай руш Дербентдин медицинадин училищедик экечIна. 1973-йисуз диплом къачур Каммуна Къадировнади Кьурагь райондин больницада дежурный медсестра яз кIвалахунилай вичин зегьметдин рехъ башламишна.

Кьве йис акваз-такваз акъатна - Каммунади вичин хуьруьнви Эмирбегов Гьусенбаладихъ галаз кьисметар сад авуна.

Са кьадар вахтунилай, юлдаш Самурдин тамухъанвилин майишатдиз кIвалахал рекье тун себеб яз, жегьил хизан Мегьарамдхуьруьн райондин Тагьирхуьруьн-Къазмайрал куьч хьана. Каммунади Тагьирхуьруьн-Къазмайрин участокдин больницада медсестра яз кIвалахиз башламишна, 2021-йисан апрелдалди зегьметдин рехъ давамарна. Тагьирхуьруьн-Къазмайрин больницада жуьребажуьре духтуррин куьмекчи медсестра яз, Каммуна Къадировнади 46 йисан вахтунда агьалийриз къуллугьна. Гьакъисагъ зегьметдалди Каммуна Къадировнади здравоохраненидин отличник (2006-йис) ва зегьметдин ветеран (2001-йис) лагьай баркаллу тIварар къачуна.

Кардин гъавурда авай, савадлу, дагъвийриз хас къилихрин дишегьлиди кIвалахдин рекьяй юлдашрин, участокдик акатзавай хуьрерин агьалийрин арадани еке гьуьрмет къазанмишнава. И кардин себебрикай мад сад ам я хьи, кьуд аялдин диде яз, ада вичин веледарни лезги намусрал, инсанрихъ галаз дуьз рафтарвилин къайдайрал бинеламиш яз тербияламишнава. Абур гьар сад вичин хизандин - кIвалин ва пешейрин иесияр хьанва.

ИкI, хва Эрзимана Росгвардияда, Мирзебалади МВД-дин къурулушда къуллугъзава, рушар Аманат ва Разият муаллимар я. Къе Каммуна дидедин рикI 7 хтулди шадарзава.

Чна Каммуна Къадировнадиз и йикъара тамам жезвай 70 йисан юбилей мубаракзава ва къени, чими келимайралди алхишдин гафар лугьузва.

Сагърай лугьузва!

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

И йикъара Дербент райондин кьил Мавсум Рагьимов Агьа Рукель хуьре вагьши гьайванар хуьдай питомник арадал гьанвай Ирина Куликовадин тавакъу веревирд ийиз чкадал фена. Ирина Куликовади вичин арзада тамун гьайванар хуьзвай кьилдин чка 4 йисан къене хъвадай цикай магьрум тирдакай хабар гана. "Питомникда кьве вишелай гзаф гьайванар ава: север, жанавурар, асланар, пеленгар, девеяр ва къушар. Гьайванриз йикъа 3-4 сеферда яд гана кIанзава. Са севре йикъа 4 ведро яд хъвазва. Ихьтин чими вахтунда абур цихъ къанихвиляй кьиникьни мумкин я", - лугьузва Ирина Куликовади.

Гьайванриз гун патал Куликовадин хизанди гьар юкъуз ругуд тонн яд заказ гузва. Гагьгагь чпин хсуси улакьда авазни гъизва.

Чкадал алай гьаларихъ галаз таниш хьайидалай кьулухъ М.Рагьимова, Дагъустанда ихьтин санани авачир хьтин зоопарк Дербент районда хьун чIехи зегьмет ва агалкьун тирди къейдна. Цин месэла райондин кьили вичин гуьзчивилик кутуна. Ам энгел тавуна гьялун райондин собранидин депутат Тигран Абдулгьамидовал ихтибарна. Вичин нубатда депутатди и месэла са шумуд йикъан къене агалда лагьана хиве кьуна. Ада вичи гайи гаф кьилизни акъудна. Алай вахтунда вагьши гьайванар хуьзвай чка хъвадай целди таъмин я. Куликоврин хизанди питомник патал еке метлеб авай месэла са куьруь вахтунда гьялай Тигран Абдулгьамидоваз ва Мавсум Рагьимоваз сагърай лагьана.

М.Рагьимова Агьа Рукель хуьруьз мугьман хьайи чIавуз чкадин агъсакъалрихъ галаз гуьруьшни кьиле тухвана, абурухъ галаз хуьре авай месэлаяр веревирдна. Вири крар гьасятда гьялиз тахьайтIани, экверин месэла, яргъал тевгьена, гьялдай меслятдал атана.

Г.Гагаринан "Ярагърин мискIин"

МискIин арадал хкизва

1 ◂

къванерикай эхцигдайвал я. Адан проектдик алава са дегишвални кухтазвач. И карда чна художник Григорий Гагаринан шикилдилай чешне къачунва. Гьелбетда, адалай гуьгъуьниз мискIиндин дараматдин эцигунра бязи дегишвилер кьиле фена, амма асул кIалубдин акунар авайвал амукьна. Къандахар гьикI аватIа, гьа къайдада цларни хкаж хъийидайвал я. Чун дараматдин эвелдай авай кIалуб хуьз кIевелай алахъзава.

Дагъустандин тарихдинни медениятдин ирсинин объектрин сиягьдик кутунвач. Эгер ам гьа сиягьда авайтIа, белки, мискIин къе ихьтин гьалдиз къведачир жеди. Авайвал лагьайтIа, гьа сиягьда авай бязи дараматар, талукь идарайри са фикирни тагуз, чкIана куьтягь жезва. Алай йисан январдин вацра за Кьурагь райондин Кьуьчхуьррин хуьре авай мискIиндикай кхьенай. Гьам мисал яз гъиз жеда.

Са кар кьетIендиз къейд ийиз кIанзава. МискIиндин чкIанвай цлар, къандахар михьдайла, винидихъ къейд авурвал, анрикай кхьинрин чешме, хъенчIин къапар, фурар, регъуьн къванер, маса затIар жагъанва. И экспонатрикай - тарихдин шагьидрикай - чна газетдин гуьгъуьнин нумрайрай гегьеншдиз хабар гуда.

МискIиндин саламатдиз хуьз алакьнавай цал

Эцигна мус акьалтIардатIа, гьелелиг лугьуз жедач. Зулалди цлар эцигна акьалтIарун патал вири къуватар желбда, - алава хъувуна Агьмад Мегьамедова.

Тарихдай малум тирвал, Вини Ярагъдал алай мискIин шейхдин буба Исмаил эфендиди эцигнай. Ана гьакIни медресани кардик квай. Ина Дагъустандин имамар хьайи Гъазимегьамеда, Шамила, шейх Жамалдин Къазикъумухвиди ва хейлин масабуру Ярагъ Мегьамедавай чирвилер къачунай. Агьмад Мегьамедован гафарай малум хьайивал, проект тек са мискIин арадал хкуналди акьалтIзавач. Адан сергьятра аваз Вини Ярагъдал мад са шумуд дарамат (шейхдин ирсиниз талукь музей, мугьманар кьабулдай кIвал, мярекатар тухудай майдан ва масабур) эцигдайвал я.

Якъин хьайивал, интернетдин майданриз акъатнавай макъалайра къейдзавай бязи делилар гьакъикъатда авай гьаларихъ галаз кьазвач. Вини Ярагъдал мискIиндин цлар чилихъ галаз сад ийида лагьана, садани аниз бульдозерар, тракторар гъанвач. Гьар са къван, къайгъударвилелди, мукъаятвилелди михьиз, гьилелди хкуднава. Макъалайра кхьизвайвал, вири цлар чкIанвач, са цал, шукур Аллагьдиз, хуьз алакьнава.

Вучиз ятIани, Вини Ярагъдал алай мискIин - тарихдин метлеб авай имарат - Дагъустандин тарихдинни медениятдин ирсинин объектрин сиягьдик кутунвач. Эгер ам гьа сиягьда авайтIа, белки, мискIин къе ихьтин гьалдиз къведачир жеди. Авайвал лагьайтIа, гьа сиягьда авай бязи дараматар, талукь идарайри са фикирни тагуз, чкIана куьтягь жезва. Алай йисан январдин вацра за Кьурагь райондин Кьуьчхуьррин хуьре авай мискIиндикай кхьенай. Гьам мисал яз гъиз жеда.

Са кар кьетIендиз къейд ийиз кIанзава. МискIиндин чкIанвай цлар, къандахар михьдайла, винидихъ къейд авурвал, анрикай кхьинрин чешме, хъенчIин къапар, фурар, регъуьн къванер, маса затIар жагъанва. И экспонатрикай - тарихдин шагьидрикай - чна газетдин гуьгъуьнин нумрайрай гегьеншдиз хабар гуда.

Зи фикирдалди, иниз археологиядин ахтармишунар кьиле тухун патал пешекарриз теклифун кар алай месэла я. Амма и кIвалахни пулдин такьатрихъ галаз алакъалу я. Белки, и рекьериз акъатдай харжар чпин хивез къачудай ватанэгьлиярни пайда жен.

МискIин арадал хкун гъиле кьунвай ксар анаг Дагъустандин тарихдинни медениятдин ирсинин объектрин сиягьдик кутунин къайгъуйрикни ква, герек тир чарар-цIарар гьазурзава. Ярагъ Мегьамедан, имам Шамилан ва тарихда гел тунвай баркаллу маса рухвайрин тIварарихъ галаз алакъалу имаратдиз икьван чIавалди гьахьтин дережа тагун еке гьалатI я.

Шейх Ярагъ Мегьамед вири халкьдин дамах я. Адан мискIин арадал хкунни чи умуми везифа, буржи тирди гьар са касди гьиссна кIанда. Ша чна вирида Вини Ярагъдал мискIин арадал хкунин кардик чи пайни кутан! Авай теклифарни, меслятарни и кIвалахар гъиле кьунвай стхайрал агакьарин!

Мирзе-Къазанфаран геле аваз…

Мансур КУЬРЕВИ

Уьмуьр ажайиб затI я. Къе вичел шад тир касдикай ада пака вичикай икрагь хьанвайди ийида, са бязибур патал “алахьай гуьлуьшан югъ”. “Серин йикъаз” элкъуьрда. Вичикай икрагь хьанвайдаз уьмуьрди вич кIанарни хъувун мумкин я. Инсандин тIварни, ам кьейидалай кьулухъ, уьмуьрди гагь чан алай инсанрин арайрай квадарда, гагь абурун арайриз хкида…

Рахан чун Етим Эминан дуст мамрачви Мирзе-Къазанфаран уьмуьрдикай. 1866-йисуз, вичин 22 йис хьайила, адакай Куьре округдин суддин мирзе хьанай. А девирда ам еке къуллугъ тир: округдин къази (судья) чкадал алачирла, мирзе ам эвез ийизвай кас тир. Вич мирзевиле амаз, ада са шумуд йисуз урусрин лингвист Петр Услараз лезги чIал ахтармишиз куьмек ганай, гуьгъуьнлай, 1871-йисуз, ада сифтегьан лезги азбука туькIуьрна, чапдай акъуднай. Гьа девирдин савадлу инсанрин арада ам тIвар-ван авай кас, Етим Эмина адаз ийизвай гьуьрмет пара екеди тир.

1877-йисан бунтарилай кьулухъ ам патал вири дегиш хьанай. Бунтарин терефдар я лагьана, къуллугъдилай алудна, Мирзе-Къазанфар пачагьдин жаллатIри 1878-йисуз Иркутскдиз суьргуьндиз акъуднай. Вад йис гьа мекьи гъурбатда акъатна. 1883-йисуз, цIийи пачагьди тахсиррилай гъил къачурла, ам Мамрачрик хтанай. Гьа йисалай кьулухъ Мирзе-Къазанфар ва адан тIвар уьмуьрдин ачух майдандал мад акъат хъувунач. Адан са шиир профессор Агьед Агъаеван гъиле гьатдалди, адакай лезгийрин арайра са хабарни амачир. Сифтегьан лезги азбука туькIуьрна, чапдай акъудай Мирзе-Къазанфарак шаирвални кваз хьайиди 1960-йисуз, А.Агъаев себеб яз, лезгийриз цIийи кьилелай ашкара хъхьанай.

Бес ихьтин алакьунар авай кас, вичин гьеле 40 йисни тахьанвай, суьргуьндай хтайла хайи хуьре квел машгъул тир, уьмуьрди адаз вич мад кIанар хъувунайни?

И суалриз жавабар саданни фикирдиз текъведай чкадай чаз гьатнава. А чка Алибег Фатахован “КьатI-кьатI авур зунжурар” поэма я. Ана Гражданский дяведин йисара хьайи вакъиайрикай ихтилат физва. Поэмадин са чкадал фекьийрини девлетлуйри къара халкьдин дестеяр Кьасумхуьрел кIватIна, гьа дестеярни галаз, абур большевикрин винел “гъазават” ийиз Дербентдихъди фейи вахтуникай кхьенва. Чна вичикай ихтилат ийизвай эсердин XXIV лагьай кьиле Дербентдихъди “гъазават” ийиз фейи дестейрикай ихьтин цIарар ава:

Агакьна дестеяр Мамрачрин хуьруьз,
Ина абур акъвазна хейлах вахтар,
Кьилеллайбур гьахьна Юсуфан кIвализ,
Хъваз помещик Гъазанферрин чехирар.

И цIарара тIвар кьунвай Юсуф 1866-йисуз дидедиз хьайи мамрачви Мирзе-Къазанфаран гъвечIи гада я, адалай кьве йисан чIехи гада Гьасан а девирда Урусатда муькъвер эцигиз, вичикайни дворянин хьанвай. И цIарарай аквазвайвал, Гражданский дяведин йисара Мирзе-Къазанфарал чан аламач. Амма ам кьена са акьван вахт алатнавач: адан тIвар, чехирар гьасилиз хьайи “помещик” яз, халкьдин сивера ама. Им аламатдин кар туш: 1886-йисан переписдай чир жезвайвал, а девирда Мирзе-Къазанфар яд гузвай 26 гектар чилин иеси я. А вахтара им еке девлет тир. Гьадалай гъейрини, ам падкъерех акунвай, савадлу, Европада авай къайдайрикай хабар авай итим тир. Аквадай гьаларай, суьргуьндай хтана, ада вичин чилерал ципицIрин багълар кутуна, ам чехирар хкудунал ва хуьруьн майишатдин маса крарал машгъул хьана.

Эгер большевикрин винел ийизвай “гъазаватдин” кьиле авайбурувайни, Алибег Фатахова тестикьарзавайвал, адан чехиррин вилик акъвазиз хьаначтIа, адакай, суьргуьндай хтайла, ципицIрикай чехирар хкуддай зурба устIар хьанвай. Хъсан чехирдин тIям, чна фикирзава, адаз гьеле урус генерал Усларавай чир хьанвай…

Мирзе-Къазанфаракай чехирдин къадир чидай кас хьунихъ мад са себеб авай. Гила чаз чир хьанвайвал, ам 1960-йисуз А. Агъаева чап авур тек са шиирдин автор тушир, алай йисуз чаз адан пуд шиир мад гьат хъувунай ва абур чна “Лезги газетдиз” акъуднай (са шиир 18-мартдиз акъатай нумрада ва кьве шиирни 1-июлдиз акъатай нумрада). А ширрай Мирзе-Къазанфар дерин фикирар ва бажарагъ авай шаир хьайиди аквазва. Суьргуьндиз акъатайдалай кьулухъ уьмуьрдикай рикI ханвай шаир Мирзе-Къазанфара, белки, шиирар кхьизмачир жеди, амма адан рикI шаирдинди яз амай. Бес уьмуьрдикай пер ханвай шаирдин рикI авай кас квел машгъул хьун лазим тир, чехиррал машгъул тахьана?

Чехир поэзиядиз мукьва я лугьуда: са бязибуру чехир поэзиядин юлдаш я, муькуьбуру ам поэзиядин эвез я лугьуда. Гьадалай гъейрини, Хайяма лагьайвал, чехир тахъвай касдин вилералди и уьмуьрдин къайдайриз килигиз жедани мегер? АкI килигиз шаирдиз пара четин я…

Суьргуьндай хтана, чехиррал машгъул жедалди, шак алачиз, Мирзе-Къазанфар вичин девирдин зурба шаир тир. Етим Эмина чи литературадин бине кутадайла, ам а кардик вичин къуьн кутур ксарикай сад яз хьайиди чаз и йикъара гьат хъувунвай адан вад лагьай шиирди къалурзава. А шиир вич, гилан лезги алфавитдин куьмекдалди кхьена, араб гьарфаралди ам кхьенвай чарчин шикил чна инал гузва.

Султан[1] стха, нази-къамдин[2] гьуьлериз
В(ун) (гь)ахьун гьисабмир ихтиярдикай.
Межнун хьиз зун, дили хьана, чуьллериз
Фин тавун бес тушни, хъелна ярдикай?

Залумди заз эвел ихтибар гана,
Дуьнмиш[3] хьана, са нашидаз[4] яр хьана,
Гьасрет(дин)[5] цIу йифди-югъди зун кана,
Хабар кьунач ярди зи агь-зардикай[6].

Дугъри я, гуьзел жеч икьрар имандал[7], -
ЧIалахъ хьана зун, кьин кьурла Кьуръандал.
Гьар кас, зун хьиз, ашукь ахьтин жавандал
ХьайитIа, къакъатич ам азардигай[8].

Эй, Дили-Вирана[9], вун я са гада[10],
Къалай къуз ви дердер жеда зияда[11],
Вучда на амукьна фана дуьньяда,
АтIана икI ярди ихтибардикай?

И эсер мугьуьббатдин “наз гвай” гъамуникай я. Шаирди вичин дуст Султаназ, тамуз ван хьун патал тараз якIв ядайда хьиз, лугьузва: “Муьгьуьббатдин наз гвай гъамунин гьуьлуьз гьахьун ваз муьгьуьббат види яз гьисабдай ихтияр ава лагьай чIал туш: ваз муьтIуьгъ тушир ам патал, ярдикай хъелна, чуьллера къекъуьналди муьтIуьгъ жедай затI авач”…

И шиирдиз мадни баянар гуз жеда. Амма шиирар баянар гун патал ваъ, кIелун патал, кIелай касди шаирдин фикирар гьиссун патал теснифзавай затIар я. Чаз гьат хъувунвай Мирзе-Къазанфаран шиир кIелайла, чна адан фикирар гьисс ийизва, чаз анай кьетIен хатI авай шаир аквазва.

Гьелбетда, и шиирдал лезги чIалан кхьинрин къайдаяр гьеле тайин тахьанвай девирдин гелер ала. Амма шиирди Мирзе-Къазанфар лезги чIалан кхьинрин ва лезги поэзиядин къайдаяр арадал атуник вичин пай кутур ксарикай сад хьайиди къалурзава. Чи фикирдалди, Мирзе-Къазанфаран икьван чIавалди чаз чизвай са шиирдилай гъейри мад кьуд шиир чаз чир хъхьуни ажайиб уьмуьрди адан тIвар, шаирдин тIвар хьиз, лезгийрин арайриз хканвайди якъин ийизва ва идалай кьулухъ лезги тарихдинни культурадин ктабра ам шаир хьиз, адан эсеррин чешнеярни гъана, къалурун чавай тIалабзава...

---

1 Султан - аквадай гьаларай, Кьасумхуьрел дуванбег хьайи, вичини лезги чIалал шиирар кхьиз, Етим Эминахъни Мирзе-Къазанфарахъ галаз дуствал авур кас я.
2 Къам - “гъам” гафунин маса жуьре. “Нази-къам” келима РагъэкъечIдай патан поэзияда ишлемишзавай “наз гвай гъам” келимадин эвез я.
3 Дуьнмиш хьун - гафунилай элкъуьн, гаф дегишарун.
4 Нашиди - тежриба авачирди, эдебсузди, усалди.
5 Гьасрет - са нихъ (куьхъ) ятIани рикI акъатдай гьал.
6 Агь-зар - агьузар, тIал, рикIин тIарвал, гьам, перишанвал.
7 Иман - диндихъ агъун.
8 “Азардивай” гафунин нугъатдин жуьре.
9 Дили-Вирана - Мирзе-Къазанфаран лакIаб.
10 Гада - инал и гаф “пара крарин гъавурда авачир, бегьемдиз жавабдарвал гьисс тийизвай жегьил” келимадин манада ишлемишнава.
11 Зияда - пара, гзаф.

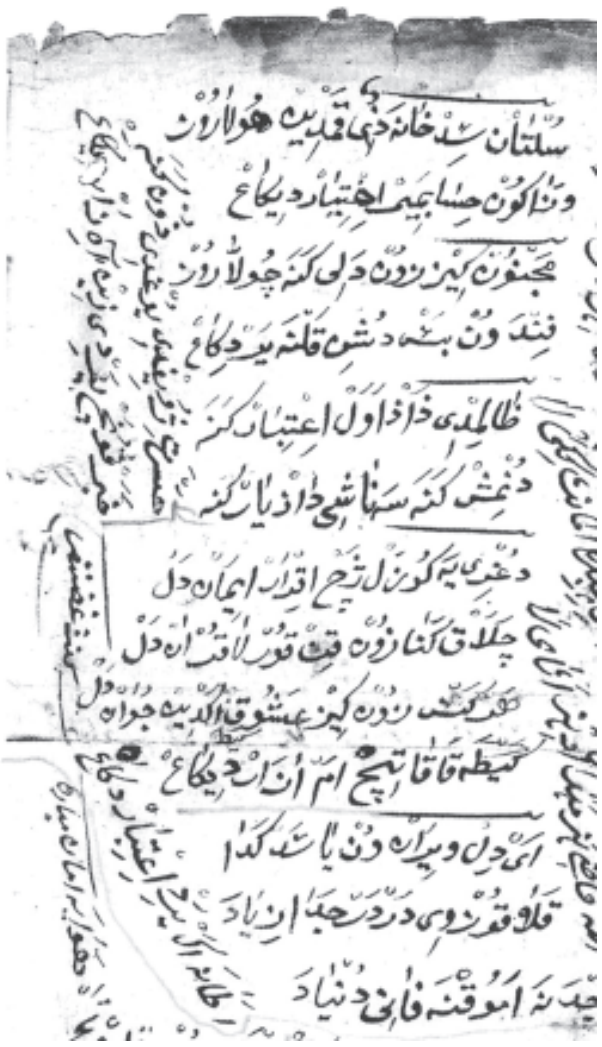

Профессор Р.Гьайдарован архивда хвенваз хьайи ширрин дафтардин 20-чинай.

“Булах” кIватIалдин - 5 йис

Къагьриман ИБРАГЬИМОВ

И йикъара Мегьарамдхуьруьн райондин Советский хуьре Гьасановрин кIвале эдебиятдин “Булах” кIватIалдин вад йисан юбилейдин мярекат шад гьалара кьиле фена. ТIугъвал себеб яз, мярекатда иштиракиз кIанзавай виридавай аниз къвез хьанач.

Низами ва Гуьзеля Гьасановри мугьманар чпин кIвале шаддиз кьабулна. Мугьманрин арада Голландиядай хтанвай шаир Гуьлжагьан ва адан уьмуьрдин юлдаш Темирхан Мисриханов, Кьасумхуьруьн телеканалдин (КТВ) мухбир Музамудин Магьмудов, шаирар тир Гъулангерек Ибрагьимова, Тамила Салманова, Сейфудин Шагьпазов, Надим Абдулаев, Лаина Магьмудова, и цIарарин автор ва масабур авай.

Лезги писателрин Союздин регьбер Сардар Абила, писатель Нариман Ибрагьимова, шаир Шагьабудин Шабатова ва масабуру тебрикдин телер ракъурнавай.

Мярекат эдебиятдин “Булах” кIватIалдин регьбер Гуьзеля Гьасановади кIватI хьанвайбуруз юбилей тебрик авуналди ачухна.

РикIел хкин. 2016-йисан гатуз, интернет себеб яз, Урусатдин ва дуьньядин жуьреба-жуьре пипIера авай яратмишдай инсанар сад-садав агудунин, абурун кьадар гзаф хьунин ва интернетдин майданра кхьизвай эсерар чапдай, абур веревирд ийидай мумкинвилер хьунин нетижада эдебиятдин кьилдин кIватIал тешкилдай фикир арадал атана. И кардин кьиле акъвазайдини Санкт-Петербургда муаллим яз кIвалахзавай Гуьзеля Гьасанова тир. Вичин рахунра ада кIватIал арадал гъуникай, адан кьилин макьсадрикай гегьеншдиз суьгьбетна.

КIватIалдин сифте гуьруьшда Нариман Ибрагьимова, Шагьабудин Шабатова, Гуьлжагьан Мисриханови, и цIарарин авторди, Музамудин Магьмудова, Сейфудин Шагьпазова, Ражадуллагь Салманова, Марьям Алискеровади, Владик Батманова, Кьасумхуьруьн телеканалдин векилри ва масабуру иштиракнай.

5 йисан юбилейдин мярекатдик атанвайбуру чпин цIийи эсерар кIелна, “Булахдин” кIвалахдиз хъсан къимет гана, лезги халкьдин тIал алай бязи месэлаяр, чIал хуьнин ва вилик тухунин рекьер веревирдна.

Хайи чIал хуьз, раиж ийиз ва вилик тухуз “Булах” кIватIалди интернетда тухузвай кIвалах тариф авуниз лайихлу я. Къуй адахъ и рекье мадни чIехи агалкьунар хьурай!

Муьгъверган Алидин - 150 йис

Несилри рикIел хуьзва

Мердали ЖАЛИЛОВ

Вич кьве девирдин - пачагьдин Урусатдин ва Советрин гьукуматдин - шагьид хьайи шаиррикай сад **Муьгъверган АЛИ** я. Адакай сифтегьан гегьенш делилар чав лезги чIалани литературадин илимрин къагьриман, филологиядин илимрин доктор, академик, цIудралди лап хъсан монографийринни словаррин (гафарганрин) автор **Агьмедуллагь Гуьлмегьамедович ГУЬЛМЕГЬАМЕДОВА** агакьарна.

Академикди М.Алидин эсеррикай ибарат тир "И дуьнья" ктабдин (Махачкъала, ДКИ, 1994-йис) сифте гафуна икI кхьенва: *"Алидин шиирар лап гилани Муьгъверганрин ва мукьвал-яргъал хуьрерин яшлубуру, "Малла Алиди лагьайвал", - лугьуз, куьчедал, кIвале жедай ихтилатдик кутада, хуралай кIелда".*

Им лагьай чIал я хьи, Муьгъверган Али неинки гьакI савадлу тир, гзаф крарин гъавурда деринрай авай. Малла язни, ада вичин хайи хуьре хьиз, патарив гвай магьалрани машгьурвал къазанмишнавай. Адан гафунихъ яб акалзавай, насигьатар рикIел хуьзвай.

Алимди генани къейднава: *"Дугъриданни, чи гъиле авай ктабдин хатIари, ширрин чIала, манади Али гзаф сабурлу, дерин фикирар авай, дуьньядин гьал-агьвалдикай, туькIуьр хьуникай хабардар, марифатлу инсан, араб, азербайжан, фарс чIалар чидай кас тирдан шагьидвалзава…"*

Ингье М.Алидин сифте чIаларикай сад:

Вуч чарайин, и дуьньяда
Магьрум кас ажуз хьана хьи.
Адил гьаким яз аквада,
Ерли яб тагуз хьана хьи.

Мезни куьруь хьана рахар,
Вич ви гьакъикъатда акьар.
Сабур аман мегер, кьарар?
Ялварар физ-къуз хьана хьи…

("Вуч чарайин?" шиирдай)

Шиирдин цIарарайни, туькIуьр хьунайни, кардик кутунвай чIалан такьатрайни аквазвайвал, Муьгъверган Алиди шаирвилин тарс, тежриба вичелай вилик хьайи устадривай (Е.Эмин, Кь.Саид, Р.Али ва мсб) къачуна. Дуьньядин гьаларилай наразивалзавай чIалар чав Кьуьчхуьр Саиданни, Етим Эминанни, маса классикрин ирсиникайни агакьнава. Чпини асул гьисабдай 8 гьижадикай ибарат тир къошмайрин (абаб, вввб - рифайрин) кIалубар аваз кхьизвай. Гьелбетда, ихьтин сеслу, авазлу, регьятдиз гъавурда акьадай чIалар халкьди фад кьабулзавай, абурукай халкьдин камалдин ирс жезвай.

Муьгъверган Алиди вичин хуьре маллавал авуна. Ам къалин тухумдин векил тир. Анай жуьреба-жуьре хуьрера кIвалахай къазиярни, маллаярни тIимил акъатнач.

Советрин гьукум М.Алиди хушвилелди кьабулна. И карни адан эсеррай ашкара жезва.

ЧIугуна зегьмет, азият,
Хьайи авадан аку тIун.
Куьллуь жемятарин гьаят -
Дин ачух майдан аку тIун…

("Колхоздиз" шиирдай)

* * *

Ихьт гьукумат хьайид ян квез,
Адалатлу, хъсан, эллер?!
Хилаф рахун абур ян бес,
Авун мад бед гиман, эллер?!

Гишинбуруз акьван къуьл, мух, -
Тамам алем авуна тух.
Хьайид ян вичелай артух
Са пачагь, я са хан, эллер!..

("Эллер" шиирдай)

Амма, а девирдин гзаф маса векилрин хьиз, Муьгъверган Алидинни шад гевилар яргъалди фенач. 1937-йисан сиясатдин гужар гьадахъни галукьна. Са нин ятIа гъибетдалди, Али куьгьне фекьи, цIийи гьукумдиз акси малла тир лагьана, буьгьтенрик акатна, НКВД-дин дустагъриз аватна.

Амма Алидин бахтуни гъана. Адавай вичик кутазвай тахсирар квачирди субутариз хьана. Адалат винел акьалтна.

Гъа тIимил вахтунда акур гужари такабурлу шаирдин кьил хура туна. Хуьруьз хтайла, ам лап зайиф хьанвай. А.Г.Гуьлмегьамедова къейднавайвал, йикъарикай са юкъуз гьаятдай кIвализ хтана, хизанар къулав кIватIна, ада лагьана: "Гила зун рекьизва. Шел-хвалмир". Са зур сятдилай ада чан гана…

Малла Али Муьгъвергандал эл-адет тирвал кучукна. ЧIехи шаир СтIал Сулейман рагьметдиз фейи 1937-йисуз.

Шаирдин ирс халкьдив гумукьна. Адан ирс винел ахкъудиз, чи къенин кIелдайбурув ахгакьариз, А.Г.Гуьлмегьамедовалай гъейри мад гзаф ксари кIвалахна. Абурун жергеда машгьур алимар М.-Гъ.Садыкъи ва Азиз Мирзебеговни ава.

Вич гьахълудаказ чи классикрин жергеда тунвай шаирдикай марагълу ахтармишунар литературоведар тир профессор Гь.Гь. Гашарова, илимрин доктор, профессор Къ.Х. Акимова, масабуруни тухванва. Шаирдин тIвар чи антологийра, тарихдин ктабра, энциклопедийра, школайрин учебникра гьатнава. Несилри рикIелай алудзавач.

Агъадихъ чна адан са шумуд эсер теклифзава.

Муьгъверган АЛИ

Артель

Чи артель, фяле юлдашар,
Эбеди Ватан хьана хьи.
Гьатна кар гъиле, юлдашар,
Чаз са хуш макан хьана хьи.

Шура гьукуматдин и чил
Гьар са къадам я са къизил.
Яргъи хьана гила чи гъил.
Дуьнья чаз девран хьана хьи.

Шумуд арза идлай вилик
Ялварнай залумрин гъилик.
Акат тавур чи дад абрик,
Чун гила эфтен хьана хьи.

Хуьрер алаз дагъдин кукIвал,
Ажеб сефил тирни чи гьал -
Гила гьар гьаятдин юкьвал
Уьзуьм багъ, бустан хьана хьи.

КIан хьана чаз рекьер-хуьлер,
Хуьруьн патав дингер, регъвер,
Трактордалд цаз таз кьуьгъвер,
Техилдиз мяден хьана хьи.

Бязибуруз билер-кьилер,
Чаз къалуриз буьгъуьд кьилер,
Вугуч лугьуз чав а чилер, -
Суьгьбетар акьван хьана хьи.

Гьилягь-билягь ийиз абри,
Къалай-къуз чеб хьана кьери.
Къанун чпиз течиз ерли
Ягьай балабан хьана хьи.

Ватан тушни ажеб хъсан,
Темягь ацукьдай гьар садан,
Гьардан гъилевай авадан,
Къимет миллион хьана хьи.

Яшамишрай чи гьукумат:
Хуьда факъирар, етимар.
Махлукьатриз чи рагьимат
Гьисаб тежер кьван хьана хьи.

Къанни муьжуьд лугьур йиса
Дуьнмиш хьана гьа и кьиса.
Арифриз ишара беса, -
Жегьилвал зиян хьана хьи.

1928

Атана

Гьадиятар, савкьатар жер
Жуьреба-жуьр ацIан(а) атана.
Мягькем ийиз муьгьуьббатар,
Дуьнья дулу кьван атана.

Машгьур я межлисра ви ад,
Исми-жисмидив я кьван сад.
Инлай жумартвал женни мад,
Аллагьдин къурбан атана.

Гьар са тварцин бедел са пут,
Эксик тахьуй кIваляй ви къут.
Гьарма сад са гевгьер, якъут,
Гъусиркем - мержан атана.

Ви мердвилиз лайих жаза,
Садаз цIуд хьуй эвез, къаза.
Акьван шадвал авуна за,
Тамам багъ-бустан атана.

Гьей къардаш чи Гьажибала,
Тарифар ви ийидайвиляй
Кьегьалвал ваз ухшар авай -
Виляй заз игьсан атана.

Муьгьуьббатар тахьайтIа эгер,
ХарапI жеда, гьелбет, жигер.
Гьич рикIелай финни мегер, -
Мисридай рейгьан атана.

Гъейрат - фагьум авай дерин,
Мецин фасагьатвал ширин,
Абужеддиз аферин,
Мискинирал - чан атана.

Тарих кIуд виш къанни цIерид
Март гьи савад мешкьи хьайид,
Рагьметдикай атIуч умуд,
Агъадин фарман атана.

Салам-дуья гьа чибириз,
Чун кIани чаз кIанибириз,
Архайрин вирибириз
Лагь Алид элъан атана.

* * *

Мегер гужар хьанан тIимил,
Амукьна гьакI кьве гъил, са кьил,
Югъ-йикъавай гьалар сефил,
Чурут хьай, кьей чан акутIун.

Чир женни ваз югъ яни, йиф,
Дуьньяда авайд рагъ яни, йиф.
Туьрмеда фей уьмуьр гьайиф,
Агъадин фарман акутIун.

Шумуд урус, шумуд татар,
Шумуд чечен, шумуд авар,
Шумуд жуьре лугъат рахар
Туьрмедавай ван акутIун.

Туьрме я чаз мажбур учит,
Гьаниз гьахьун бурж я бажит.
Ина бул я хупI тахтабит,
Дарул имтигьан акутIун.

Чил я кIеви, кьакьан я цав,
Чи къуватар гумач хьи чав.
Адалатлу гьаким патав.
Авур и дуван акутIун.

Багълу я чи пенжер, дакIар,
Басир ажуз хсусан тIвар.
И багъри рикI я хьи кукIвар,
Бахтсуз хьайи кьван акутIун.

Я вили цав, вуч багьада,
Вун вилериз мус аквада?
Анжи къаладин туьрмеда
КтIай кьван инсан акутIун.

Кьадар къазаяр я ибур,
Чи рикIера хьурай сабур.
Язухвилин гафар на тур,
Арасат майдан акутIун.

Гьикьван кхьин за и чIалар,
АлкIиз тахтадал къвалар,
Гьикьван ийин за хиялар?
И ястух - яргъан акутIун.

Динж жезавач я кьил, я къвал,
Алайд я са чар чухва вал.
Я мес гвани, я кIурт-кавал,
АтIай кьван аман акутIун.

Гьикьван ийин за и къиж-къал,
Мус алатуй чалай и тIал?
Гьалаллу тир рекьин юкьвал
Чаз хьайи душман акутIун.

Мункирар я даим хаин,
Фитнедикай туш архайин.
Гьабри мецелди чаз тайин
Авур сур-зиндин акутIун.

Хуьрера куьн тадач лугьуз,
Материалар кхьиз гугуз,
Зиллет авур кьван чу ажуз
Ишгьад айен акутIун.

Къанун-низам тартиб кутур,
Миллетд рекье зегьмет чIугур,
Дуьньядкай са югъ-экв такур,
Магьрум Савзихан акутIун.

Зегьметар чIугваз датIана,
Багъри жигер, рикI ктIана,
Атай санкIар мажиб хьана,
Бахтсуз хьай инсан акутIун.

Гьатна рахун гьар киме гаф,
Ви гьахъуниз лугьуз хилаф,
Бедбахт авур Абдулманаф –
Чи чахчи жаван акутIун.

Эвел гьисаб бегьердин май
АтIай няметрикай зи пай,
Гатфарни гад зулун кьиляй
И куьллуь заман акутIун.

Фитнечияр жуьреба-жуьре
Къекъуьн я лугьуз гьар хуьре,
Акадарна Къуба, Куьре,
Гъибетдин буьгьтен акутIун.

Вуж я вакай атайди хъел,
Гьина акьалтнай вун рикIел?
Вучиз агатна вахъ и кIел,
Дугъри баркаван акутIун.

Дуьньядикай кефи хайи,
Гьакимарин рикIиз къайи,
Гужуналди дустагъ хьайи
Али Муьгъверган акутIун.

1936-37

* * *

Ваз мубаракрай тавхана:
Халис авадан я, Гьажи.
Акурлахъди чун шад хьана,
Гьаят са майдан я, Гьажи.

Буьлуьлдин шуьше пенжера,
Хунча къапу, ширли варар,
Ференг фурум расай гурар
Акурбур гьейран я, Гьажи.

Къизилдин кирпичдин цлар,
Дуьзмишай чарпай, стулар, -
Фагьумайла кIвалин гьалар,
Берекат мяден я, Гьажи.

Тазиядиз атайбуру
Гьикьван неда ви вирт, гъери!
Шел-хвал ийиз хизанари,
Гьа икI вун жиздан я, Гьажи.

Ажеб жумартвал ава вахъ,
Аквадалди хьанач чIалахъ.
ИкI серф мийир на ви кьуршах, -
Мал итимдин чан я, Гьажи.

Вуч еке ян ви ипилар,
Гьам купIарин тагъ - тикъилар,
Пагь, къурбанд хьай
ви спилар, -
Гьар са чIар са туьмен я, Гьажи.

Цан цайидаз - цур нек, тІанбул ягъайдаз - фири нек

Абдулафис ИСМАИЛОВ

Недай-хъвадай шейэрин къиметар виринра багьа хьанва лугьуз, агьалийри къал къачунва: къиметар, балкІандин тІветІ акатай, яргъи япар алай, кІуру ядай гьайванар хьиз, къизмиш хьанва. Газарар - 80-100 манатдай, яру чугъундурар - 90, помидорар - 60, картуфар - 50 манатдай ва икІ мад. Гатуз, сезондин вахтунда. Вични яр-емиш, салан майваяр булвилелди жезвай Дагъустанда. Амай продуктарни 20-60 процентдин багьа хьанва. Автомашинра ишлемишзавай газ - са литр 32 манатдай.

Ибур багьа къиметар яни кьван? Квез маса багьа къиметрикай ван хьанани? Июндин вацра Петербургда агъзур кас экономистри, бизнесменри, тІвар-ван авай политикри, гьа гьисабдай къецепатан уьлквейрай атанвай мугьманри иштиракай экономикадин рекьяй форум (ПМЭФ-2021) хьана. Заз чидач, абур кьилиз акъудиз жедани, жедачни, гзаф менфятлу, кьве патазни хийир гъидай икьраррал, меслят хьунрал къулар чІугунва.

Куь рикІел аламани, шаз сенжефилдин, лимонрин, гречкадин къиметар аршдиз гьикІ акъатнайтІа? Андрей Макарова Петербургдин форумдал мадни лагьанай хьи, затІар, недай-хъвадай шейэр гьасилзавайбуру ва алишверишдин сетри чпин къанихвиляй исятда ийизвай кар тарашун я, “мародерство”. Садани жавабдарвал чІугвазвач.

Амма форумда иштиракзавай са жегьил миллиардердин гафарай, къанихвал - са вуч ятІани жувахъ исятда авайдалай, гьатта пака жезвайдалай мадни гзаф къачуз кІан хьун - им ашкъиламишдай хъсан кар я.

Са патахъай килигайтІа, им дуьз фикир хьиз аквазва: гьакъикъатдани, гзаф кІан хьунин мурадди карчидиз ашкъи гъида, руьгь кутада, нетижада производство вилик тухун, шейэр гзаф гьасилун жеда. Эхь, эгер а “къанихвилихъ” виниз тир социальный жавабдарвал аваз хьайитІа. Гьайиф хьи, девлетар артух хьунивай вилерал пи акьалтнавай чи гзаф олигархриз я а жавабдарвал аквазмач, я инсаф амукьзавач. Абур мадни азгъун жезва, абуру чпин къанихвал шейэр чпин гъилералди гьасилзавай зегьметчи инсан истисмарун артухаруналди “тухарзава”. Шейэрин къиметарни гьахълу себеб авачиз хкажзава. Гьавиляй нафтІадикай, газдикай гьазурзавай затІар, металл, эцигунардай материалар къвердавай багьа жезва.

КІанзни-такІанз ви рикІел советрин девир хквезва. Вахт-вахтунда гьукуматдин къарарралди шейэрин къиметар агъузариз, мажибар хкажиз хьайи вахтар. А девирдани къиметар хкажай, кризисдал къведай кьван чІуру, пис крар хьайиди я. Месела, Новочеркасскда секинвал хуьн патал яракьлу кьушунар ишлемишдай кьван чкадал гъайи агьалийрин ажугълу, амма гьахълу наразивилер къалурай забастовка. Амма абур къайда яз ваъ, кьиле авайбурун гъалатІ яз, тек-туьк жезвай дуьшуьшар тир. Пака хъсан жедайди виридаз чизвай. Инсанар пакагьан йикъахъ, гележегдихъ инанмиш тир. Гила лагьайтІа, гьар юкъуз ваз ван къвезвайди къиметар инлай кьулухъ мадни багьа хьуникай я.

Шейэр багьа хьуникай, гьекьни каф хьана кІвалахиз, абур арадал гъизвай касдиз са хийирни жезвайди туш: вири къазанжи иесидин, “работодателдин”, капиталистдин жибиндиз физва. ИкІ тахьайтІа, зегьметчидив вичи тамамарай кІвалахдин гьахълу къиметдиз килигай гьахълу мажибни агакьариз хьайитІа, руфун ацІана, вил ацІун тийидай темягькар олигархдиз къецепатан уьлквейра зурба кІвалер-мулкар, багьа-багьа яхтаяр маса къачудай, анрин банкара миллиардралди валюта хуьдай, чиновникар “маса къачудай”, рикІиз кІандайвал кеф чІугвадай, виридаз агъавал ийидай мумкинвилер жедачир.

Капиталистдин мурад пул гзаф кІватІун я. Ада вуч ийиз хьайитІани, вичиз жезмай кьван гзаф къазанжи хьун патал ийизва. Пул гзаф авайдаз кичІевал амукьдач. Гьич са куьнихъайни. Закон анихъ амукьрай, Аллагьдихъайни. Гьа им капитализмдин къайда я.

“Базардин экономика” я лугьузва. Лугьузва хьи, “базардин экономика” авай чкада государстводин патай шей гьасилун планламишун, къиметар гуьзчивилик кутун герек авай кІвалах туш. Ам зиянлу я. Чи либералри лугьузва хьи, герек кьадар продукцияни, адан къиметни базарди вичи къайдадик кутада. Эхь, советрин девирда Дербентдин Тахта-базарда ва маса шегьеррин колхоз-базарра гьакІ тир. Хуьрерин агьалийривай чпин усадьбайрай кІватІзавай яр-емиш, шегьеррин базарриз гьана, кІани къиметрай маса гуз жедачир. Къиметар, месела, вав гвай емиш базарда мад шумуд чкадал гузватІа, гьадалай аслу тир. Ахпа “нянин базарни” жедай, къиметар кьвед-пуд сеферда агъуз аватдай, пулсуз къачу лугьудайбурни жедай. Вучиз лагьайтІа, няниз хуьруьз хъфидай улакьдив агакьна кІанзавай.

Сад лагьайди, уьлкве, государство “тахта базар” туш. Кьвед лагьайди, гила шегьеррин базарар “алишверишдин центрайриз” элкъуьрнава. Анра хуьрерин агьалийриз чпин усадьбайра жезвай яр-емиш маса гудай чкаяр саки тунвач, вири “пешекар” савдагарри, арачийри кьунва. Савдагарди емиш ктІурни ийида, амма къимет ужузардач: “базардин къимет” хвена кІанда лугьузва савдагарри. Эгер абурукай сада гьа сад хьтин еридин затІ ужуз гуз хьайитІа, амайбуруз ам такІан жеда.

Июндин вацра Каспийск шегьерда ихьтин са дуьшуьш хьана. Сталинан тІварцІихъ галай куьчеда авай гзаф мертебайрин са шумуд кІвалерин чІехи гьаятда автомашиндай помидорар гузвай. Килограмм - 30 манатдай. Аквар гьаларай, абур машиндин иесиди-фермерди вичин сала битмишарнавайбур тир. Гьаятда авай туьквенда гьа ихьтин майвайрал 80 манат къимет эцигнавай. Квез акуна кІандай туьквенчи дишегьлиди фермердин кьилел гьихьтин цІай къурнайтІа... “законсуз алишвериш” ийизвай конкурент ада, полициядиз эверна, гьаятдай акъудиз туна. Чи “базардин экономика” гьа ихьтинди хьанва: вичи зегьмет чІугуна гьасилнавай суьрсет ви гьаятдиз кьван гъана, ужуз къиметдай гузвай лежбер тахсирлу жезва, суьрсет, лежбердивай къачуна, жемятдиз пуд сеферда багьаз маса гузвай алверчи, “спекулянт” - гьахълу.

Цан цайидаз - цуру нек, тІанбул ягъайдаз - фири нек. Чи “базардин экономика” гьа ихьтинди хьанва. Уьлкведа къиметар багьа хьунин кьилин себебрикай сад: шей гьасилзавайдалай ам ишлемишзавай муьштеридин суфрадал агакьдалди са шумуд арачидин гъилелай физва. Багьа хьуник гьарда вичин пай кутазва. Гаф-чІал садзавай арачийриз конкуренция авач.

Мегьарамдхуьруьн райондай тир, республикада тІвар-ван авай фермер, халис зегьметкеш Фейзудин Ибрагьимован агалкьунрикай чи газетда кхьенай. Майишатда къелемчивилихъ галаз санал багьа, цІийи сортарин яр-емиш битмишарунал машгъул я. Емишрин, месела, ичерин ери, тариф акъатнавай Краснодардин крайдай гъана, чи базарра гузвайбурулай кІусни усал туш. Шаз Махачкъалада абурун къимет 80-100 манат тир. Фейзудин Ибрагьимова лагьайтІа, чкадал гьа и гуьзел, сечме ичер 20-30 манатдай гузвай. Къиметар икьван фаркьлу хьун вучтин кар ятІа, куьне веревирд ая.

Хейлин харжияр авуна, сагъ са йисуз чуьлда зегьмет чІугунвай фермерди эцигнавай къимет мумкин тир лап кІанинди я. Идалай агъузарайтІа, адаз - зегьметчидиз хийир ваъ, зиян жеда. Багьа авуртІа, савдагарди къачудач, вучиз лагьайтІа фермердин къиметдал ада вичин пайни алава хъийизва, къимет багьа жезва. Ичер шегьердиз, маса «спекулянтрив» агакьзава. Къимет мадни багьа жезва. Нетижада чпин къимет 20-30 манат тир ичерихъ шегьерэгьлиди 80-100 манат пул гузва. Килиг садра, чавай, гьар юкъуз чарасуз яз шейэр къачузвай жемятдивай, гьакІани кесибвиле яшамиш жезвай инсанривай пул гьикІ къакъудзаватІа! Государстводиз идакай анжах зиян жезва. Бюджетдиз атун герек тир миллиардралди налогар аниз къвезвач. Алишверишдин къайдада дегишвилер тун чарасуз я. Амма алакьзавач. Дегишвилер туниз аксивалзавай къуватар чІехибур я... Коррупция. И темадай чна ихтилат давамар хъийида.

Чилер, малар гьисабда

Россиядин Федерацияда “Хуьруьн майишатдин микроперепись - 2021” серенжем тухун гъиле кьунва. 1-августдилай 31-августдалди уьлкведа хуьруьн майишатдин тешкилатрикай, кьилдин карчийрикай, лежбервилинни фермервилин ва агьалийрин хсуси куьмекчи майишатрикай, багьманчивилин ва салрбанвилин алишверишдинбур тушир кІватІалрикай делилар кІватІунин кІвалах кьиле тухузва.

2021-йисан микропереписдин программадик переписдин объектдиз хас, ам масабурулай тафаватлу ийизвай умуми делилар, гьакІни хуьруьн майишатдин чилерин, цадай чилерин майданар ва къурулуш, хуьруьн майишатдин культураяр ва гзаф йисара экъечІдай набататар (гьар са жуьре кьилди-кьилди къачуна) цанвай чкайрин майданар, хуьруьн майишатдин гьайванрин кьадар (гьар са жуьре - кьилди), производстводин къурулушар, гьакІни хуьруьн майишатдин кІвалахар кьиле тухун патал лазим шартІар (кредитар, субсидияр, дотацияр) ква.

Делилар кІватІунин макьсад хуьруьн майишатдин хел алай вахтунда авай гьакъикъи гьал чирун я. РикІел хкин, эхиримжи сеферда Вириросиядин хуьруьн майишатдин перепись 2016-йисуз кьиле тухванай. Амма, малум хьайивал, хуьруьн майишатдин хиле гьихьтин дегишвилер жезватІа, гьадан гъавурда гьатун патал асул переписрин арада микроперепись кьиле тухудай къарар кьабулнава. Им важиблу делил я, иллаки чи вахтунда - дегишвилер датІана ва са кьадар йигиндаказ кьиле физвай рекъемрин технологийрин девирда.

Дагъустанда, Росстатдин истемишунар кьилиз акъудуналди, микропереписдиз гьазурвал акунин кІвалах кьиле тухванва - республикадин комиссия тешкилнава, чкайрал переписчикар тайинарнава. Республикада переписдик акатзавай объектрин арада хуьруьн майишатдин 1860 тешкилат, тахминан 5,5 агъзур КФХ ва ИП, гьакІни 417 агъзур ЛПХ ава.

Хуьруьн майишатдин тешкилатри ва фермервилин майишатри переписдин чарар чпи ацІурзава. Абур иесийрив я электронный ва адетдин почтайрай, я тахьайтІа районрин статистикадин къуллугърин векилри гъиляй-гъилиз агакьарда. Кьилдин ксарин куьмекдин майишатра планшетдин компьютерарни гвай переписчикри хабарар кьунар тешкилда.

Переписдин делилар кІватІдайла, майишат нинди ятІа къалурзавач, - анра чилерин майданриз, цанвай чкайриз, багълариз, малариз ва къушариз талукь делилар жезва.

7-августдиз РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министрдин сад лагьай заместитель Шарип Шарипов микропереписдин кІвалах башламишнавай Къаякент райондин Герга хуьруьз мугьман хьана. Ада къейдзавайвал, переписдин макьсаддин гъавурда турдалай кьулухъ чкадин агьалийрин суалризни жавабар гана.

“Хуьруьн майишатдин микроперепись - им государство патал важиблувал авай серенжем я. Ада къенин юкъуз агросектор авай гьалдин “гьакъикъи шикил чІугвазва”. И серенжем кьиле тухунихъ пака квевай са вуч ятІани истемишунин макьсад авач. Гьаниз килигна, хуьруьн майишатдин жезмай кьван гзаф объектар переписдик кутун патал районрин ва хуьрерин администрацийри, хуьруьн майишатдин управленийри районрин статистикадин отделриз, переписчикриз вири куьмекар гана кІанда. Чна умуд кутунвайвал, микропереписдин сифтегьан нетижаяр алай йисан эхирдалди малум жеда”, - къейдна Ш.Шарипова.

КIелунин цIийи йисаз гьазур я

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Гатун каникулар башламишнамазди, образованидин идарайра кьилинди кIелунин цIийи йисаз гьазурвал акун я. Ахцегь райондин школаяр ремонтунин, абур 1-сентябрдиз гьазурунин кIвалахар кьиле физвай гьалдикай чаз ина образованидин управленидин начальникдин заместитель, РД-дин лайихлу муаллим Сейфуллагь Назирович НАЗАРОВА суьгьбетна.

КУЬРУЬ КЪЕЙД.

С.НАЗАРОВ 1956-йисуз Ахцегьа зегьметкеш чIехи хизанда дидедиз хьана. 1971-йисуз Ахцегьрин 1-нумрадин школа, 1975-йисуз Дербентдин педучилище, 1985-йисуз ДГПИ-дин тарихдин факультет агалкьунралди акьалтIарай жегьилди вичин зегьметдин рехъ Тлярата райондин школайра кIвалахунилай башламишна. Гуьгъуьнлай Миграгъа, Къутунхъа муаллим хьана. 1981-йисалай ада вичин уьмуьр Ахцегьрин 1-нумрадин школадин коллективдихъ галаз алакъаламишна: комсомолдин тешкилатдин секретарвиле, тарихдин тарсар гудай муаллимвиле, завучвиле ва 2008-2013- йисара директорвиле кIвалахна. Муаллимвилин зегьметдин 45 йисан тежриба авай пешекарди 2019-йисалай Ахцегь райондин образованидин управленидин начальникдин заместителдин везифаяр тамамарзава.

▪ Сейфуллагь Назирович, сифте нубатда вуна чаз райондин образованидин хилен умуми гьаларикай, кIелунин цIийи йисаз гьазурвал акуникай, школаяр ремонт авуникай лагьанайтIа кIанзавай.

- Ахцегь районда 19 школа кардик ква. Абурукай 14 - юкьван чирвилерин (СОШ), 4 - умуми (ООШ) ва садни 2350 - нумрадин погранчастуна авай сифтегьан чирвилерин мектеб я. Ахцегьрин 1 ва 2-нумрайрин, Хуьруьгрин ва КьакIарин хуьрерин школаяр типовойбур, амайбур вири са бубат туькIуьрнавайбур я. Алай вахтунда Луткуна 400 аялдиз чка жедай, алай аямдин истемишунрив кьур еке школа эцигна бегьемарзава (ноябрдиз ишлемишиз вахкуда), Ахцегьа 120 чкадин школадин дарамат эцигзава. Районда гьакI аялрин 5 бахча (Ахцегьа - "Солнышко", "Юный космонавт", "Рассвет", Хуьруьга - "Соколёнок", КьакIа - "Орлёнок". 1-сентябрдиз Ахцегьа, 2-школадин патав 60 чкадин цIийи бахча ишлемишиз вахкуда), алава образованидин 8 идара ава: 2 спортшкола, 2 музшкола, аялрин яратмишунрин кIвал, искусствойрин школа, изобразительный искусстводин школа ва жегьил натуралистрин станция (СЮН). Абурук 2419 (74,4%) аял ква.

Школайра санлай 2843 аялди кIелзава. Абурукай 1976 ученикди 1-сменада (69,5%), 843 аялди 2 лагьай (29,7%) ва Луткунрин школада 24 аялди (0,8%) 3-сменада кIелзава. Школадилай виликан яшарин 2420 аялдикай 590 аял (30,1%) аялрин бахчайриз къвезва. 3-7 йисан яшарин 74 бицIек нубатда ава. 1-сентябрдилай Ахцегьа цIийи бахча кардик кутуникди и месэла са кьадар къакъатда. ЯтIани гележегда Калука, Луткуна ва Цуругьа бахчаяр эцигунин лазимвал ава.

Ремонтрикай рахайтIа, райондин алахъунралди эхиримжи 2-3 йисуз республикадин "100 школа" проектдин сергьятраваз, чи саки вири школаяр бинедилай ремонтна, гуьнгуьниз хкана, анра хъуьтIуьз чимивилин къайда, 1-4 классрин аялриз чими тIуьнар таъминардай къулай шартIар яратмишнава. Алай вахтунда школайра шир-кареж ягъунин, михьивилер, ремонтрин вири кIвалахар 12-августдалди бегьемарун лазим я. И кар патал цIи муниципальный бюджетдай школайриз вахтунда ва герек тир кьадарда (умуми гьисабдалди 750 агъзур манат) пулдин такьатар ганва. И кардай школайрин коллективри, диде-бубайри райондин кьиле авайбуруз сагърай лугьузва. 15-августдиз школаяр кIелунин цIийи йисаз тамамвилелди гьазур тирвилин гьакъиндай райадминистрациядин махсус комиссиядин (адак РУО-дин, Роспотребнадзордин, Госпожнадзордин, ОВД-дин пешекарар ква) ахтармишунар кьиле тухуда ва абурун нетижайрай талукь тир къайдадин актар кхьида.

▪ Аялрин хатасузвал хуьнин жигьетдай гьихьтин серенжемар кьабулзава?

- Образованидин вири идарайра видеокамераяр эцигнава, пожарный щитар ава. Абур жугъунра тунва, югъди-йифди къаравулри хуьзва. Икьрардалди, Дербентдин "Моврас" ООО карханадиз 300 агъзур манат пул яна, чи вири школайра хабардардай кнопкаяр эцигзава.

▪ Образованидин идарайрин коллективар садакай-садак акатдай, акьалтIай хаталу тIугъвалдикай хуьдай гьихьтин кIвалах тешкилнава?

- И тIугъвалди чун вири секинсуз авунва. Адан вилик пад кьун патал чна Роспотребнадзордин истемишунар (хсуси сангигиена, экуьнахъ вири коллективдин сагъламвилин гьал, ифин алани, алачни тайинарун, маскаяр алукIун, классарни дегьлизар дезинфекция авун, анра гьава къекъуьрун, ара-ара ламу пек элягъун) вилив хуьз тунал гуьзчивалзава. COVID-19 азардикай хуьдай рапар ягъуналди коллективдин умуми иммунитет арадал гъун патал школайрин директорри, махсус къарар акъудна, муаллимрив рапар ягъиз тазва. ИкI, алай вахтунда чи школайрин 69% муаллимри рапар янава, 1-сентябрдалди и рекъем 80 %-див агакьарда.

▪ Школайра кIелзавай 2843 аялдиз лазим тирвал тарс-тербия гун патал вири предметрай муаллимар авани? Абурун еридикай вуч лугьуз жеда?

- Райондин образованидин идарайрин вири 915 къуллугъчидикай 496 муаллимар я. Абурукай 523 -дахъ (57,2%) пешекарвилин кьилин образование, 121 -дахъ высший (13,2%) ва 141-дахъ сад лагьай (15,4%) категорияр ава. Дугъри я, дагълух 2-3 школада къецепатан чIаларин муаллимар авач, амай вири школаяр герек тир муаллимралди таъмин я. "Земский муаллим" программадай анжах са Хинерин школада са касди кIвалахзава.

▪ ЦIи шумуд выпускникди ва гьихьтин нетижаяр аваз школаяр акьалтIарнатIа ва гила, 1-сентябрдиз, 1-классда партайрихъ шумуд аял ацукьдатIа куьрелди лагьанайтIа кIандай.

- 2021-йисуз районда 129 выпускникди школаяр акьалтIарна. Абурукай ЕГЭ вахкуз тахьай 3 кас квачиз, амайбуру акьулбалугъвилин аттестатар къачуна. КIелуна кьетIен агалкьунар хьайи 24 аял (выпускникрин 18,6%) къизилдин медалриз лайихлу хьана. Пара выпускникар республикадин ва уьлкведин вузрин медицинадин, экономикадин ва юриспруденциядин факультетрик экечIна. 2021-йисан ЕГЭ-рин нетижайрай, шазан йисав гекъигайла, юкьван дережадин балл урус чIалай 9,11 ва тарихдай 3,22 баллдин артух я. Гьа са вахтунда, гьайиф хьи, профильный математикадай, химиядай, физикадай, къецепатан чIаларай, обществознанидай ва биологиядай умуми баллрин кьадар шазандалай тIимил я. Республикадин олимпиадайрани чи аялри зайифдаказ иштиракзава. Гьелбетда, им фикир гун, чирвилерни тербия гунин кар хъсанарун патал серенжемар кьабулун истемишзавай важиблу месэла я.

ЦIи, кIелунин 2021-2022-йисуз, районда 1-сентябрдиз сифте яз 322 аял партайрихъ ацукьда (эхиримжи 2-3 йисуз тахминан гьа ихьтин кьадар я). Абуруз герек тир вири шартIар яратмишнава. Ктабрикай рахайтIа, 2020-2021-йисара РД-дин образованидин министерстводиз 140345 манатдин ктабар заказна. Абурукай 1-классдин аялар патал лезги чIалан 330 ктаб чкадал хканва.

▪ "Образование" милли проектдин сергьятра аваз хуьрерин школайра образованидин вилик фенвай технологийрин "Точки роста" классар ачухзава. Ахцегь райондин школайра абур авани?

- Эхь, 2019-йисуз Ахцегьрин 2 ва 2020-йисуз 1-нумрайрин школайра информатикадай, технологиядай ва ОБЖ-дай гьахьтин классар ачухна. ЦIи 1-сентябрдилай Хуьруьгринни КьакIарин школайра химиядай, биологиядай ва физикадай "Точки роста" классар ачухзава. Анра ни хьайитIани ваъ, Махачкъалада пешекарвилин дережа хкаждай курсар кIел хъувунвай тежрибалу муаллимри тарсар гузва. Алай аямдин офисдин къайдада, 3D моделированидин компьютердихъ ацукьна, жуьреба-жуьре илимрай вилик фенвай технологияр чирзавай аялриз анра сугъул туш, гьевеслудаказ кIелзава.

▪ Сейфуллагь муаллим, малум тирвал, гатун каникулрин вахтунда районда аялрин сагъламвал мягькемардай лагерар ачухна. Абурун кIвалахдикай вуч лугьуз жеда?

- Разивилелди къейд ийин, эхиримжи 6 йисуз тахьай и кар цIи чалай алакьна: КьакIарин СОШ-дин бинедаллаз 60 аялди, Ахцегьрин ООШ-дин бинедаллаз 20 аялди ял ядай йикъан лагерар кардик кутуна. Са шумудра анриз фена, малум хьайивал, аялрихъ хъсандиз гелкъвезва: кфетлу тIуьнар гузва, машгъулардай итижлу серенжемар, спортдин акъажунар, хайи ватан чирдай экскурсияр, художественный эсерар кIелунин конкурсар тешкилзава. Гьавиляй аялар ва абурун дидебубаярни пара рази я.

Хци месэлайрикай рахана

"ТIем акакьун, рекъемламишун, ери" - ихьтин кьил алаз ва Дагъустанда сад лагьай сеферда яз, 2030-йисалди РД-да образованидин рехъ хкягъуниз талукь мярекат (форсайт) 7-августдиз кьиле фена. Пешекарри Дагъустанда образованидин хилез талукь ва алай аямдин истемишунриз жаваб гузвай са жерге дегишвилер ва и хел виликди тухуниз талукь теклифар гьазурнава.

"Чи образованидин къурулушда дегишвилер тун лазим тирди хцидаказ гьисс ийиз жезва. Гьа са вахтунда эхиримжи йисара хъсан патахъ фидай хьтин гьерекатар авайди аквазва, федеральный центради образованидин къурулуш алай аямдин истемишунрив кьадайвал туькIуьрунин, материальный ва технический мумкинвилер хъсанарунин месэлайриз кьетIен дикъет гузва. 2019-йисалай "Образование" милли проект кардик ква, "Демография" проектдин сергьятра аваз лагьайтIа, республикада гзаф мектебар ва аялрин бахчаяр эцигзава.

Капитальный ремонтдин программадин кIвалахни башламиш хьанва, 2021-йисан эхирдалди чна умуми ва мектебдилай виликан образованидин 115-дав агакьна объектар ишлемишиз вахкун лазим я. Ибур чи республика патал садрани тахьай кьадар делилар я", - къейдна мярекатдал РД-дин образованидин ва илимдин министр Ягья Бучаева.

Адан гафаралди, РФ-дин просвещенидин министерстводи субъектриз конкурсрин программайра иштиракдай мумкинвал гузва. РД-дин образованидинни илимдин министерство и конкурсда гъалибни хьанва ва умуми образованидин 24 объект эцигун патал разивални къачунва. Идаради документар туькIуьрунин ва конкурсра иштиракунин кIвалахар давамарзава.

Мярекатдал рахай пешекарри къейд авурвал, республикадин образованидин хел вилик тухунин стратегия гегьенш маса месэла - Дагъустан яшайишдинни экономикадин рекьяй вилик тухунин программа галачиз фикирдизни гъун мумкин туш.

"Чна гьисабзавайвал, муниципальный мектебар РФ-дин Минпросвещенидин къаюмвилик кухтун лазим я. Ида образованидин сад тир майдан арадал гъидай мумкинвал гуда. Гьа са вахтунда Дагъустан патал милли ва регионди компонент хуьн иллаки важиблу я, гьикI лагьайтIа, реформайрин нетижада ам факультативдин паюниз элкъвенва. Идалайни гъейри, тIимил аялар авай мектебар хуьнин программаярни гьазурна кIанда. Мектеб тахьайла, хуьрерни жедач", - лагьана Махачкъаладин 10-нумрадин мектебдин директор Рамиз Сердерова.

ДИРО-дин ректордин везифаяр тамамарзавай Гуьлнара Агьмедовади инновациядин жуьреда чирвилер гунин ва образованидин яргъал мензилда аваз тарсар гунин къайдаяр активнидаказ ишлемишун лазим тирди къейдна.

Мярекатдал рахай маса пешекарри, секцийрин руководителри мектебдиз фидалди образование гунин хиле авай месэлайрикайни лагьана. "2023-йисалди мектебдиз фидалди образование пуд йис тамам тахьанвай вири аялривай къачуз жедайвал авун лазим я", - лагьана ДГПУ-дин декандин заместитель Диана Гьасановади.

Алава образованидин секциядин пешекарри Дагъустандин 82% аялар тIем акакьдай ва ерилу алава образованидалди таъминарунин чарасузвиликай лагьана.

ГьакIни анал республикада лазим тир пешейрин кадрияр гьибур, зегьметдин базардин истемишунар гьихьтинбур ятIа, тайинарунин кIвалах тухуникай, этикадин ва хизанда яшайиш кьиле тухунин, психологиядин тарсар кардик кутуникай, тербиядин месэлаяр кIевиз гъиле кьуникай рахана ва са жерге теклифарни гана.

Квез гьикI къуллугъзава?

Къагьриман ИБРАГЬИМОВ

Россиядин Федерациядин государстводин сиясатда инсанар яшайишдин жигьетдай хуьн лап кьилин ва важиблу хилерикай сад я. Жуьреба-жуьре рекьерай государстводин патай куьмекдин игьтияж авай агьалийрин кьадар чи уьлкведа тIимил туш. Гьелбетда, аялрин пособийрин, коммунальный, яшайишдин маса хилерай гузвай пуларин гьакъиндай агьалийриз суалар гзаф жезва. И ва маса месэлаяр чна Дербент шегьердин яшайишдин рекьяй агьалияр хуьдай управленидин кьил Эльмира Ягьяевна РАМАЗАНОВАДИХЪ галаз кьиле фейи интервьюда веревирдна.

“Яшайишдин икьрар”. Ам вуч я?

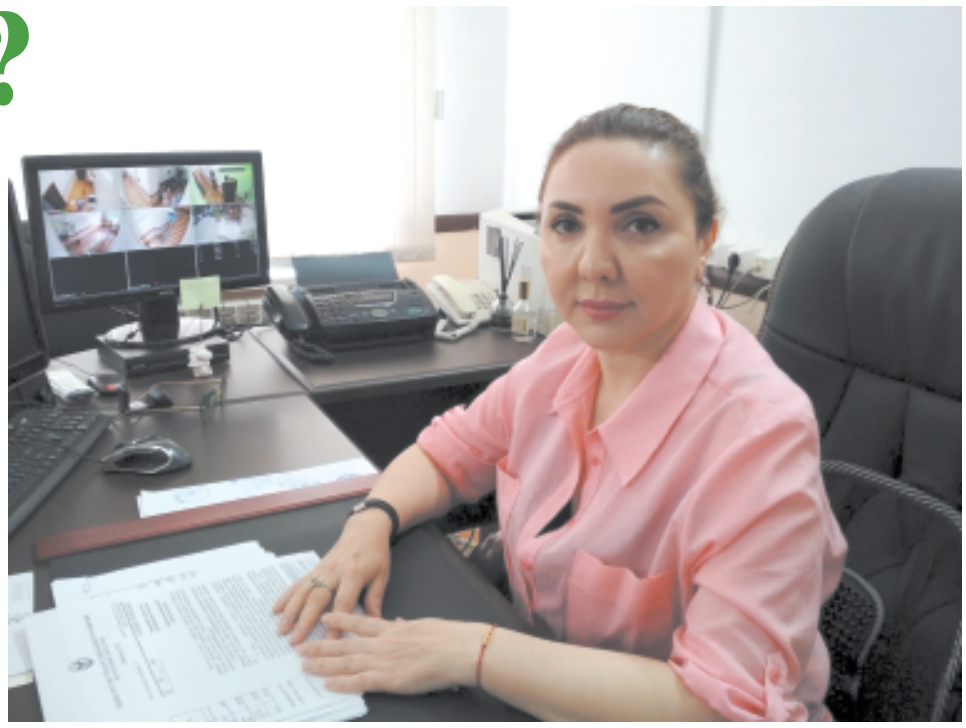

- Яшайишдин къуллугъчидин кIвалах - государстводин патай куьмекдин игьтияж авайбурун уьмуьрда иштиракуникай, абур арадал къвезвай вири месэлайрин гъавурда туникай ва абурув государстводи гузвай куьмек агакьаруникай ибарат я. ТIугъвал себеб яз эхиримжи кьве йисуз гьам уьлкведин, гьамни инсанрин уьмуьрда еке дегишвилер кьиле фенва, четинвилер гзаф ацалтзава. Ихьтин шартIара яшайишдин къуллугъчийрин кIвалах генани артух хьанва. Лагьана кIанда, абуру, къуватар сад ийиз, чпин везифаяр жавабдарвилелди кьилиз акъудзава, - къейдзава Эльмира Рамазановади.

▪ Эльмира Ягьяевна, куь управленидин гьихьтин агьалийриз куллугъзава ва абурув гьихьтин куьмекар агакьзава?

- Дербент шегьердин агьалийриз яшайишдин жигьетдай къуллугъ ийизвай управленидин агьалийрин са шумуд категориядиз куьмекунин хиле государстводин сиясат кьилиз акъудзава. Кьилди къачурIа, абурук агъадихъ галайбур акатзава:

- *аял хайила, садра гузвай пособие - 18886, 32 манат;*
- *аялдин йисни зур жедалди гьар вацра гузвай пособие - 7082,85 манат;*
- *армияда къуллугъзавай аскердин кIвачел залан папаз садра гузвай пособие - 29908,46 манат;*
- *армияда къуллугъзавайдан аялдиз гьар вацра гузвай пособие -12817, 91 манат;*
- *гьар вацра аялдиз гузвай пособие - 214 манат;*
- *тек дидедин аялриз гузвай пособие - 428 манат;*
- *алиментар тагузвай диде-бубайрин ва военный къуллугъчийрин аялриз гузвай пособие - 321 манат.*

Яшайишдин жигьетдай къуллугъзавайбурук гьакIни Ватандин ЧIехи дяведин ветеранар, дяведин далу патан зегьметчияр, зегьметдин ветеранар, женгерин ветеранар ва набутар, муаллимар, духтурар, пуд ва гьадалай гзаф аялар авай хизанар, рагьметдиз фенвай Ватандин ЧIехи дяведин иштиракчийрин хизанар, радиациядин аварийрин ва бедбахтвилерин нетижаяр арадай акъудунин кIвалахра иштиракайбур, сиясатдин репрессийрин къурбандар, суддин къарардалди айиб, туьгьмет алуднавайбур, жуьреба-жуьре азаррикди набутар хьанвайбур, яшайишдин, медениятдин ва ветеринариядин рекьяй къуллугъчияр.

Алай йисан ругуд вацра 16 йис тамам хьайи 8500 аялдив, йисни зур жедалди яшарин аялар гвай 1265 дидедив, 3-7 йисан яшара авай 3870 аялдив, сад лагьай аял ханвай 1070 дидедив, Ватандин ЧIехи дяведин ветеранрив, дяведин далу патан зегьметчийрив, зегьметдин ва женгерин ветеранрив, санлай къачурла, 4281 касдив, республикадин ва федеральный бюджетрин гьисабдай чи къуллугъчийри яшайишдин куьмекар агакьарнава.

Дербент шегьерда яшамиш жезвай агьалийриз яшайишдин жигьетдай куьмекар гузвай мад са къайда кардик ква. Адан сергьятра аваз, са бязи категорийрин агьалийриз гьар вацра пулдин компенсация ва субсидияр гузва. Абурун кьадар 8500-дав агакьнава. Къейд ийиз кIанзава, коммунальный къуллугъдай пособияр къачузвайбур 1-мартдилай 31-августдалди цIийи кьилелай регистрация хъийизва. И месэла кьилиз акъудиз агакь тавунвайбуру тади къачуна кIанда.

▪ Малум тирвал, уьмуьрдин четин шартIара авайбуруз государстводи куьмек гун патал “яшайишдин икьрар” (социальный контракт) кутIундай цIийи къайда кардик акатнава. Адан кьилин макьсад квекай ибарат я?

- “Яшайишдин икьрар” июлдин вацралай кардик кутунва. Адан кьилин макьсад агьвал авачир хизанрин, тади гьалара гьерекатар авуналди, кесибвиляй, уьмуьрдин четин шартIарай экъечIунин карда руьгь кутун я. “Яшайишдин икьрар” - им яшайишдин органди чпин къазанжи Дагъустанда яшамиш хьун патал тайинарнавай кьадардилай (прожиточный минимум, 10628 манат, 2021-йисуз) тIимил тир кьилдин ксарихъ ва хизанрихъ галаз кутIунзавай икьрар я. Адахъ махсус программани жезва. Мисал яз, и программада кьилдин касдиз ва я хизандиз кIвалах жагъуруниз, чирвилер хкажуниз, кьилдин карчивал авуниз, уьмуьрдин четин шартIарай экъечIдай маса месэлайриз талукь серенжемар къейдзава.

Маса гафаралди лагьайтIа, “яшайишдин икьрардин” сергьятра аваз кьилдин касдиз, хизандиз яшайишдин четинвилерай экъечIун патал пулдин такьатар чара ийизва. Амма и такьатар игьтияж авай бязи рекьериз харждай ихтияр ава. Абур гьихьтин рекьер ятIа, “яшайишдин икьрарда” къалурзава.

▪ “Яшайишдин икьрар” кутIуннавай касдиз ва я хизандиз вуч чир хьана кIанзава?

- Чара ийизвай пулдин такьатар анжах “яшайишдин икьрардин” программада къалурнавай рекьериз харжун лазим я. И къайдадикай менфят къачузвайбуру пул гьакъикъатдани и рекьериз серфнавайди тестикьарзавай кассадин чекар, икьрарар, расписка кIватIзава, абур чи управленидив агакьарзава. Куьрелди, “яшайишдин икьрар” кутIуннавайбуру гьар вацра чи идарадиз гьахъ-гьисаб авун герек я.

▪ Пул къачуна, амма “яшайишдин икьрардин” шартIар кьилиз акъуд тавуртIа, вуч жеда?

- Сифте нубатда ахьтин касдихъ галаз кутIуннавай икьрар къуватдай вегьеда ва, программада къалурнавайвал, чара авуна кIани пулдин такьатар гунни акъвазарда. Государстводи яшайишдин куьмек яз чара авунвай такьатар элкъвена государстводив вахкун мажбурзавай дуьшуьшарни гьалтзава.

▪ “Яшайишдин икьрар” кутIунуник халкьдин гьи къатаривай умуд кутаз жеда?

- “Яшайишдин икьрар” юкьван къазанжи 10628 манатдилай тIимил тир кесиб хизанрихъ, агьвал авачир, кьилди яшамиш жезвай инсанрихъ (чпин мажиб яшамиш хьун патал тайинарнавай 10987 манатдилай тIимил тир), набутар авай хизанрихъ, нафакьадал алай пенсионеррихъ ва юкьван къазанжи чи республикада яшамиш хьун патал тайинарнавай кьадардилай тIимил тир масабурухъни галаз кутIунзава.

Чара ийизвай пулдин кьадар “яшайишдин икьрарда” къейднавай серенжемрилай, программадилай аслу я. Месела, эгер бейкарди, кIвалахдай чка жагъурна, кIвалахал акъвазиз хьайитIа, адаз икьрар кутIуннавай йикъалай са вацра ва кIвалахал акъвазна лагьана тестикьарзавай документрин бинедаллаз мад пуд вацра 10717 манат пул гуда. ИП (индивидуальное предпринимательство) ахъайзавайбуруз 250 агъзур манат чара ийизва.

Мадни, уьмуьрдин четин шартIара гьатнавай инсанриз чарасуз лазим шейэр къачуз (мисал яз, недай-хъвадай суьрсет, дарманар, алукIдай парталар, кIвачин къапар ва мсб.), мектебдиз ва аялрин бахчадиз ракъурун патал гьазурвилер акуниз ругуд вацран къене гьар са вацра 12792 манат пул ахъайзава.

▪ Эльмира Ягьяевна, цIи “яшайишдин икьрардикай” шумуд касдивай менфят къачуз хьанва?

- Гьелелиг “яшайишдин икьрар” кутIуниз кIанзавай вишелай гзаф инсанри арзаяр вуганва. Абуруз махсус комиссия килигзава. Комиссияди ихтияр гайи 85 касдихъ ва кьилдин карчивилел машгъул жезвайбурухъ галаз “яшайишдин икьрарар” кутIуннава. Яшайишдин цIийи къайда хьуниз килигна, адакай халкьдин гегьенш къатариз хабар авач. Куьн атана хъсан хьана. Гила Кьиблепатан Дагъустандин агьалийриз “Лезги газетдин” куьмекдалди государстводи уьмуьрдин четин шартIара гьатнавайбуруз ийизвай куьмекрикай гегьеншдиз хабар жеда.

- ИншаАллагь! Чи суалриз жавабар гунай куьн сагьрай!

Тапан банкарин лутуяр

Чи мухбир

Жуьреба-жуьре банкари чпин муьштерийриз картаяр ишлемишунин патахъай хатасузвал тестикьарзаватIани, лутуйри чарадан такьатар чуьнуьхдай цIийи-цIийи амалар, рекьер жагъурзава. Йисан вахтунда чи уьлкведа лутуйри ватандашрин картайрин счетрилай къанунсуздаказ чуьнуьхзавай пулдин умуми кьадар миллиарддилайни артух жезва.

Банкунин картадикай менфят къачузвайбур эвелни-эвел чеб гзаф мукъаят хьун, шаклу нумрайрай зенгерзавайбурун чIалахъ тахьун, абуру теклифзавай са гьихьтин ятIа “къуллугъар” кьабул тавун герек я.

Картада авай пулдин такьатар гуя лутуйриз чуьнуьхиз кIанзава лугьуз, халисан лутуйри картайрин сагьибриз зенгзава ва чпин чIалахъ жезвай ксаривай герек делилар къачузва, нетижада картайра авай пул вири чуьнуьхзава. Эхиримжи вахтара, хатасузвал хуьнин къуллугъчияр я лагьана, тапараразвай лутуярни тIимил туш. Гуя са ни ятIа ви кIвачихъ къанунсуздаказ кредит къачузва лугьуз, зенгер ийиз, алцуразвай дуьшуьшар малум я.

Жуьреба-жуьре кьуьруькарни уюнар акъудуналди, лутуйри картайрин сагьибар тешвиш гьалда твазва, абурун кьил какадарзава. Гьелбетда, лутуйрин чилина вирибур гьатзавач, амма абур чпин макьсаддив агакьзавай дуьшуьшар мукьвал-мукьвал жезва. Гьавиляй абуру чпин “ пеше” давамарзава.

Лутуйри чпин къанунсуз ва инсафсуз гьерекатар малуматрин «Авито» сайтдин куьмекдалдини ийизва. И сайтда са вуч ятIа маса гун патал вичин малумат раижнавай касдиз лутуйри, гуя муьштери я лагьана, зенгзава ва метягьдин гьакъи карточкадин куьмекдалди ракъурун теклифзава. Метягь маса гузвай касди, тапан муьштеридин шартIунал рази хьуналди, вичин картадин нумра ракъурзава. Картадин нумра чир хьайи лутуди тади гьалда онлайн-сбербанкда а нумраяр регистрация ийизва ва сагьибдивай, гуя гьахъгьисаб патал, СМС-пароль лугьун тIалабзава. ИкI, эгер картадин сагьибди СМС-паролар тапан муьштеридиз лугьуз хьайитIа, лутуйрин кьуьруькар декьикьайрин къене кьилиз акъатда.

Инал къейднавай жуьрейрилай гьейри, лутуйри чарабурун картайра авай пулар вирусрин программайрин куьмекдалдини чуьнуьхзава. Игьтиятлу хьухь!

Кьилера - кьил

Азедин ЭСЕТОВ

Дегь девиррин философ Сократахъ Ксантиппа тІвар алай паб авай. Ам гзаф рахадай, меслятдилай эгечІна, тІурфандалди куьтягьдай, гьарай-эверрал рикІ алай инсан тир.

Философдин къуншидихъ еке са луж къазар авай. Абуру югъди, къа-къа алатна, Сократан зегьле тухудай.

Са юкъуз, чара атІайла, ада къуншидивай хабар кьуна:

- Я гьуьрметлуди, вуна а къазар гьикІ эхзава? Вучзава абурукай хвена?

- За ваз вуч лугьун, чара авачиз хуьзва за. Абуру зи балайри тІуьн патал какаяр хазва, якни жезва кІвале, туькни гузва. Хийир авачиртІа, за абур хуьдачир, къунши, - жаваб гана къазарин иесиди.

- Авайвал лагьайтІа, давамарна генани, - къазари чун ви папалай тІимил инжиклу ийизва. Бес вуна ахьтин паб гьикІ хуьзва?..

Сократан жаваб куьруь ва атІайди хьана: "Папа заз гуьрчег гьуьруьперияр хьтин рушарни викІегь рухваяр хазва. За ви къазар эхзава, вуна - зи паб. Чун кьилера кьил я…"

Девлетлудан азар

Хьана-хьанач са девлетлуни кесиб. Абур сад - садан патав яшамиш жезвай. Къуншидаллай кесибдин хизанда саки гьар няниз, хуьрек тІуьна, ичІи хьайи къажгъандин кІан цавална, адал далдам ягьиз, кьуьлердай, манияр ядай. Чпин уьмуьрдилай ксар рази тир.

Агьваллу къуншидин кІваляй цІивдай нуькІрен ванни къведачир. Адан папан кьил и кардай сакІани акъатзавачир.

Са няниз, итимни паб текдиз амайла, кайваниди вичин итимдиз арза авуна:

- "Я кас, ибур икьван квел шад я? - гъил туькІуьрна, къуншидин кІвал къалурна. - Анай гьар няниз кьуьлеринни манийрин ванер къвезва, зи кьил гьич акъатзавач и сирдай…

Итимди вичин аялрин диде ихьтин фикиррикай азад авун яргъал вегьенач: кесибдин къава авай тІеквендай адан кІвализ кІане са тІимил кьван къизилар авай гетІе вегьена.

Пакамахъ ахварай аватай кесиб итимдиз кІвалин чилел вичинди тушир къаб акуна. Килигайла, гетІедин кІане къизилар ава.

- Валлагь, паб, гьинавачтІани, им чаз къурбанд хьайи Халикьди ракъурнавай пай я. За лагьаначирни бес ваз, эх ая, мичІи кІвализ йикъан са вахтунда экв ават тавуна жедайди туш. Заз аян хьанвай и кар. Гила чна кьуьлер, манияр акъвазарна кІанда. И гетІедив гумай гел къизилрив ахцІурун патал вири дердияр элкъуьрун лазим я. Цаварилай чаз гьахьтин эмир атанва…

Гьа йикъалай кесибдин кІвалени, девлетлу къуншидин кІвале хьиз, лал кьена.

Девлетлуда вичин азар кесибдикни кутуна. Адан пабни секин хьана: пехилвал амукьнач...

"Зун ви буба туш"

Ихтилат Америкадин писатель Джек Лондонакай я. (Лондон ада вичел эцигай тахаллус тир).

Лап гъвечІизамаз ам вичин таяр-туьшерин арада хкатна аквадай гада тир. Ихьтинбуруз "надинж", "кьил атІайди" ва маса жуьредин тІварар гудай... ЦІувад-цІуругуд йисан яшда авайла, Джек, зарб физвай поезддин вагондин пол атІана, саламатдиз, са хер-кьацІни тахьана, анай эвичІна…ЦІуругуд йис хьайила, луьткве кирида кьуна, ам вичин рикІ ацукьнавай рушахъ галаз гьафтейралди гьуьлел жедай... ЦІемуьжуьд йисав агакьайла, адакай машгьур писатель хьанай…

Адахъ буба авачир. Диде, вичиз чирни тахьанмаз, рагьметдиз фенвай.

Садра Джеказ куьгьне газетдай вичин дидедин шикил акуна. Адан кІаникай кхьенвай: "Лондондай тир профессор Э.Э-ди авур ягьанат эхиз тахьана, кІвачел залан С.-ди вичел гъил хкажна".

Газет акъатнавай йисуз Джек лап гъвечІи аял тир. Вич са кьадар яшариз акъатайла, Джека профессор ахкуна, адавай гьакъикъатдин кІан-пун чирун кьетІна.

Профессор вичин ватандиз хъфенвай. Лугьудайвал, Джек "ничхирдин" геле гьатна…

Профессордал дуьшуьш хьайила, Джека адаз суал гана: "Гьуьрметлуди, лагь, вун зи буба яни?"

Кьуьзуь агъсакъалди ихьтин жаваб гана: "Жегьил кас, ваз аквазва, зи кІвачер метІерал кьван сура ава. Захъ аяларни авач. Вун - вижевай кьегьал, тІвар уьлкведа машгьур хьанвай писатель. Завай жедай лагьанайтІа: "Эхь, я". Амма, гьайиф, гьакъикъат акІ туш. Вун хайи чІавуз захъ дишегьлидив аял хаз тадай алакьунар амачир. Гьайиф чІугунивди, зун лугьуниз мажбур я: уьмуьрда зун алай цІарцІел инсандиз таб авун кутугнавач. Зун ви буба туш".

Гьа идалди абурун гуьруьш куьтягь хьанай.

Фикирар-хиялар авур Джека вичин бубадин тІвар кхьидай цІарцІе "Лондон" кхьена. Гьа икІ, адан квални кьена, вичелни тахаллус кутугайди атана.

ИкІни жеда кьван!

Угъридиз - "кар"…

Рамазан ВЕЛИБЕГОВ, Цналрин хуьр

Яшайишда гьар са касдин кьилел жуьреба-жуьре дуьшуьшар, дарвилерни генгвилер къведайдал шак алач. Вири абур девирдин адалатлувилерихъни адалатсузвилерихъ галаз алакъалу я.

Дявеяр алатнавай, уьлкве гуьнгуьна хутазвай йисар тир. Къурдулан кІвале пабни гъвечІи аялар авай. Вични кІвалахал рикІ алачир темпел тир. "Колхоздин бригадир акурла, заз азраил акурди хьиз жеда", - лугьудай ада. ГьакІ хьайила, ам дарвилени авай.

Агъа магьледа яшамиш жезвай Гьажидин гьал хъсан тир. Ада пакамалай няналди датІана кІвалахдай. Малкъарадиз килигиз, колхоздани кІвалахиз, вичин хизанни хуьз, къуншийризни куьмекардай.

Са йифиз Къурдула Гьажидин лапагрикай са гьер чуьнуьхна, кІвачер кутІунна, къуьнерал вегьена, вичин кІвализ еримишна.

Йиф мичІиди тир. ЯтІани гъетери, куьгьне мукал хьиз цІранвай вацра гузвай ишигъди тІимил хьиз яргъал алай лишанар чирзавай. Къурдулан кІвализ мукьва жезвай рекьин хивел, хуьруьн мискІиндин патав, кьеийбур эхиратдин кІвализ тухудай магьфе авай кІвални алай.

Аниз мукьва жердавай Къурдулан рикІиз кичІ яна, ам гьар жуьредин хиялри тухузвай.

Бирдан аквада адаз, мискІиндин цлав, игис хьана, кьве метрдив агакьна буй авай, лацу кафанар алай сад акъвазнава. Яргъалай килигна Къурдул, адал чанни алай, ара-бир юзаз, цлавай гуьцІ жезвай.

КичІевиляй Къурдулан бедендиз къайи гьекь акъатна, руьгь дабандиз аватна.

"Гьажи, Аллагь рикІел алай, капІ-тІят ийизвай, зегьметдал гьафил, гьалалдин фу незвай кас я. И аламат заз гьакІ хьайила къалурзавайди я", - лагьана, Къурдул кьулухъ элкъвена, гьер Гьажидин гьаятдиз хутахна. Вич яргъай саларай, жугъунрилай элячІна, кІвализ хъфена, месик экечІна.

Экв жедалди адаз ахвар атанач. Пакадин юкъуз ам, зиян ганвай кац хьиз, кимел, жемят кІватІ жезвай мискІиндин патав фена. Анал инсанар гзаф алай.

Къурдул мискІиндин рекьихъди галай цлаз килигайла, анал, са кьиле авай михер акъатна, куьрс хьанвай лацу хунун парча алай. Арабир ам кьезил гару юзурзавай. Адал кхьенвай: "Ни кІвалахдач, гьада ненни ийидач!" "Ни кІвалахда, гьада ненни ийида!"

Къурдулан кичІ янавай беден, рикІ авагъна. Гьанлай кьулухъ ада, кІвалахиз, гьалалдин фу нез хьана...

Гьахъвердидин суд

Хазран КЬАСУМОВ

Судья Гьахъверди вичин кабинетда кІвалахдик квай. Бирдан, ракни гатун тавуна, кабинетдиз са итим атана.

- Судья, рагъ алай юкъуз лапагар чуьнуьхзава, вун лагьайтІа, кабинетда, рак-дакІарни акьална, ацукьнава, - хъел кваз лагьана итимди.

- Я стха, секин хьухь, вун вуж ятІа, вахъ вуч хьанватІа, лагь...

- Вуна заз секин хьухь лугьузвани? - мадни кІевиз рахаз башламишна атай кас. - Эгер вуна къачагъдин иесивал тавуртІа, зун валай арза гуз прокурордин патав фида. Зи гьер за ФетІаз гьалалдайди туш.

Кисна, яб гана Гьахъвердиди кабинетдиз атанвай касдиз. Са гафни сивяй акъуд тийиз, вичиз килигиз акъвазнавай судья акурла, эхирни рахазвайди секин хьана.

- Я кІвал къени хьайиди, вуна вучиз ви чандиз акьван гуж гузва? Секиндиз лагь гила заз вун вуж ятІа, ви дерди-бала вуч ятІа, - рахана судья.

- Са тІимил туьнт рахана лагьана, багъишламиша, судья. Зи тІвар Алихан я, - явашдиз рахаз эгечІна кабинетдиз атайди. - Мукьвара зунни зи уьмуьрдин юлдаш санал яшамиш жез 30 йис тамам жезва. И юкъуз тІуьнхъун тешкилда, са гъвечІи межлис къурмишда лагьана, за гьер хуьзвай. Сенфиз ам зи къунши ФетІа чуьнуьхна.

- Гьина ава ви къунши?

- Гьина жеда кьван, вичин кІвале.

- Фена, ФетІаз вичиз за эверзава лагь. Адахъ галаз зи патав жувни хъша, - лагьана судьяди.

Арадай са акьван вахт фенач, Алихан вичин къуншини галаз судьядин патав хтана.

- Ингье, юлдаш судья, им гьа за лугьузвай... Фахрудин я, гьер чуьнуьхай зи къунши, - атІуз-атІуз, лап яваш сесиналди лагьана Алихана. - Хъел квайла, завай адан тІвар ФетІ я лугьун хьанай... Яз ам вич пис къунши туш. Гьер чуьнуьхайла, хъел къведачни кьван?

- Гъавурда акьуна зун, кьведни атана зи къаншарда ацукь, - лагьана, Гьахъвердиди къуншийриз гъилин ишарадалди столдихъ чкаяр къалурна.

- Къуншидин гьер чуьнуьхун - им гьикІ хьайи кар я? - Фахрудинахъ элкъвена судья.

- Валлагь, им хъсан кар хьанач, мукьвара тамам жезвай жуван 50 йисан юбилейдин юкъуз са гъвечІи хьтин суфра къурмишда лагьана, Алиханан гьер чуьнуьхун хьана, зун пиянни тир, - кичІез-регъуьз рахана Фахрудин. - Са кІусни хкуд тавуна, лапагдин жендек холодильникда ама. Къуншиди заз багъишламишрай. Куьнени, гьуьрметлу судья, жез хьайитІа, залай гъил къачу. КІвализ хъфена, за лапаг Алиханан кІвализ хутахда. Беябур хьана зун, беябур...

- Яб це, гьуьрметлубур, - рахана судья. - Гьер чуьнуьхунай завай вун, Фахрудин, жазаламишиз жеда, закондини гьакІ истемишзава. Амма, бубайрин мисалда лугьузвайвал, мукьвал алай къунши яргъа авай стхадилай хъсан я. Куьнни къуншияр я, хайи стхайрилай хатурлу, гьуьрметлу хьун лазим я. Зун гъавурда акьурвал, мукьвара куьне кьве касдини лишанлу мярекатар къейдда. За квез кьведазни и мярекатар куь хизанарни галаз санал къейд авун меслят къалурзава.

- Валлагь, юлдаш судья, вуна чаз дуьз меслят къалурна, - шад хьана Алиханаз. - Гьам Фахрудинан 50 йис, гьам зунни зи уьмуьрдин юлдаш санал яшамиш жез 30 йис тамам хьунин мярекатар чна кьве хизандини санал къейдда, гьерекайни хъсан тІуьнар, шишкабабар гьазурда...

Рази хьайи къуншияр, судьядин кабинетдай экъечІна, шадвилин мярекатриз гьазурвилер акваз, кІвалер галайвал рекье гьат хъувуна.

Ма, чан милица

Саид-Агьмед АБДУРАШИДОВ

Зулун эхирар тир. Шофер Къурбан (тІварар дегишнава) вичин келем, картуф, ич, чуьхвер маса гун патал, уьмуьрдин юлдаш Сунани галаз, Махачкъала шегьердин базардиз фида. Базарда мумкинвал тахьай ам шегьердин къерехда авай са куьчедин къекъуьндал фида. Машинда авай пар акур муьштерияр гзаф алтІушна. Къурбана Сунадиз лугьуда : "Зун, чайханадиз фена, са истикан чай хъвана хкведа. Вуна савда ая. Эгер милиционер атайтІа, адаз пул гана, савда ийидай ихтияр це лагь".

Савда худда гьатай вахтунда милица пайда жеда. Ам акур Сунади пул гъиле кьуна лугьуда: "Ма, чан милица, ваз - пул. Заз савда ийидай ихтияр це".

И ван галукьай муьштерияр вири хъуьрена.

Регъуь хьайи милиционер элкъвена кьулухъди хъфена.

Гьа и арада чайханадай Къурбанни хкведа. Агьвалатдин гъавурда акьур амни хъуьрена: - Вуна вуч лагьана, я руш?

Сунади: - Ма ваз - пул, лагьана ман.

- АкІ лугьудайди туш, я руш. Милиционердиз пул чинеба гудайди я, - гъавурда твада Къурбана.

- Къведай сеферда чна гьакІ ийида, я Къурбан. - жаваб гана Сунади.

Агьмед духтурдин массаж

Мекьи хьуникди начагъ хьайи Мамед (тІварар дегишнава) пакамахъ фад райондин больницадиз фида. Таниш духтур Агьмедаз вичин начагъвиликай лугьуда. Духтурди вичивай жедай сифте куьмек гуда.

Няни хьайила, Мамед авай палатадиз атана, духтурди адан далудиз массаж авун меслятна. Массаж ийидай мазни къачуна, Мамед секиндиз ксана.

Йифен юкьвариз хьиз далуяр тІаз, ам ахварай аватда. Мад тІалдин гъиляй ахвар хтанач.

Пакадин юкъуз хуьряй, Мамедал кьил чІугваз, адан дустар къведа. Абуру начагъдан сагъламвиликай хабар кьуна. Адани вичин далуяр тІазвайдакай лагьана. Дустар яргъан алудна, килигна. Михьиз хам фена, яру хьанвай далу акур абур тадиз Агьмед духтурдин патав фида.

Мамедан далудиз килигна, духтурди лугьуда : "Ксудалди вилик кап алтадна, мес туькІуьрна, адай биришар акъудна кІандай. Далуяр икІ жедайди гила чир хьанани?". Мамедан дустари лугьуда: "Я чан духтур, биришар гьатуналди далудилай хам фидани?".

"Эхь, фида!" - духтур вичин гафунал кІевиз акъвазна...

Ихьтин духтурар чи районра гзаф хьанва. Къуй чпин "чирвилер" мадни артух хьурай!

Накь хъуьренай заз...

Абдул АШУРАГЪАЕВ

Хъуьрезмач заз

Накь хъуьренай заз ви вилер,
Къе а вилер хъуьрезмач заз.
Ажайиб тир бурма тилер,
Къе а тилер хъуьрезмач заз.

Шагьид я чи хуьруьн уьруьш,
Гур хьайиди чи гьар гуьруьш,
Ви гъилерни тир зав вердиш,
Къе а гъилер хъуьрезмач заз.

Рагъдан-ахшам, сегьер-сегьер
Акъатдай вун къветрен тегьер.
Вилив хуьдай за ви гелер,
Къе а гелер хъуьрезмач заз.

Ашкъи-гьевес тир чи къат-къат,
Дегьне ийиз гьиссдин къуват.
Хьанвай чун чи сирера гьат,
Къе а сирер хъуьрезмач заз.

Гьар сеферда а вун акур
Артух тир зи бедендин зур.
Къугъвадай ви женнетдин хур.
Къе а мехмер хъуьрезмач заз.

Куьз хьанватIа муьгьуьббат серт,
Ийизвай чун и тегьер перт?
Ви кифера ава зи дерт,
Къе а зилфер хъуьрезмач заз.

Къайгъу авач, алатда йиф,
Гваз рикIерин пасни гьайиф.
Гьич садрани тахьай зайиф
Магьи, дилбер хъуьрезвач заз.

Диде къвезва

Вун кьепIина шехьмир, бицIек,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.
Хурудилай гуда ваз нек,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

Къекъвезва вун тер-тер кIвачи,
Агалкьун я гьеле ам ви.
Авурлани тади рикIи,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

Чирвал къачуз эгечIна вун -
ЦIийи рекьиз экъечIна вун.
Илимдикни экечIна вун,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

Бегьердалла ви гьар мурад,
Галай чпихъ уьмуьрдин дад.
Гъалаба кваз фимир вун мад,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

Ви дидедин рикIин хиял -
Ава вахъни шумуд аял.
Чир хьухь кIвалах, хизан ва кIвал.
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

Садлагьана Ватанди цIай
Кьуна! ГьикIин? Туп хьиз ацIай…
Вун рекье тваз цIайни-вацIай,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

АтIана на душмандин тах,
Набут я вун - жез тахьуй къах.
Чина аваз пакаман рагъ,
Сабурлу хьухь, диде къвезва.

Куьн рикIевай…

Хайи диде, хайи ватан, хайи къул
АлатнатIа яраб гьидан рикIелай?
Вахтундани гьам ислягь, гьам тавакул,
Низ жагъана абур шегьре рекьелай?
Куьн рикIевай зун
Гьамиша гапур я,
Къанлу душман
ЦIудра акIаж ийидай.
Куьн зи руьгьдин
Гуьзгуьни я, абур я.
Эминри, къвез,
Мад сеферда кхьидай.

Акъудин рикI - куьнни гьана авазва,
Хтурлани беден мадни ацIузва.
Куьн дуьньядин са рагъ яз заз аквазва,
Чи кьисметрал адлу нехиш атIузвай.
Куьн рикIевай зун
Мани я, аваз я,
Хиялдавай
Билбиларни, лиферни.
Зун таран тан,
Накь акIурай са таз я,
Йикъан ишигъ,
АцIай вацран йиферни.

Азиз диде, кIани ватан, чан зи къул,
Куьн гьамиша яшайишдин цIай жеда.
Квелди тушни шадвал, гьевес ва акьул?
Мидаим куьн тIебиатдин пай жеда.
Куьн рикIевай зун
Са вацI я, булах я.
Гьам Куьреда,
Ахцегьани Къубада,
Чепер суван
Гуьзелвилив уртах я,
Миграгьани
КIелет хуьруьн убада…

ТIавус

Гьиссер таниш я чи фадлай.
Бес чун таниш жедачни, тIавус?
Белки, рикIер меслят я чи,
Чун меслятдал къведачни, тIавус?

Зун кард хьиз я, вунни са къвед,
Ви фикирра хуьзва на мед.
Чи вилери незва чун кьвед.
Бес а вилер шедачни, тIавус?

Талукьбур я чазни вахтар
Гваз къекъвезвай кьисмет - тахтар
Уьмуьрдив гва ажеб бахтар!
Санал уьмуьр недачни, тIавус?

Мукьувай чун туш хьи таниш,
Зун рахайла, жемир тешвиш.
Вунни зун хьиз хьухь чалишмиш.
Гьиссера цIай твадачни, тIавус?

Чин акуй заз, хкажа кьил,
Агуд тийиз ният сефил.
Куьз на рикIел эцигда гъил?
Чна гъилер кьадачни, тIавус?

Фикир я вак тупIал кутун,
Адет тирвал, тирвал къанун.
МасакIа за ваз гьикI лугьун,
Шуьшедин пер хадачни, тIавус?

Туш лугьумир

На вун гуьрчег
Туш лугьумир, гуьзелди.
Ша атана
Килиг вун зи вилерай.
Бейгьушна зун
Ви вилерин эсерди,
Бейни физва
Тамамдиз зи гъилерай.
ЧIулав-чIулав пIинияр я
Вилер хъуьрезвай.
РацIамарни къушран лувар,
Гелер хъуьрезвай.
На вун сечме
Туш лугьумир, гуьзелди.
Атана хьиз
Жуваз килиг рикIяй зи.
Бейгьушна зун
Ви бедендин эсерди.
Ви къаматдин
Нур кими туш кIваляй зи.
Гатун бахча битмиш хьанва
Хурудал махпур,
Къейсидин цил хьиз ацIанвай,
Гуьгьуьлди чIугур.
На вун серес
Туш лугьумир, гуьзелди.
ТIимил кьванни
Фикир це зи гьиссериз.
Бейгьушна зун
Ви рахунрин эсерди,
Руьгь муьтIуьгъ я
Ви луькIуьндин сесериз.
ТIавус яни, билбил яни,
Гуьзелди, ваз туьш
Женнет багъдин гьевесдаллаз
Авунвай вердиш?
За лугьузва:
"Вун гуьрчег я, гуьзелди".
Килигиз ваз -
Зи дуьньядин ракъиниз.
Ашкъи вакай
ГьикI рахурай куьрелди,
Элкъвенвайла
Илгьам гурлу деминиз?
Зулни къведа, я заз хушди,
Вакай са чара.
Гьатзава зун ахмиш жезвай
Фикиррин хура.
Тек са вуна секинарда
Теспача паргъа,
Патаривни агуд тийиз
Кьве рикIин гъавгъа.

Тават

Ваз Аллагьди ганва абур,
Агъ - ципицIдин тан я, тават.
Къадир авай, авай сабур,
Касдиз пишкеш, чан я, тават!

Вун аватай ацIуда кIвал,
АтIуда вун хуш рикIин тIал,
Ачух жеда гьалар бейгьал,
Гьиссерин лукьман я, тават.

Хуш хъуьрезвай вили вилер,
Сарубугьдад ранг я тилер,
Къелем тупIун таза гъилер,
Бедендин алван я, тават.

Кутадач на чиник серин,
Дилавар тир мез я ширин,
КьатIун гегьенш, акьул дерин,
Нехишлу амал я, тават.

Пехил я вал къугьни арзу,
Гардан тик яхъ на ви лацу.
Бахча яни тежер ару?
Беден ви айран я, тават.

Ви къаматдиз рикI я ачух,
Килигналди зун жезвач тух,
АкI я, чун чаз я ярашугъ.
Ша за ви гъил кьан, я тават.

Тахьурай

Инсандин руьгь гьуьлуьз ухшар дерин я:
Сифтедай ам тешпигь жеда булахдиз.
Цав хьиз, гагь ам алахьда, гагь серин я,
Гагь хъуьтуьлдиз аквада, гагь къеврагъдиз.
Эциг жеда яваш-яваш къилихар,
КварквацIдикай туькIуьр хьанвай цал хьтин.
Пайда жеда эвел кьиляй синихар,
Хамунавай агъургъандин квал хьтин.
Хас жеда гьакI шадвилерни пашманвал,
ТакIанвални кIанивилер чир жеда.
Хабарсуздиз гьахьда дуствал, душманвал,
Фикирарни гьиссер саки сир жеда.
Гьуьлуьн кIане къван акIидай жуьреда
Нефс атана илих жеда къурсахда.
Къанихвал кваз ам амалдив ишеда,
Тухуда вич авайда хьиз яйлахда.
Амма ахпа экъечIда ам дяведиз,
Яб гудайдан бейнини кваз квадарда.
Кихлигдач ам ягь-намуслу вядедиз,
Вич ацIуриз, дидени кваз гадарда.
АхцIудач ам, гьа гьуьл хьтин дерин тир,
Гьар патахъай вири вичихъ чIугвада,
Багьнайралди рехъ жагъурда мумкин тир,
АкIидалди туьтуьнихъ кьван кьарада.
Инсанар, куьн эвичI руьгьдин дериниз
Бухав ягъиз нефс лугьудай шейтIандиз.
Тухудайвал жуван уьмуьр ширинди,
Телкъведайвал я жув жуван душмандиз.
Иеси жез алахъ жуван уьмуьрдин,
Нефсиникай ваз аждагьан жез тахьуй,
Гьатна яцIа эхкъечI тежер къиргъиндин,
Ви инсанвал а залумди нез тахьуй.

РикIевай гаф лашцнвайни хуьз жедач

Миред МЕГЬАМЕДОВ

* * *

Хъсан жедай дегишнайтIа
Тапан крар рикIе авай.
Пай ганайтIа кесиб касдиз
Девлетдикай гъиле авай.

* * *

Гьакьунивди, дуьзгуьн рахай гафуни
Тарал алай майвади хьиз дад гуда.
Девлет гъиле авай къаних сагьибди
Къимет тагай фугъарадиз яб гудач.

Вилик акваз, рахаз жедач мецивай,
Эх жезавач, азиз эллер, рикIивай.
Гъиле-яракь, къуьнел чпин - погонар,
АцIурзава пуларивди вагонар.

Чинал лугьун тавур чIавуз акурди
РикIевай гаф мецивайни хуьз жедач.
Алахънавай ягъалмишиз инсанар,
Адахъ галаз къуьн-къуьневаз физ жедач…

Миллионар къазанмишиз садбуру,
АцIурзава пуларивди подвалар.
Амайбурун гъиле куьне затI тагуз,
Низ хуш жеда а куь чиркин амалар?

Багьа ийиз гьар шейинин къиметар,
Вил ваз ягъиз, чуьнуьхзава девлетар.
Эй инсафсуз, халкьдиз акси угърашар,
Мецел къведач лугьуз квез мад "юлдашар".

* * *

Экуь я гъед вили цава,
МичIи йифиз нур гузавай.
Сагьибри чи кьиле авай
Кесиб халкьдиз кIур гузава.

Къуллугъ кIевиз гъиле кьуна,
Девлет кIватIиз, кефер хьана.
Уьлкведин халкь кIеве туна,
Чпиз чпин дердер хьана.

* * *

Кьел квачир, шит гафуни дад гудач,
Сагьибар, куьне дуьз рахайдаз яб гудач.
Намус, гъейрат алуднава рикIелай...
Килигайла, инсанар я винелай.

Девлет ава-авач лугьуз кесибдиз,
Къалур тийиз, авайдакай пай тагуз,
Лухма-лухма, тике-тике кьас фуаз
Муьгьтеж авур дуьнья я вун умудсуз.

* * *

Гьар къадамдал вегьез куьне налогар,
Язух тушни бес гьа кесиб инсандин.
Вуч авурай агьвал чIуру хизанди,
КIеве авай, вахкудай затI авачир?

* * *

Сиве гьатна гьарамдин дад,
Угъривализ гьатна куьн мад.
Девлет кIевиз гъиле кьуна,
Уьлкведин халкь кIеве туна.

* * *

Килигайла чиниз чпин, чир жеда
РикIевайди, чаз чир ийиз, сир жеда.
Фагьумайла чеб рахадай гафариз,
Хъсан рахаз, тарашзава яляриз.

* * *

Кьиле кIватIна ажузбурун шикилар,
Миред, вуна тIимил ая фикирар.
Дуьз рахайдаз фитнечи я лугьудай
Дуьнья я им ви дуьзвилиз кIур гудай.

Чинал кьве гаф къарагъна ваз лагьайдан,
Кефи хана, такIан жедай кар тахьуй.
Ахъай авур чIавуз жуван дерт-бела
Ваз шикаят авурдан рикI тIар тахьуй.

* * *

Дуьзвилин са лишан, дуьнья, такурла,
Жувавайни сабур эхир хуьз жедач.
Чиркин, кьацIай крар вилиз акваз ви,
Миредавай вакай даях кьаз жедач.

* * *

Югъ алатна, атана йиф,
Фена жегьил вахтар, гьайиф.
Терсин крар акваз вилиз,
Уьмуьр физва, акъваз тийиз.

* * *

Цуькверини инсандин рикI чIагурда.
Куьз гьатдач куьн дуьз рахайдан гъавурда?
Девлет ялиз инихъ-анихъ чинеба,
Лугьудачни вилериз бес акурда?

* * *

Гъиле сенят, зигьин хъсан авайди,
Ви душман я гъавурдик дуьз квайди.
Гаф ише фич къултухда затI тахьайдан,
Ама гьа куь гъилик чIугваз азият.

* * *

Сив рахада - ам инсандин фикир я.
Яргъал-мукьвал са вахт къведа, эхир я.
Гьуьрмет амач, алайди вуч девир я,
Жанавурни хеб хьиз я къе инсанар.

* * *

Эвел кьиляй кьин кьуна, вун рахана,
Уьлкведин халкь гьа ви чIалахъ агъана.
Гила вучиз рахазвач вун эвел хьиз?
Халкьар туна вуна етим аял хьиз.

* * *

Элкъуьрна дуьз, яна далу кесибдихъ,
Гьатнава куьн, мал тарашиз уьлкведа.
Бала гайи нефс гьикьван куь екеда?
КIевевайдан гъиле куьне затI тагуз.

* * *

Гафун метлеб халкьдин вилик ахъайдай,
Мез ава заз сив ачухна рахадай.
Вилер ганва Сад Аллагьди аквадай,
Акур саягъ михьи рикIив лугьудай.

* * *

Ви крарин гъавурда вуж акьада,
Эй къулугъчи, ви писвилив агъада.
Ви гьахъсузвал вал субутиз рахада,
Дуьз рекьевай инсан кьулухъ ялзавай.

* * *

Гьа ви аскIан кIалубдиз зун тамашна,
Са-садбур на, кIеве туна, кармашна.
Мал-девлет на дустар галаз тарашна,
Иблис я вун угърийрив гъил-гъилевай.

* * *

Гафар ужуз, крар юмшагъ, метлебсуз,
Фикир даяз, чIалар тапан, къиметсуз,
Садаз хъсан, садаз я вун гьуьрметсуз,
ШейтIан я вун анжах патахъ рекьевай.

* * *

РикIиз жуван артух зиян тагана,
Ачух чинив рахун, дуьнья, суваб я.
Пелелай гьекь алахъиз, дуьз рахайдаз
КIанзавайди вавай дуьзгуьн жаваб я.

Гафарин алемдай

“Баз” суффиксдин мумкинвилер

Лезги чІала «баз» суффиксди хейлин гафар арадал гъидай мумкинвал гузва. Чебни асул гьисабдай татугай манадинбур я: ***ичкибаз, миллетбаз, къумарбаз…***

Ички хъунал гзаф рикІ алай ксариз бязи вахтара чи кхьинра ***ичкичи*** кхьенваз гьалтзавай дуьшуьшарни жезва. Амма ичкичи ички гьасилзавайди я, яни ам арадал гъунал ва я маса гунал машгъул касдиз лугьуз жеда. ***Ичкибаз*** - датІана ички квай затІар хъвадайди, ичкиди азабар гузвайди. Эдебиятчи Гьажи Гашарова шаир Байрам Салимовакай кхьенвай макъаладай са мисал гьиз жеда: *“Шаирди, савдагарар хьиз, ичкибазарни, “сивин пад квачир” нагьахъ ксарни хъуьруьнрал вегьезва, негьзава”.*

Къумар къугъунин “азар” акатнавайдаз ***къумарбаз*** лугьуда: *“Гьатта куьпчиярни, гьамамчиярни, гьамбаларни, пинечиярни, неъшехурарни, къумарбазарни…”.* (Расим Гьажи, “Шагь Абасакай риваят”).

Хъсан суьгьбетчидиз, итижлу ихтилатрал рикІ алайдаз ***ихтилатчи*** лугьуда. Чи гафарганрани ава и уьлчме. И гафуникай чи къелемчийри гегьеншдиз менфятни къачузва. Дагъустандин халкьдин писатель Къияс Межидова вичин “Дагъларин деринрин булахар” эсерда ***ихтилатбаз*** кхьиналди, татугай тав квай манадин цІийи гаф майдандиз акъуднава: “*Ам зун хьиз хъваз кІани... ихтилатбаз кас тир”.* Инал рахун адетдин ихтилатчидикай, суьгьбетчидикай физвач. Алазниалачиз гзаф рахадай, вични “хъваз кІани” касдиз ***ихтилатчи*** лугьун дуьз тушиз акур писателди чІалан такьатрикайни мумкинвилерикай устадвилелди менфят къачунва. Ихьтин мисалар адан эсеррай мадни гзаф жагъуриз жеда...

Винидихъ авунвай жуьредин веревирдер ***арзачи*** ва ***арзабаз*** гафарикайни ийиз жеда. Адетдин арза ийизвайдаз, яни арзадин иесидиз чна ***арзачи*** лугьузва ва и гаф гафарганрани фадлай тестикьарнава. Амма шаир Лезги Нямета гьахъсузвилелди, тапрукьвилелди арзаяр ийизвайдаз вичин “Хъел къвемир” шиирда ***арзачи*** лугьун дуьз яз гьисабнач: *“ТІал авачир келле кьаз, Мад хъжемир арзабаз”.*

Гьахъсузвилелди, лазимсузвилелди гьуьжетардай къилихар квайдаз шаир Чепер Касбубади вичин эсерда ***гьуьжетбаз*** лагьана: *“Итимрайни, хиве кьан за, гьуьжетбаз, Бед хесетар, серт амални акъатда”.*

Чи ватанэгьлияр - гьар сана

Алакьунар авай карчи

Экономикадин илимрин кандидат, Г.Плеханован тІварцІихъ галай РЭУ-дин кафедрадин доцент, карчи **Мегьамедкерим Арифович ГЬАЖИАГЪАЕВАН** ери-бине Дербент райондин ЛукІарин хуьряй я.

2017-йисуз ада “Модели пошаговой оптимизации кредитного портфеля коммерческого банка” темадай диссертация хвена. Ам “Хабиб Телеком” ООО-дин крар идара ийизвай директор я. Мегьамедкерима педагогвилин хиляй Белиждин А.Исрафилован тІварцІихъ галай гимназияда кІелна. Жуьреба-жуьре рекьерай чирвилер къачунин ашкъи ва алакьунар авай жегьилди 2007-йисуз «Дуьньядин экономика» пешедай Москвадин гьукуматдин ачух университет, 2016-йисуз О.Кутафинан тІварцІихъ галай Москвадин гьукуматдин юридический университетни акьалтІарна.

2016-йисуз ада “Модели и методы оптимального управления кредитным портфелем коммерческого банка с расширенным набором критериев” тІвар алай монография чапдай акъудна. Къейд ийин, чи ватанэгьли карчивилин хиле Марк Горский тІварцІелди машгьур я.

Адан проект “Первый Мобильный” ва “Хабиб Телеком” компанийри идара ийизва. 2010-йисара Мегьамедкерим “Каскад Проф” ЧОП-дин сагьиб тир. Идалайни гъейри, ам “Торговый Городской Банк” АО-дин регьберрин кІватІалдик квай. 2017-йисуз Центробанкди и тешкилат лицензиядикай магьрумарна.

2007-йисуз муьштерийрихъ галаз кІвалахдай менеджервилин къуллугьдилай зегьметдин рехъ башламишай жегьил пешекар банкунин президентдин къуллугъдал кьван хкаж хьана.

Эхиримжи вахтара М.Гьажиагъаев недай-хъвадай суьрсетрихъ галаз алакъалу карчивилел машгъул я. И хиляй ада са жерге тешкилатар идара ийизва. 2015-йисуз недай-хъвадай суьрсетрихъ галаз алакъалу проект кардик кутуна, и рекьяй агалкьунралди карчивал давамарзава.

2019-йисуз ада мад са шумуд важиблу кам къачуна: докторвилин диссертация хуьнив, финансрин ва кредитрин къурулушриз талукь математикадин анализдин темадай кьвед лагьай ктаб кхьинив эгечІна. Къанни цІемуьжуьд йисан яшда М.Гьажиагъаева хьанвай агалкьунрал разивална акъвазун дуьз тушиз гьисабзава. Адаз мадни вини кукІушриз хкаж жедай къастар ава. Къуй абур кьилизни акъатрай!

Квез чидани?

Пингвинрикай делилар

- Дуьньяда пингвинрин жуьреяр 18 ава.
- Пингвинрин цІакулар куьруьбур я, амма абур пуд къатуна аваз экъечІзава. Абур бедендал акьван сихдиз алкІанва хьи, гьатта циз фена экъечІайлани, абур кьежизвач. И къушари чпин уьмуьрдин чІехи пай це акъудзава. Амма цІийи Зеландияда авай пингвинар целай гзаф кьураматдал жезва.
- И къушарин вилериз кьураматдилай це хъсандиз аквазва.
- Вири пингвинар йиртижияр я. Абуру балугъар, къирхаягъар хьтин гьайванар незва.
- Императорский пингвинар виридалайни екебур я. Абур 120-130 сантиметрдилайни кьакьан хьун мумкин я.
- Пингвинривай са йикъан къене 400-500 кІезри нез жеда.
- Бедендиз чими авун патал вишералди пингвинар сад-садав агатна кІватІ жезва.
- Недай затІ жагъурун патал и къушари гагь-гагь 300-500 километрдин мензилдиз кьван сирнавда.
- Пингвинрин тапасрал алай хам гзаф яцІуди я, гьавиляй абур муркІади кьазвач.
- И къушар лап мекьи, мишекъат шартІар эхдайбур я. Абурувай гьатта 60 градусдин мекьивилизни дурум гуз жеда.
- Лув гуз тежезвай къушарикай пингвинар виридалайни екебур туш. Девекъушар ва казуарар пингвинрилай еке я.
- Инсан хьиз, тикдиз акъвазна, кІвачерал къекъвезвай къуш анжах пингвин я.

Уьлкведа ва дуьньяда

ЦІай туьхуьриз жезвач

Якутияда цІай кьур тамарин умуми майдан 6 миллион гектардилайни гзаф я. ЦІай инсанар яшамиш жезвай кІвалеривни агатзава. Зегьем гьавадини къати гару цІай туьхуьруниз манийвал гузва. Алай вахтунда Якутияда кьетІен гьаларин режим кардик кутунва.

Тамари цІаяр кьур дуьшуьшар Россиядин маса регионрани гзаф хьанва.

Вакцинадиз хъсан къимет гана

Австралиядин алимри Россиядин коронавирусдиз акси “Спутник V” вакцинадин таъсирлувилиз къимет гана. Абуру чпин фикирар “The Sydney Morning Herald” чешмедиз гайи интервьюда къейднава.

ИкІ, медицинадин ахтармишунрин Бернета институтдин профессор Майкл Тула “Спутник V” лап хъсан вакцина я лагьана. Ада къейд авурвал, вакцинади коронавирусдин вилик пад кьунин карда ийидай таъсирлувал 92 процентдиз барабар я. Ада алава хъувурвал, “Спутник V” ишлемишзавай 60 уьлкведикай гьич садани са гьихьтин ятІа четинвилер, шаклувилер арадал атана лагьанвач.

ВОЗ-диз меслятар къалурзавай Австралиядин вирусолог Гэри Громаннани Россиядин вакцинадиз еке къимет гана.

Мад пул тІалабзава

Белоруссиядин президент А. Лукашенкоди тІугъвалдихъ галаз женг тухун патал Россиядивай пул кредитда къачудайвал я. Международный валютайрин фондуни Белоруссиядиз пулдин такьатар чара авуник кьил кутунач.

Къейд ийин, Россияди Белоруссиядиз 2020-йисуз 1,5 миллиард доллар кредитда вугун хиве кьунай. Алай йисан июндин вацра а уьлкведив Россиядин патай 500 миллион доллар агакьна.

Къанунсузвал

США-да авай Россиядин векилханади Сирияда Америкадин кьушунар къанунсуздаказ авайдакай малумарна. Идакай “Известия” чешмеди хабар гузва.

Идалай вилик террористриз акси коалициядин кьил У.Мароттоди чпин кьушунар Сирияда аваз хьуни са къанунсузвилизни рехъ тагузвайдакай, кьушунрив “мандат” гвайдакай лагьанай.

Шегьерар къазва

Россияда къадагъа авунвай террористрин “Талибан” тешкилатдин боевикри Афгъанистандин кеферпата авай Саманган вилаятдин меркезни кьуна. Айбак шегьер талибрин гуьзчивилик акатанвай ругуд лагьай меркез я.

США-ди ва НАТО-дин уьлквейри чпин кьушунар ахкъудиз эгечІайдалай кьулухъ Афгъанистанда гьалар къизгъин хьана.

Аксивилиз - аксивал

Минскдин гьукумдарри туьквенрин иесийривай Белоруссиядиз акси санкцияр кардик кутунвай уьлквейрин метягьар дезгейрилай алудун истемишнава. Идакай “Лента.ру” чешмеди хабар гана.

ИкІ, гила Украинадай, Литвадай ва Польшадай гъанвай метягьар туьквенрин аквадай дезгейрал эцигун къадагъа я. Эгер туьквенрин иесийри гьукумдаррин гафуниз яб тагайтІа, талукь тир серенжемар кьабулдайвал я.

Яракьлувал мягькемарна

Тажикистанда авай Россиядин военный базадив цІай гудай цІийи яракьар, “Вебра” ПЗРК-ар (переносной зенитный ракетный комплекс) агакьна.

“Новости” РИА-дин делилралди, вири яракьар РФ-ди Тажикистандихъ ва Узбекистандихъ галаз санал кьиле тухвай вердишвилеринни ахтармишунрин серенжемра кардик кутунай.

ТІугъвал себеб яз

Гуржистандин президент С.Зурабишвилиди уьлкведа коронавирусдин тІугъвалдихъ галаз алакъалу гьалар пис хьуникди халкьдин гегьенш къатарин мярекатра иштирак тавун кьетІнава. Идакай “Sputnik Грузия” Telegram-каналди хабар гана.

Ковид чукІунин гьалар къизгъин хьанвайвиляй Зурабишвилиди вири гуьруьшар, мярекатар кьулухъ элкъуьрнава. Ада Токиода кьиле фейи олимпиадада агалкьунар къазанмишай спортсменар къаршиламишунин мярекатдани иштиракнач.

Гуржистанда 9-августдилай жемиятдин чкайра маскаяр алукІун чарасуз серенжем яз тестикьарнава.

ЧукІун давам жезва

Дуьньядин уьлквейра коронавирус чукІун давам жезва. 11-августдин делилралди, ковид акатнавайбур виридалайни гзаф США-да ава - 36 миллиондилайни виниз. Кьвед лагьай чкадал Индия ала (32 миллион), пуд лагьай чкадал - Бразилия (20 миллиондилай артух), кьуд лагьай чкадал - Россия (6,5 миллион), вад лагьай чкадал - Франция (6,2 миллион).

Чин гьазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

ислен, 16-августа

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
08:05 «Здравствуй, мир!» 0+
08:35 Д/ф «Русский музей детям» 7 с. 12+
09:05 «Галерея искусств» 0+
09:30 Х/ф «Девичья весна»
11:05 «Человек и право» 12+
12:10 «Служа Родине» 12+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 Дагестанское кино. Х/ф «Тайна рукописного корана» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на ногайском языке 12+
15:30 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 «Годекан» 0+
17:30 Т/с «Владыка морей» 17 с. 12+
18:45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Глянец» 0+
21:05 Проект «Удивительные горцы» 0+
21:25 «Серебряная подкова» 0+
21:55 «На виду» 12+
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Угол зрения» 16+
23:50 Д/с «Архитекторы мостов» 4 с. 12+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала
01:15 Передача на табасаранском языке «Мил»
01:50 Проект «Удивительные горцы» 0+
02:05 «Глянец» 0+

ПЕРВЫЙ
05.00 "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 "Доброе утро". (12+).
09.50 "Жить здорово!" (16+).
10.55 "Модный приговор". (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
17.00 "Время покажет". (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 "На самом деле".
19.45 "Пусть говорят".(16+)
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Шифр". (16+).
23.35 "Вечерний Ургант". (16+).
00.15 "Олег Табаков. Все, что останется после тебя..." (12+).
01.05 "Время покажет".
03.00 Новости. (16+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал национального вещания «Шалбуздаг» (на лезгинском языке)
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видеоролик МВД
17.20 Откровенный разговор.
17.45 Аул Балхар глазами художника
18.05 Неформальный разговор.
05.00 "Утро России".
09.55 "О самом главном".
11.00,14.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Б. Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.55 Т/с "Дуэт по праву".
17.00 "Вести".
17.15 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
18.40 "60 минут". (12+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "В плену у прошлого". (12+).
01.20 Т/с "Последняя неделя"
03.20 Т/с "Тайны следствия".

НТВ
04.45 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.30 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.25 "Чрезвычайное происшествие".
14.00 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
21.15 Т/с "Пес". (16+).
23.30 "Сегодня".
23.45 Х/ф "Судья". (16+).
03.05 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
07.30 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.10 "Давай разведемся!" (16+).
10.15 "Тест на отцовство". (16+).
12.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.30 Д/ф "Порча". (16+).
14.00 Д/ф "Знахарка". (16+).
14.35 Мелодрама "Миллионерша". (16+).
19.00 Мелодрама "Нити любви". (16+).
23.00 Т/с "Дыши со мной". "Счастье взаймы", 5 и 6 с.
01.00 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
02.05 Д/ф "Порча". (16+).
02.30 Д/ф "Знахарка".
02.55 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
03.45 "Тест на отцовство".
05.25 "По делам несовершеннолетних". (16+).
06.15 "6 кадров". (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.00 "Настроение".
08.10 Х/ф "Большая семья".
10.20 Д/ф "Владимир Гуляев. Такси на Дубровку".
11.30 "События".
11.50 Т/с "Коломбо". (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.05 Т/с "Чисто московские убийства". (12+).
16.55 Д/ф "Битва за наследство". (12+).
17.50 "События".
18.10 Детектив "Алмазы Цирцеи". (12+).
22.00 "События".
22.35 "Истории спасения. Пропал с радара". (16+).
23.10 "Знак качества". (16+)
00.00 "Петровка, 38". (16+).
00.20 Д/ф "Цена измены".
01.05 Д/ф "Маргарита Терехова. Всегда одна".
01.45 Д/ф "Мятеж генерала Гордова". (12+).
02.25 "Осторожно, мошенники! Помогите, чем можете!" (16+).

ЗВЕЗДА
06.05 Д/с "Легенды госбезопасности". "Московский щит. Начало".
06.55 Х/ф "Перед рассветом". (16+).
08.40 Т/с "СМЕРШ. Легенда для предателя". (16+).
09.00 Новости дня.
09.20 Т/с "СМЕРШ. Легенда для предателя". (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Кремень. Освобождение". (16+).
18.00 Новости дня.
18.20 Д/с "Сделано в СССР". (6+).
18.50 Д/с "Оружие мира. 100 лет Михаилу Калашникову". (12+).
19.35 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым".
20.25 Д/с "Загадки века ".
21.15 Новости дня.
21.25 "Открытый эфир".
23.05 "Между тем". (12+).
23.40 Х/ф "Тревожный месяц вересень". (12+).
01.30 Х/ф "Прощальная гастроль "Артиста".

саласа, 17-августа

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08:00 Мультфильм 0+
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Х/ф «Кактус» 12 +
10:45 «Угол зрения» 16+
11:15 Т/с «Владыка морей» 17 с. 12+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 «Глянец» 0+
13:45 «Точка зрения» 12+
13:55 «На виду» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на табасаранском языке «Мил»
15:30 Д/с «Архитекторы мостов» 4 с. 12+
16:05 Мультфильм 0+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 «Живые истории» 0+
17:10 Проект «Удивительные горцы» 0+
17:30 Т/с «Владыка морей» 18 с. 16+
18:45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 «Pro-футбол» в прямом эфире
21:20 Ток-шоу «Общественный интерес» 12+
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Колӏса» 12+
00:10 Д/ф «Дагестан – край мастеров» 0+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала
01:15 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»

ПЕРВЫЙ
05.00 "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 "Доброе утро". (12+).
09.50 "Жить здорово!" (16+).
10.55 "Модный приговор". (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
17.00 "Время покажет". (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.40 "На самом деле". (16+).
19.45 "Пусть говорят".
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Шифр". (16+).
23.35 "Вечерний Ургант". (16+).
00.15 "Николай Добрынин. "Я - эталон мужа". (12+).
01.10 "Время покажет".
03.00 Новости. (16+).
03.05 "Время покажет".

РОССИЯ 1
09:00 Шолтавысы» (на ногайском языке)
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видеоролик МВД
17.20 Откровенный разговор.
17.40 Триумф Дагестанского телевидения
17.50 Док. фильм.«Капитан Руссо»
05.00 "Утро России".
09.55 "О самом главном".
11.00,14.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Борисом Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.55 Т/с "Дуэт по праву".
17.00 "Вести".
17.15 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
18.40 "60 минут". (12+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "В плену у прошлого". (12+).
01.20 Т/с "Последняя неделя". (12+).
03.20 Т/с "Тайны следствия".

НТВ
04.40 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.30 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.25 "Чрезвычайное происшествие".
14.00 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
21.15 Т/с "Пес". (16+).
23.30 "Сегодня".
23.45 Х/ф "Судья". (16+).
03.10 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 "6 кадров". (16+).
06.55 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
08.00 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.30 "Давай разведемся!" (16+).
10.35 "Тест на отцовство". (16+).
12.45 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.55 Д/ф "Порча". (16+).
14.25 Д/ф "Знахарка". (16+)
15.00 Мелодрама "Часы с кукушкой". (Украина).
19.00 Мелодрама "Лабиринт". (Украина). (16+).
23.05 Т/с "Дыши со мной". "Счастье взаймы", 7 и 8 с.
01.05 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
02.05 Д/ф "Порча". (16+).
02.35 Д/ф "Знахарка". (16+)
03.00 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
03.50 "Тест на отцовство".
05.30 "По делам несовершеннолетних". (16+).
06.20 "6 кадров". (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.00 "Настроение".
08.10 "Доктор И..." (16+).
08.40 Детектив "Лекарство против страха". (12+).
10.40 Д/ф "Николай Губенко и Жанна Болотова. Министр и недотрога".
11.30 "События".
11.50 Т/с "Коломбо". (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.00 Т/с "Чисто московские убийства". (12+).
16.55 Д/ф "Разлучники и разлучницы. Как уводили любимых". (12+).
17.50 "События".
18.10 Детектив "Сфинксы северных ворот". (12+).
22.00 "События".
22.35 "Вся правда". (16+).
23.10 Д/ф "Бес в ребро".
00.00 "Петровка, 38". (16+).
00.20 "Прощание. Андрей Миронов". (16+).
01.05 "90-е. Поющие "трусы"
01.50 Д/ф "Два председателя. Остановка на пути в Кремль". (12+).

ЗВЕЗДА
06.00 "Не факт!" (6+).
06.30 Д/с "Легенды госбезопасности". "Самый главный бой". (16+).
07.20 Х/ф "Без особого риска".
09.00 Новости дня.
09.20 Т/с "Драйв". (12+).
13.00 Новости дня.
13.20 Т/с "Драйв". (12+).
18.00 Новости дня.
18.20 Д/с "Сделано в СССР". (6+).
18.50 Д/с "Оружие мира. 100 лет Михаилу Калашникову". (12+).
19.35 "Улика из прошлого". "Тройка, семерка, туз. Тайна карточной мафии". (16+).
21.15 Новости дня.
21.25 "Открытый эфир".
23.05 "Между тем". (12+).
23.40 Х/ф "Застава в горах".
01.40 Х/ф "Перед рассветом". (16+).
03.00 Т/с "Лето индиго. Удивительная история".

арбе, 18-августа

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
08:00 Мультфильмы 0+
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Х/ф «Кошелек или жизнь» 12+
10:25 «Pro-футбол» 12+
11:00 Проект «Удивительные горцы» 0+
11:15 Т/с «Владыка морей» 18 с. 16+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 Ток-шоу «Общественный интерес» 12+
14:05 «Подробности» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
15:30 «Колӏса» 12+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 «Дагестанский календарь» 0+
17:05 «Art-клуб» 0+
17:30 Т/с «Владыка морей» 19 с. 16+
18:45 Передача на даргинском языке 12+
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Здоровье» в прямом эфире
21:10 Проект «Поколение» Абдулзагир Мусаев 0+
22:50 «Дагестанский календарь» 0+
21:55 «Городская среда»
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Аутодафе» 12+
00:05 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Гаджиевцы»
01:00 Время новостей. Махачкала

ПЕРВЫЙ
05.00 "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 "Доброе утро". (12+).
09.50 "Жить здорово!" (16+).
10.55 "Модный приговор". (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
17.00 "Время покажет".
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 "На самом деле".
19.45 "Пусть говорят". (16+)
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Шифр". (16+).
23.35 "Вечерний Ургант". (16+).
00.15 "До первого крика совы". (12+).
01.15 "Время покажет". (16+).
03.00 Новости. (16+).
03.05 "Время покажет".

РОССИЯ 1
09:00 «Очар» (на кумыкском языке)
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видео ролик МВД
17.15 Из золотого фонда ГТРК»Дагестан». К 100 летию образования ДАССР. Муху Алиев «Выбор курса».
05.00 "Утро России".
09.55 "О самом главном".
11.00,14.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Борисом Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.55 Т/с "Дуэт по праву".
17.00 "Вести".
17.15 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
18.40 "60 минут". (12+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "В плену у прошлого". (12+).
01.20 Т/с "Последняя неделя". (12+).
03.20 Т/с "Тайны следствия".

НТВ
04.40 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.30 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.25 "Чрезвычайное происшествие".
14.00 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
21.15 Т/с "Пес". (16+).
23.30 "Сегодня".
23.45 Х/ф "Солнцепек". (18+).
02.20 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 "6 кадров". (16+).
06.45 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
07.50 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.30 "Давай разведемся!" (16+).
10.35 "Тест на отцовство". (16+).
12.45 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.55 Д/ф "Порча". (16+).
14.25 Д/ф "Знахарка".
15.00 Мелодрама "Нити любви". (16+).
19.00 Мелодрама "Мираж". (Украина). (16+).
23.20 Т/с "Дыши со мной". "Счастье взаймы", 9-11 с. (16+).
02.10 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
03.05 Д/ф "Порча". (16+).
03.30 Д/ф "Знахарка".
03.55 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
04.45 "Тест на отцовство".
06.25 "6 кадров". (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.00 "Настроение".
08.10 Х/ф "Приступить к ликвидации". (12+).
10.55 "Спартак Мишулин. Человек с непредсказуемым прошлым". (12+).
11.30 "События".
11.50 "Петровка, 38". (16+).
12.05 Т/с "Коломбо". (12+).
13.40 "Мой герой".
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.05 Т/с "Чисто московские убийства". "Семейный бизнес". (12+).
16.55 Д/ф "Актерские драмы. Не своим голосом".
17.50 "События".
18.15 Детектив "Отравленная жизнь". (12+).
22.00 "События".
22.35 "Обложка. Тайна смерти звезд". (16+).
23.10 Д/ф "Татьяна Пельтцер. Бабушка-скандал".
00.00 "Петровка, 38". (16+).
00.20 "Хроники московского быта. Недетская роль". (12+).

ЗВЕЗДА
06.00 Д/с "Легенды госбезопасности". "Взять с поличным". (16+).
06.50 Х/ф "Застава в горах".
09.00 Новости дня.
09.20 Т/с "Офицеры". (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Офицеры". (16+).
18.00 Новости дня.
18.20 Д/с "Сделано в СССР". (6+).
18.50 Д/с "Вымпел". "Вымпел. По следу террористов". (12+).
19.35 Д/с "Секретные материалы". "Последняя битва. СМЕРШ против самураев". (12+).
21.15 Новости дня.
21.25 "Открытый эфир".
23.05 "Между тем". (12+).
23.40 Х/ф "Морской характер".
01.35 Х/ф "Без особого риска"
02.55 Т/с "Неженская игра". (16+).
05.45 Д/с "Оружие Победы". (6+).

хемис, 19-августа

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на даргинском языке 12+
08:00 Мультфильм 0+
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Х/ф «Мэри Поппинс»
11:20 Т/с «Владыка морей» 19 с. 16+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 «Здоровье» 12+
13:45 «Аутодафе» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на даргинском языке 12+
15:30 «Art-клуб» 0+
15:55 «Городская среда»
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 Проект «Поколение» Абдулзагир Мусаев 0+
17:30 Т/с «Владыка морей» 20 с. 16+
18:45 Передача на аварском языке «Паданги Гамалги заманги» 12+
19:30 Время новостей Дагестана
19:55 «За скобками» 12+
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Агросектор» 12+
20:50 «Первая студия» 12+
21:45 «Молодежный микс»
22:00 «Психологическая азбука» 12+
22:30 Время новостей Дагестана
22:55 «За скобками» 12+
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Круглый стол» 12+
23:55 Д/с «Архитекторы мостов» 5 с. 12+
00:30 Время новостей Дагестана
00:55 «За скобками» 12+

ПЕРВЫЙ
05.00 "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 "Доброе утро". (12+).
09.50 "Жить здорово!" (16+).
10.55 "Модный приговор". (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Время покажет". (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!" (16+).
17.00 "Время покажет". (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.40 "На самом деле". (16+).
19.45 "Пусть говорят". (16+)
21.00 "Время". (16+).
21.30 Т/с "Шифр". (16+).
23.35 "Следствие по путчу. Разлом". (16+).
00.35 "Наказания без вины не бывает!" (12+).
01.35 "Время покажет".
03.00 Новости. (16+).
03.05 "Время покажет".

РОССИЯ 1
09:00 «Маданият» (на аварском языке)
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видео ролик МВД
17.20 Право на справедливость
17.35 Мая малая родина
18.00 Дагестан спортивный
18.20 Док. фильм
05.00 "Утро России".
09.55 "О самом главном".
11.00,14.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Б. Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.55 Т/с "Дуэт по праву".
17.00 "Вести".
17.15 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
18.40 "60 минут". (12+).
20.00 "Вести".
21.20 Т/с "В плену у прошлого". (12+).
01.20 Т/с "Последняя неделя". (12+).
03.20 Т/с "Тайны следствия".

НТВ
04.45 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.30 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.25 "Чрезвычайное происшествие".
14.00 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
21.15 Т/с "Пес". (16+).
23.30 "Сегодня".
23.45 Х/ф "Испанец". (16+).
03.10 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 "6 кадров". (16+).
06.40 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
07.45 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.25 "Давай разведемся!"
10.30 "Тест на отцовство".
12.40 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.50 Д/ф "Порча". (16+).
14.20 Д/ф "Знахарка".
14.55 Мелодрама "Лабиринт". (16+).
19.00 Мелодрама "Сашино дело". (Украина).
23.05 Т/с "Дыши со мной". "Счастье взаймы", 12-14 с. (16+).
01.55 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
02.50 Д/ф "Порча". (16+).
03.15 Д/ф "Знахарка". (16+).
03.40 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
04.30 "Тест на отцовство".
06.10 "6 кадров". (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.00 "Настроение".
08.10 Большое кино.
08.40 Х/ф "Вам и не снилось..."
10.40 Д/ф "Владимир Конкин. Искушение славой". (12+).
11.30 "События".
11.50 "Петровка, 38". (16+).
12.05 Т/с "Коломбо". (12+).
13.40 "Мой герой". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.00 Т/с "Чисто московские убийства". (12+).
16.55 Д/ф "Актерские судьбы. Однолюбы". (12+).
17.50 "События".
18.10 Детектив "Мастер охоты на единорога".
22.00 "События".
22.35 "10 самых... Война со свекровью". (16+).
23.10 Д/ф "Актерские драмы. Предательское лицо".
00.00 "Петровка, 38". (16+).
00.20 "90-е. Секс без перерыва". (16+).

ЗВЕЗДА
06.05 Д/с "Сделано в СССР". (6+).
06.20 Х/ф "Морской характер".
08.25 Т/с "Офицеры. Одна судьба на двоих". (16+).
09.00 Новости дня.
09.20 Т/с "Офицеры. Одна судьба на двоих". (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с "Офицеры. Одна судьба на двоих". (16+).
18.00 Новости дня.
18.20 Д/с "Сделано в СССР". (6+).
18.50 Д/с "Вымпел". 12+).
19.35 "Код доступа". "Первая после Байдена".
20.25 "Код доступа". "Донбасс. Между войной и миром". (12+).
21.15 Новости дня.
21.25 "Открытый эфир".
23.05 "Между тем". (12+).
23.40 Х/ф "Последний дюйм".
01.25 Х/ф "Раз на раз не приходится". (12+).

жуьмя, 20-августа

РГВК

07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на аварском языке 12+
08:00 Мультфильмы 0+
08:50 Х/ф «Черная полоса» 16+
10:55 «Молодежный микс»
11:15 Т/с «Владыка морей» 20 с. 16+
12:55 «Первая студия» 12+
13:45 Проект «Удивительные горцы» 0+
14:00 «Агросектор» 12+
14:30,16.30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на аварском языке 12+
15:30 Д/с «Архитекторы мостов» 5 с. 12+
16:00 «Психологическая азбука» 12+
16:55 «Круглый стол» 12+
17:45 Фестиваль «Горцы 2021» Гала-концерт «Моя страна – мое раздолье» 0+
18:45,01.15 Передача на кумыкском языке 12+
19:30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19:55 «Полный газ» 12+
20:00,23.00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
21:55 «Время спорта» 12+
23:20 «Глобальная сеть» 16+
23:55 Д/с «Архитекторы мостов» 6 с. 12+
01:00 Время новостей. Махачкала
01:50 «Подробности» 12+
02:10 Фестиваль «Горцы 2021» Гала-концерт «Моя страна – мое раздолье» 0+
03:00 «Время спорта» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 "Доброе утро". (12+).
09.00,12.00 Новости
09.25 "Доброе утро". (12+).
09.50 "Жить здорово!" (16+).
10.55 "Модный приговор".
12.15 "Время покажет".
15.00 Новости. (16+).
15.15 "Давай поженимся!"
17.00 "Время покажет".
18.00 Вечерние новости.
18.40 "На самом деле".
19.45 Телеигра "Поле чудес". (16+).
21.00 "Время". (16+).
21.30 Муз.фестиваль "Жара" в Москве. Творческий вечер Д.Маликова
23.00 "Вечерний Ургант".
23.55 Д/ф "Изабель Юппер: Откровенно о личном". (16+).
00.55 "Поле притяжения Андрея Кончаловского"
01.50 "Наедине со всеми".
02.35 "Модный приговор".
03.25 "Давай поженимся!"
04.45 "Россия от края до края". (12+).

РОССИЯ 1

09:00 «Даймокх» (на чеченском языке)
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видеоролик МВД
17.20 Духовная жизнь
17.40 Актуальное интервью.
18.05 Концерт
05.00 "Утро России".
09.55 "О самом главном".
11.00,14.00 "Вести".
11.30 "Судьба человека с Б. Корчевниковым". (12+).
12.40 "60 минут". (12+).
14.55 Т/с "Дуэт по праву".
17.00 "Вести".
17.15 "Андрей Малахов. Прямой эфир". (16+).
18.40 "60 минут". (12+).
20.00 "Вести".
21.00 Торжественное открытие Международного конкурса молодых исполнителей "Новая волна-2021".
23.30 Х/ф "Моя мама против". (12+).

НТВ

04.40 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.30 "Утро. Самое лучшее". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
10.00 "Сегодня".
10.25 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
13.00 "Сегодня".
13.25 "Чрезвычайное происшествие".
14.00 "Место встречи".
16.00 "Сегодня".
16.25 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
19.00 "Сегодня".
19.40 Т/с "Шеф. Новая жизнь". (16+).
21.15 Т/с "Пес". (16+).
23.40 Д/ф "СССР. Крах империи". (12+).
00.45 Д/ф "Ельцин. Три дня в августе". (16+).
02.30 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 "6 кадров". (16+).
06.35 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
07.35 "По делам несовершеннолетних". (16+).
09.10 "Давай разведемся!" (16+).
10.15 "Тест на отцовство". (16+).
12.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.30 Д/ф "Порча". (16+).
14.00 Д/ф "Знахарка". (16+).
14.35 Мелодрама "Мираж". (16+).
19.00 Мелодрама "Бывшая". (Украина). (16+).
23.15 Мелодрама "Часы с кукушкой". (16+).
02.55 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
03.45 Д/ф "Порча". (16+).
04.10 Д/ф "Знахарка". (16+).
04.35 "Тест на отцовство". (16+).
06.10 "6 кадров". (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 "Настроение".
08.10 Х/ф "Акваланги на дне"
10.00 Х/ф "Семейное дело". (12+).
11.30 "События".
11.50 Х/ф "Семейное дело". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Город новостей".
15.05 Детектив "Два силуэта на закате солнца".
16.55 Д/ф "Закулисные войны на эстраде".
17.50 "События".
18.15 Детектив "Предлагаемые обстоятельства". "Белые лилии". (16+).
20.25 Детектив "Забытое преступление". (12+).
22.25 "Приют комедиантов". (12+).
00.25 Д/ф "Годунов и Барышников. Победителей не судят". (12+).
01.20 Х/ф "Собор Парижской Богоматери".
03.20 Х/ф "Фанфан-тюльпан". (12+).

ЗВЕЗДА

07.00 Х/ф "Тревожный месяц вересень". (12+).
09.00 Новости дня.
09.20 Х/ф "Ноль-седьмой" меняет курс". (12+).
11.20 "Открытый эфир". (12+).
13.00 Новости дня.
13.20 Т/с "Лютый". (16+).
18.00 Новости дня.
18.25 Т/с "Лютый". (16+).
21.15 Новости дня.
21.25 Т/с "Лютый". (16+).
22.05 Х/ф "Простые вещи". (12+).
00.20 Х/ф "Цареубийца". (16+).
02.10 Х/ф "Последний дюйм".
03.35 Х/ф "Беспокойное хозяйство".
05.00 Д/ф "Морской дозор". (6+).

киш, 21-августа

РГВК

07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20,14.50 Передача на кумыкском языке 12+
08:00 Мультфильм 0+
08:50 Х/ф «Удивительные приключения Дениса Кораблева» 0+
11:15 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
12:25 «Время спорта» 12+
13:10 Фестиваль «Горцы 2021» Гала-концерт «Моя Россия – мой Дагестан» 0+
15:30 «Подробности» 12+
15:55 «Здравствуй, мир!» 0+
16:55 «Дежурная часть»
17:10 Х/ф «Загадка кубачинского браслета» 0+
18:45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
19:30 Время новостей Дагестана
19:55 «Дежурная часть»
20:05 «Мастер спорта» 12+
21:00 «Галерея искусств» 0+
21:25,01.35 «Дагестан туристический» 0+
21:45 «Глянец» 0+
22:30,00.30 Время новостей Дагестана
22:55 «Точка зрения» 12+
23:00 «Наука Дагестана»
00:05 Ретро-концерт 0+
00:55 «Точка зрения» 12+
01:00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
01:50 «Глянец» 0+
02:30 Фестиваль «Горцы 2021» Гала-концерт «Моя Россия – мой Дагестан» 0+
03:55 «Дежурная часть»
04:05 «Точка зрения» 12+
04:10 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
04:45 «Галерея искусств» 0+

ПЕРВЫЙ

06.00 "Доброе утро". Суббота.
09.45 "Слово пастыря".
10.00 Новости. (16+).
10.15 "Три дня, которые изменили мир". (16+).
11.15 "Видели видео?" (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 "Видели видео?" (6+).
13.55 "Завтра все будет по-другому". (16+).
15.20 "Следствие по путчу. Разлом". (16+).
16.25 "Кто хочет стать миллионером?" (12+).
17.55 "Сегодня вечером". (16+).
21.00 "Время". (16+).
21.20 Праздничное шоу к 800-летию Нижнего Новгорода. (12+).
23.10 Х/ф "Он и она". (16+).
01.20 "Наедине со всеми".
02.05 "Модный приговор".
02.55 "Давай поженимся!"
04.15 "Россия от края до края". (12+).

РОССИЯ 1

05.00 "Утро России". Суббота.
08.00 "Вести". Местное время.
08.20 Местное время. Суббота.
08.35 "По секрету всему свету".
09.00 "Формула еды". (12+).
09.25 "Пятеро на одного".
10.10 "Сто к одному".
11.00 "Вести".
11.30 "Юмор! Юмор! Юмор!!" (16+).
12.35 "Доктор Мясников". (12+).
13.40 Т/с "Любовная сеть". (12+).
18.00 "Привет, Андрей!" (12+).
20.00 "Вести".
20.45 Мелодрама "Кривое зеркало". (12+).
22.45 Большой юбилейный вечер Димы Билана.
00.55 Х/ф "Заповедник". (16+).
02.45 Х/ф "На районе". (16+).

НТВ

04.45 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.35 "Кто в доме хозяин?" (12+).
08.00 "Сегодня".
08.20 "Готовим с Алексеем Зиминым".
08.50 "Поедем, поедим!"
09.20 "Едим дома".
10.00 "Сегодня".
10.20 "Главная дорога". (16+).
11.00 "Живая еда с Сергеем Малоземовым". (12+).
12.00 "Квартирный вопрос".
13.00 "НашПотребНадзор". (16+).
14.10 "Физруки. Будущее за настоящим". (6+).
15.00 "Своя игра".
16.00 "Сегодня".
16.20 "Следствие вели..."
19.00 "Центральное телевидение".
20.10 "Секрет на миллион".
22.10 Детектив "Крысолов".
01.30 Х/ф "Домовой". (16+).
03.20 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 "6 кадров". (16+).
07.15 Мелодрама "Рецепт любви". (Украина). (16+).
11.15 Мелодрама "Самый лучший муж", 1-8 с. (Украина). (16+).
19.00 Т/с "Черно-белая любовь", 87-89 с. (Турция). (16+).
22.15 "Скажи, подруга". (16+).
22.30 Мелодрама "Бойся желаний своих". (Украина). (16+).
02.35 Мелодрама "Самый лучший муж", 1-4 с. (16+).
05.35 Д/с "Восточные жены в России". (16+).
06.25 "6 кадров". (16+).

ТВ-ЦЕНТР

07.20 "Православная энциклопедия". (6+).
07.40 Х/ф "Добро пожаловать, или Посторонним вход воспрещен".
09.15 Детектив "Сержант милиции". (12+).
11.30 "События".
11.45 Детектив "Сержант милиции". (12+).
13.35 Х/ф "Юрочка". (12+).
14.30 "События".
14.45 Х/ф "Юрочка". (12+).
18.00 Детектив "Дом на краю леса". (12+).
22.00 "События".
22.15 "Дикие деньги. Юрий Айзеншпис".
23.05 Д/ф "Грязные тайны первых леди". (16+).
00.00 "90-е. Горько!" (16+).
00.50 "Советские мафии. Еврейский трикотаж".
01.30 Д/ф "Закулисные войны на эстраде".
02.10 Д/ф "Актерские драмы. Не своим голосом"
02.50 Д/ф "Разлучники и разлучницы. Как уводили любимых". (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 Х/ф "Ученик лекаря".
07.25 Х/ф "Приезжая".
08.00 Новости дня.
08.15 Х/ф "Приезжая".
09.45 "Круиз-Контроль".
10.15 "Легенды цирка".
10.45 "Улика из прошлого".
11.35 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым".
12.30 "Не факт!" (6+).
13.00 Новости дня.
13.15 "СССР. Знак качества". "Берегись автомобиля". (12+).
14.05 "Легенды кино". Борис Щербаков. (6+).
14.55 Д/ф "Тайны фортов Кронштадта". (12+).
16.00 Х/ф "Ноль-седьмой" меняет курс". (12+).
18.00 Новости дня.
18.15 "Задело!"
18.30 Т/с "Назад в СССР".
22.35 Х/ф "Добровольцы".
00.40 Х/ф "Простые вещи".
02.30 Х/ф "Приезжая". (12+).
04.05 Д/ф "Звездные войны Владимира Челомея".

гьяд, 22-августа

РГВК

07:00,08.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
08:00 Мультфильм 0+
08:50 Х/ф «Три с половиной дня из жизни Ивана Семенова, второклассника и второгодника»
10:20 «Психологическая азбука» 12+
10:45 «Полный газ» 12+
10:50 «Агросектор» 12+
11:20 «Здравствуй, мир!» 0+
11:55 «Арт-клуб» 0+
12:20 «Глянец» 0+
13:10 Фестиваль «Горцы 2021» «Поэзия народного костюма» 0+
13:50 «Галерея искусств»
14:15 «Городская среда» 12+
14:45 «Точка зрения» 12+
14:50 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
15:30 Проект «Удивительные горцы» 0+
15:45 Проект «Поколение» Абдулзагир Мусаев 0+
17:20 «Человек и право» 12+
18:25 «Дагестан туристический» 0+
18:45 «Круглый стол» 12+
19:30,22.30 Время новостей Дагестана
20:30 «Служа Родине» 12+
20:50 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
21:55 Обзор газеты «Дагестанская правда» 0+
22:00 «Годекан» 0+
23:30 Х/ф «Трембита» 0+
01:00 «Служа Родине» 12+

ПЕРВЫЙ

05.30 Комедия "За двумя зайцами".
06.00,10.00,12.00 Новости
06.10 Комедия "За двумя зайцами".
07.00 "Играй, гармонь любимая!" (12+).
07.45 "Часовой". (12+).
08.10 "Здоровье". (16+).
09.20 "Непутевые заметки".
10.15 "Жизнь других". (12+).
11.15 "Видели видео?" (6+).
12.15 "Видели видео?" (6+).
13.55 "Инна Макарова. Судьба человека". (12+).
15.00 Х/ф "Женщины". (6+).
16.55 Любовь Успенская. Юбилейный концерт.
18.50 "Три аккорда". Лучшее
21.00 "Время". (16+).
22.00 "Dance Революция". Финал. (12+).
23.40 Х/ф "Куда ты пропала, Бернадетт?" (16+).
01.35 "Наедине со всеми".
02.20 "Модный приговор".

РОССИЯ 1

04.25 Х/ф "По секрету всему свету". (12+).
06.00 Х/ф "Третья попытка". (12+).
08.00 Местное время. Воскресенье.
08.35 "Устами младенца".
09.20 "Когда все дома с Тимуром Кизяковым".
10.10 "Сто к одному".
11.00 "Большая переделка".
12.00 "Петросян-шоу". (16+).
13.50 Т/с "Любовная сеть". (12+).
18.00 Х/ф "Берега любви". (12+).
20.00 "Вести".
22.30 Большой юбилейный вечер А. Розенбаума.
01.00 Х/ф "Географ глобус пропил". (16+).
03.15 Х/ф "По секрету всему свету". (12+).

НТВ

04.50 Т/с "Лесник. Своя земля". (16+).
06.50 "Центральное телевидение". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.20 "У нас выигрывают!" (12+).
10.00 "Сегодня".
10.20 "Первая передача". (16+).
11.00 "Чудо техники". (12+).
11.50 "Дачный ответ".
13.00 "НашПотребНадзор". (16+).
14.00 "Однажды..." (16+).
15.00 "Своя игра".
16.00 "Сегодня".
16.20 "Следствие вели..." (16+).
19.00 "Итоги недели".
20.10 "Ты не поверишь!"
21.20 "Звезды сошлись".
22.50 Т/с "Маска". (12+).
02.30 Т/с "Адвокат". (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 "Пять ужинов". (16+).
06.45 Мелодрама "Список желаний". (Украина). (16+).
10.40 Мелодрама "Сашино дело". (16+).
14.40 Мелодрама "Бывшая". (16+).
18.45 "Скажи, подруга". (16+).
19.00 Т/с "Черно-белая любовь", 90-92 с. (Турция). (16+).
22.00 Мелодрама "Верни мою жизнь". (Украина). (16+).
02.20 Мелодрама "Самый лучший муж", 5-8 с. (16+).
05.20 Д/с "Восточные жены в России". (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.35 Детектив "Забытое преступление". (12+).
08.20 Х/ф "Фанфан-тюльпан". (12+).
10.40 "Спасите, я не умею готовить!" (12+).
11.30 "События".
11.45 Х/ф "Медовый месяц"
13.45 "Смех с доставкой на дом". (12+).
14.30 "События".
14.50 "Хроники московского быта. Многомужницы"
15.40 "90-е Звезды и ворье"
16.30 "Прощание. Александр Абдулов". (16+).
17.25 Детектив "Шрам".
21.15 Детектив "Окончательный приговор".
23.55 "События".
00.10 Детектив "Окончательный приговор".
01.05 "Петровка, 38". (16+).
01.15 Детектив "Сержант милиции". (12+).

ЗВЕЗДА

07.05 Х/ф "Атака". (12+).
09.00 Новости недели с Ю. Подкопаевым.
09.25 "Служу России".
09.55 "Военная приемка".
10.45 "Скрытые угрозы". "Альманах 53". (12+).
11.35 Д/с "Секретные материалы". "Операция "Снег". Красное подполье Белого дома".
12.20 "Код доступа". (12+).
13.05 Д/с "Оружие Победы". (6+).
13.55 Т/с "Розыскник".
18.00 Главное с О.Беловой.
19.25 Д/с "Легенды советского сыска". (16+).
22.50 Д/с "Сделано в СССР". (6+).
23.15 Танковый биатлон-2021. Индивидуальная гонка.
01.15 Х/ф "Женя, Женечка и "Катюша".

КУЛЬТУРА 16-22-АВГУСТДАЛДИ

ИСЛЕН

10.00,15.00,19.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Москва усадебная.
07.05 Острова. Микаэл Таривердиев.
07.45 Х/ф "Адам женится на Еве".
10.15 Пряничный домик. "Поташное дело".
10.45 "Земля: вчера, сегодня, завтра". 1-я лекция.
11.35 Спектакль "Пиквикский клуб".
14.10 Д/с "Первые в мире".
14.30 "Тайна скрипичной души", ч. 1.
15.05,22.40 Д/ф "Загадки Древнего Египта", 1 с.
15.55 Х/ф "Личное счастье", 1 с.
17.05 Д/ф "Франция. Замок Шенонсо"
17.35 Мастера вокального искусства. Д. Алиева.
18.35 Д/с "Первые в мире".
18.50 Д/ф "Европейский концерт. Бисмарк и Горчаков".
19.45 Д/ф "Люди и страсти Алисы Фрейндлих".
20.30 "Спокойной ночи, малыши!"
20.45 Д/с "Запечатленное время". "Встреча с Ихтиандром".
21.15 Х/ф "Американская трагедия"
22.25 Д/с "Первые в мире".
23.50 Т/с "Шахерезада", 56 с.
00.55 Мастера вокального искусства.

САЛАСА

10.00,15.00,19.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Крым серебряный.
07.00 Легенды мирового кино. Л. Броневой.
07.30,15.05,22.40 Д/ф "Загадки Древнего Египта", 1 с.
08.15 Х/ф "Американская трагедия"
09.30 "Другие Романовы". "
10.15 Пряничный домик.
10.45 "Земля: вчера, сегодня, завтра". 2-я лекция.
11.35 Фильм-спектакль "Дядя Ваня".
14.15 Д/с "Первые в мире". "Подводный автомат Симонова".
14.30 "Тайна скрипичной души", ч. 2.
15.55 Х/ф "Личное счастье", 2 с.
17.05 Д/с "Доктор Воробьев. Перечитывая автобиографию".
17.35 Мастера вокального искусства. А. Аглатова.
18.50 Иностранное дело.
19.45 Эпизоды.
20.30 "Спокойной ночи, малыши!"
20.45 Д/с "Запечатленное время".
21.15 Х/ф "Американская трагедия"
22.25 Д/с "Первые в мире". "Подводный автомат Симонова".
23.50 Т/с "Шахерезада", 57 с.
00.55 Мастера вокального искусства. А. Аглатова.

АРБЕ

10.00,15.00,19.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Москва дворцовая.
07.00 Легенды мирового кино.
07.30,15.05,22.40 Д/ф "Загадки Древнего Египта", 2 с.
08.15 Х/ф "Американская трагедия"
09.30 "Другие Романовы".
10.15 Пряничный домик.
10.45 Academia. С. Богачев. "Взгляд на солнце". 1-я лекция.
11.35 Спектакль "Калифорнийская сюита".
13.45 Д/ф "Люди и страсти Алисы Фрейндлих".
14.30 "Тайна скрипичной души"
15.55 Х/ф "Личное счастье", 3 с.
17.05 Д/с "Доктор Воробьев. Перечитывая автобиографию".
17.35 Мастера вокального искусства. О. Бородина.
18.15 Д/ф "Ростов-на-Дону. Особняки Парамоновых".
18.50 Иностранное дело. "Великий посол".
19.45 Д/ф "Моя великая война".
20.30 "Спокойной ночи, малыши!"
20.45 Д/с "Запечатленное время".
21.15 Х/ф "Американская трагедия"
22.30 Цвет времени. М. Врубель.
23.30 Новости культуры.
23.50 Т/с "Шахерезада", 58 с.
01.00 Мастера вокального искусства. О. Бородина.

ХЕМИС

10.00,15.00,19.30 Новости культуры.
06.30 Лето Господне. Преображение.
07.00 Легенды мирового кино.
07.30,15.05,22.40 Д/ф "Загадки Древнего Египта", 3 с.
08.15 Х/ф "Американская трагедия"
09.30 "Другие Романовы".
10.15 Пряничный домик.
10.45 Academia. С. Богачев. "Взгляд на солнце". 2-я лекция.
11.35 Спектакль "Дядюшкин сон".
14.05 Д/ф "Олег Басилашвили. Послесловие к сыгранному..."
14.45 Цвет времени. Эдуард Мане. "Бар в Фоли-Бержер".
15.55 Х/ф "Личное счастье", 4 с.
17.05 Д/с "Доктор Воробьев. Перечитывая автобиографию".
17.35 Мастера вокального искусства. М. Гулегина.
18.30 Цвет времени. В. Татлин.
18.50 Иностранное дело. "Хозяйка Европы".
19.45 "Белая студия".
20.30 "Спокойной ночи, малыши!"
20.45 Д/с "Запечатленное время".
21.15 Х/ф "Американская трагедия"
22.30 Цвет времени. Марк Шагал.
23.30 Новости культуры.
23.50 Т/с "Шахерезада", 59 с.
00.55 Мастера вокального искусства. М. Гулегина.
01.50 Иностранное дело.

ЖУЬМЯ

10.00,15.00,19.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Москва пешеходная.
07.00 Легенды мирового кино. Жанна Моро.
07.30 Д/ф "Загадки Древнего Египта", 4 с.
08.15 Х/ф "Американская трагедия"
09.30 "Другие Романовы".
10.20 Х/ф "Белый орел".
11.35 Спектакль "Кошки-мышки".
13.40 Д/ф "Зинаида Шарко. Актриса на все времена".
14.20 Цвет времени. И. Крамской. "Портрет неизвестной".
14.30 Д/ф "Алтайские кержаки".
15.05 Д/ф "Гатчина. Свершилось".
15.55 Х/ф "Личное счастье", 5 с.
17.05 Д/с "Доктор Воробьев. Перечитывая автобиографию".
17.35 Мастера вокального искусства. Хибла Герзмава.
18.50 Иностранное дело.
19.45 "Смехоностальгия".
20.15 Искатели. "Тайна ожившего портрета".
21.05 Линия жизни. Ю. Энтин.
22.00 Х/ф "Каждый вечер в одиннадцать".
23.20 Новости культуры.
23.40 Х/ф "Любовь после полудня".
01.25 Мастера вокального искусства. Хибла Герзмава.

КИШ

06.30 Святыни христианского мира. "Мощи апостола Фомы".
07.05 М/ф "Приключения поросенка Фунтика".
07.50 Х/ф "Путешествие миссис Шелтон".
09.25 "Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым".
09.55 Х/ф "Каждый вечер в одиннадцать".
11.15 Черные дыры. Белые пятна.
11.55 Д/ф "Мудрость китов".
12.50 Юбилейный гала-концерт Российского национального оркестра. Дирижер М. Плетнев.
14.20 Х/ф "Не бойся, я с тобой!"
16.50 Д/с "Предки наших предков".
17.35 Д/с "Даты, определившие ход истории". "20 июня 1789 года. Клятва в зале для игры в мяч".
18.05 "Незабываемые мелодии".
18.50 "Монолог в 4-х частях", ч. 1 и 2.
19.45 Х/ф "Подранки".
21.15 Летний концерт в парке дворца Шенбрунн.
23.05 Х/ф "Бабочки свободны".
00.50 Д/ф "Мудрость китов".
01.40 Искатели. "След Одигитрии".
02.30 М/ф: "Балерина на корабле", "Жили-были..."

ГЬЯД

06.30 М/ф: "Сказка сказывается", "Чиполлино".
07.35 Х/ф "Не бойся, я с тобой!"
10.05 "Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым".
10.35 Х/ф "Подранки".
12.05 Цирки мира. "Иероглифы на манеже".
12.35 "Нестоличные театры".
13.15 Д/ф "Опасные связи. Друзья и враги в дикой природе".
14.10 "Либретто". К.В. Глюк "Орфей и Эвридика".
14.25 Д/с "Коллекция".
14.55 Голливуд Страны Советов. "Звезда Лидии Смирновой".
15.10 Х/ф "Моя любовь".
16.25 Д/с "Первые в мире".
16.45 Д/с "Предки наших предков". "Маори. Дети Хаваики".
17.25 "Пешком..." Мелихово.
17.55 "Романтика романса".
18.50 "Монолог в 4-х частях"
19.45 Х/ф "Директор".
22.10 Фильм-балет "Бетховен проект".
00.35 Д/ф "Опасные связи. Друзья и враги в дикой природе".
01.30 Искатели. "Бегство бриллиантщика Позье".

Программа гьазурайди - Н.ВЕЛИБЕГОВА

РАДИО

ИСЛЕН
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиоспектакль

САЛАСА
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. «Актуально».

АРБЕ
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Встречи в студии.

ХЕМИС
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Время и молодежь.

ЖУЬМЯ
11.10. Вести «Дагестан»
11. 25. Голос Ислама
11.45. Концерт.

КИШ
13.10. Итоги недели.

ГЬЯД
10.10. Соколенок.

Дин

Пайгъамбаррин варисар (шариатдин) алимар я

Кьуд мазгьабдин имамрикай куьрелди

Ямин МЕГЬАМЕДОВ,
диндин рекьяй алим

(Эвел - 26,28-31-нумрайра)

Имам Маликан мазгьаб

Ам мусурман уьлквейра машгьур тир фикъгьидин мазгьабрикай са мазгьаб я ва бине кутурди имам Малик (ибн Анас) тирвиляй ам гьадан тІварцІихъ янава.

Имам Малик. Адан тІвар Малик ибн Анас ибн Малик ибн Абу Амир ал-Асбагьий аль-Маданий Абу-Абдуллагь я

Ам "Шейх-уль-Ислам", "Гьужжат-уль-Уммагь", "Имам Дар-уль- Гьижра" (Мединадин имам), фикъгьидин ва гьадисрин илимра имам я, табиинрилай гуьгъуьниз.

Ам гьижрадин 93-йисуз *(Пайгъамбардин (къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз)* хадим *(къуллугъчи) Анас рагьметдиз фейи йисуз)* дидедиз хьана ва гьижрадин 179-йисуз Мединада рагьметдиз фена. Адан ата-буба Абу Амир гьуьрметлу асгьаб тир, ада Пайгъамбардихъ *(къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз)* галаз вири гъазаватра иштиракна *(тек са Бадр - гъазават квачиз)*. Имамдин чІехи буба Малик ибн Анас чІехи табиинрикай ва алимрикай тир.

Гьеле гъвечІизамаз имам Малика Къуръан хуралай чирна. Ахпа ада чІехи алим Нафигьдивай ва Ибн Шигьаб аз-Зугьрийдивай чирвилер къачуна. Ада гьакІни имам ас-Садикьан илимдин межлисра иштиракна. Гьа икІ, гьеле жегьилзамаз адакай чІехи чирвилер авай алим хьана. Имам Шафииди адакай икІ лагьана: "Малик Аллагьдин делил *(субут)* я Адан махлукьриз *(халкьнавай затІариз)*".

Имам Маликан кьилел зурба йикъарйифер атана: Аллагьдин рекье ва гьахъ патал ам *(ягъиз)* гатана, еке азиятар гана. И кардин себеб ада ахъайзавай гьадис тир, *(мана)*: "Мажбури тир касдиз кьин кьун авач". Мансур халифадиз байгьат *(присяга)* гудай вахтунда имам Малик а кардиз мажбурнай. Мединадин эмирди адаз а гьадис инсанриз ахъаюн къадагъа авуна, амма имамди вири инсанриз а гьадисдикай хабар гузвай. ЧІехи алим тир Суфьян ибн Уйайна лугьузва: "Имам Малик Гьижаз эгьлийрин аллама ва вичин заманадин делил я!" Имам аш-Шафииди лагьана: "Ада дуьз ва гьахъ лагьана, алимрикай рахайла - Малик *(абурун)* гьед я!".

Суннадиз авур виридалайни зурба къуллугъ адан **"аль-МуватІтІаъ"** тІвар алай ктаб я. Ада ам яхцІур йисан къене кІватІна, кхьена. Имам Малик гьадисрин, риваятрин илимда къайдаяр тайинарай сифте алим яз гьисабзава.

Имамдин сухтаяр *(тилмизар)*

1. Абдуррагьман ибн аль-Къасим аль-Мисрий *(гьижрадин 128-йисуз хана ва 191-йисуз кьена)*. Ам имам Маликан мукьвал сухтайрикай я. Къад йисан къене ада имамдивай чирвилер къачуна. Имам Маликан фикгъи-мазгьаб кхьейдини гьам я. Абдуррагьман ибн аль-Къасим аль-Мисрий чІехи алимни тир, зурба ахлакьдин ва загьидвилин сагьибни. Гьакимрикай лагьайтІа, ам гьамиша яргъаз жедай.

2. Абу Мугьаммад Аблуллагь ибн Вагьб ибн Муслим *(гьижрадин 125-йисуз хана ва 197-йисуз кьена)*. Амни имам Маликан тилмизрикай я. Имам рагьметдиз фидалди тамам къад йисан къене ам гьадахъ галаз хьана. Ада **"аль-МуватІтІаъ аль- Кабир"** ва **"аль-МуватІтІаъ ас-Сагьир"** ктабар теснифна. Имам Агьмада адакай лагьана: "ЧІехи алим, диндарди, факьигь, гзаф илим авайди, сагьигь гьадисар риваятзавайди, ихтибарлуди, керчекди… Гьикьван гзаф сагьигь, якьин я адан гьадисар". Имам Маликан фикъгь Мисрда машгьур авурди гьам я.

Имам Маликахъ чІехи алимар хьайи сухтаяр мадни ава…

Малики-мазгьабдин асулар

1. Къуръан;
2. Сунна;
3. Асгьабрин ижмаъ (единогласие, рейсадвал);
4. Къияс;
5. Аль-масалигь аль-мурсалагь (яни, чпикай шариат киснавай хийир, менфят хьун мумкин тир крар);
6. Мединадин эгьлийрин амал;
7. Асгьабрин гафар.

Имам Маликан мазгьаб чкІанвай *(машгьур тир)* уьлквеяр

Малики-мазгьаб Гьижазда *(Мекка, Медина вилаятра)*, Африкада *(Мароккада)*, Мисрда, Суданда, Андалусда *(Испанияда)* чкІанва.

Малики-мазгьабдин кьилин ктабар

"Аль-МуватІтІаъ". Ада гьадисар, асгьабрин гафар, имамдин фетваяр, фикирар гьатнава.

"Аль-Мудавванагь". Ада имам Маликан сухта Сагьнун ибн Саид ат-Танухийди кІватІнавай имам Маликан къарарар, фетваяр гьатнава.

"Аль-Маввазиййагь". Ам Ибн Мавваз Мугьаммад ибн Ибрагьим аль-Аскандарий алимди кхьенва (гьижрадин 269-йисуз ва я 281-йисуз кьена).

"Бидаят-уль-Мужтагьид". Автор Ибн Рушд я (гьижрадин 450-йисуз хана ва 520-йисуз кьена).

"Аз-Захирагь". Ам аль-Къурафий алимди теснифна.

"Мавагьиб-уль-Жалил". Ам аль-ГьатІтІаб алимди кхьена.

Малики-мазгьабдин алимрин дережаяр, къатар кхьенвай ктабар: *(яни имам Маликан девирдилай башламишна, алай девирдал къведалди хьанвай малики-мазгьабдин алимрин тІварар авай ктаб)*:

Ад-Дибаж аль-Музагьгьаб фи марифати агьйан уламаъ-иль-мазгьаб. Автор Ибн Фаргьун аль-Маданий аль-Маликий *(гьижрадин 799-йисуз кьена)*.

Имам Маликакай алимри лагьанвай гафар

1. Аль-Гьайсам ибн Жамиль алимди лугьузва: "Имам Маликавай 48 месэладин гьакъиндай хабар кьуна, адакай 32 месэладин жигьетдай ада "Заз чидач!" лагьана ван хьана. Абу-Дардаъ асгьабди лагьайвал, "Заз чидач!" лугьун *(вири)* илимдин са пай я!".

2. Имам аш-Шафииди лагьана: "Имам Малик зи муаллим я, гьадавай за *(гзаф)* илим къачуна".

3. Имам Малика, Пайгъамбардин *(къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз)* гьадисар ахъайдайла, гьамиша дастамаз *(гъилер чуьхуьн)* къачузвай.

4. Имам аш-Шафииди лагьана: "Имам Малика патав чпин гьевесриз табий хьанвайбур *(бидятчияр) (гьуьжетариз)* атайла, ада икІ лугьудайла, заз ван хьана: "Зи патахъай рахайтІа, дугъриданни, зун зи диндин гьакъиндай ачух делилдал ала, амма вун лагьайтІа, вун шаклу кас я. Алад жув хьтин шаклудан патав, гьадахъ галаз жуван гьуьжетар ая!".

5. Имам Агьмадан хва Абдуллагьа вичин "Ар-радду ала аль-жагьмиййа" *("Жагьмитриз инкарун")* ктабда имам Маликан гафар гъизва: "Аллагь цава ава ва Адан илим *(чирвал)* - виринра, ам авачир чка авач!" *(са шейни авач Адан чирвилик квачир)*.

(КьатІ ама)

Диндин месэлайриз талукь суалар пайда хьайитІа, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхьихь.

"Лезги газетда" диндин пак кхьинар жезва. Гьавиляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Спорт

Дагъустанвийрин пайни ква

10-августдиз Дагъустандин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова Махачкъаладин аэропортуна олимпиададин къугъунра кІвенкІвечи чкаяр къур спортсменар къабулна

ОЛИМПИАДА-2020

Японяидин меркезда 23-июлдилай 8-августдалди кьиле фейи олимпиададин къугъунрин нетижада Россиядин спортсменри спортдин са шумуд жуьредай 71 медаль къазанмишна.

Гатун олимпиададин къугъунар шад гьалара акьалтІаруниз талукь яз Токиода кьиле фейи мярекатда Россиядин хкягъай командадин - Россиядин олимпийский комитетдин - пайдах Абдулрашид Садулаева кьуна. РикІел хкин, А.Садулаева 2016-йисуз Рио-де-Жанейрода кьиле фейи олимпиададин къугъунрани кьуршахар кьунай къизилдин медаль къазанмишнай.

Россиядин хкягъай командадиз хьайи 71 медалдикай 6 медаль дагъустанви спортсменри къазанмишна: Абдулрашид Садулаева - къизилдин, Альберт Батыргъазиева - къизилдин, Завур Угуева - къизилдин, Муслим Гьажимегьамедова - гимишдин, Зенфира Мегьамедалиевади - кишпирдин, Гьажимурад Рашидова - кишпирдин.

Медалрин жигьетдай Россия 5-чкадал (20-28-23) ала. Сад лагьай чка США-ди кьуна (39-71-33), кьвед лагьай чка - Китайди (38-32-18), пуд лагьай чка - Японяди (27-14-17), кьуд лагьай чка - Великобританяди (22-21-22).

Медалар къазанмишай вири россиявийриз уьлкведин Президент Владимир Путина чІехи агалкьунар мубаракна. РД-дин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликовани олимпиадада къизилдин, гимишдин ва кишпирдин медалар къачур дагъустанви пагьливанар кьилди-кьилди тебрикна.

Олимпиада Японяда алатай йисуз кьиле фин лазим тир. Амма, коронавирусдин тІугъвал себеб яз, акъвазарнай.

Кьвед лагьай сеферда

7-8-августдиз Кьурагь райондин администрациядин физкультурадинни спортдин ва жегьилрин крарин рекьяй отделди спортдин ва сагълам уьмуьрдин таблигъат тухунин мураддалди Гелхенрин хуьре волейболдай райондин вини зонадин хуьрерин жегьилрин командайрин арада 2-сеферда яз акъажунар тешкилна. Идакай райадминистрациядин пресс-къуллугъди хабар гузва.

Алатай йисуз хьиз, цІини турнирда хуьрерин хкягъай 4 командади иштиракна: Ашарин, Шимихуьруьн, Куквазрин ва Гелхенрин.

Вири къугъунар акьалтІайдалай кьулухъ турнирдин гъалибчи Гелхенрин хуьруьн командадикай хьана. Куквазвийри 2-чка кьуна, шимихуьруьнвийри - 3-чка.

Тешкилатчийри вири командаяр медалралди, грамотайралди, кубокралди ва спортдин призралди къейдна. Лап хъсандиз къугъвайбурув пулдин пишкешарни вахкана.

Куьрелди

ТІвар-ван авай футболист, вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондин Эминхуьряй тир Сердер Сердеров Хорватиядин Пула шегьердин "Истра" ФК-диз хъфена.

Икьван чІавалди ам Венгриядин "Мёзекведеш" командада къугъвазвай. Алатай сезонда ада иштиракай клуб Венгриядин кубокдин финалдиз акъатнай.

* * *

Европадин кубок патал 7-8-августдиз Оренбургда дзюдодай кьиле фейи акъажунра чи пагьливанрини кишпирдин медалар къазанмишна.

"Вконтакте" соцсетда авай "IEZGI SPORT" аккаунтди хабар гузвайвал, кишпирар къачурбурун арада чи ватанэгьли Имран Юсифов (Азербайжан) ва Саид Гьажиев (Москва) ава.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:
Дагъустан Республикадин информациядин ва печатдин министерство
367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 “а”

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ
(+78722) 66-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ
66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ
66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
66-00-63

КУЛЬТУРАДИН
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ
66-00-62

КАССА
66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
М. ЖАЛИЛОВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гуьзчивал авунин рекьяй Федеральный къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна.
Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькIуьр хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахьун мумкин я. Газетда чап авун патал теклифнавай материалра гъанвай делилрин дуьзвилин ва керчеквилин патахъай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкъала, Насрутдинован проспект, 1 “а”. Печатдин кIвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:
Йисан - ПП200
Зур йисан - ПП171
Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 17.00
Газет **“Издательство” “Лотос”** ООО-дин типографияда чапна.
367000, Махачкъала, Пушкинан куьче, 6.
Тираж 6069
(Гъ) - И лишандик квай материалар гъакъидихъ чапзавайбур я.
12+ - Икьван яшар хьанвайбуру кIелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:
ГБУ “Редакция республиканской газеты “Лезги газет”
УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

26-июль Урусатдин Игит Зейнудин БАТМАНОВ дидедиз хьайи югъ тир. АмайтIа, адан 54 йис тамам жезвай. Гьайиф хьи, адаз и югъ кьисмет хьанач. Лезги халкьдин кьегьал хцин чандиз 2015-йисан майдиз къанлуйри къаст авуна. Вичиз Аллагьди рагьметар гурай. Амин!

“Жуванбур за гудач маса!”

Гъулангерек ИБРАГЪИМОВА

Гьамиша сивел хъвер алай и баркаллу хцин къамат датIана зи вилик ква. Батманован хайи йикъаз талукь яз мукьвара “Дагъустан” РГВК-дай передачани къалурна. Ам телеф хьайи йикъалай инихъ 6 йис алатнава, лезги халкьдин рикIе, иллаки кIиривийрин, хьайи хирен тIал са жизви яваш жез гатIуннавай. Амма передачадиз килигайла, Игитдин диде, уьмуьрдин юлдаш, аяларни мукьва-кьилияр акурла, хер мад цIийи хъхьана. Зейнудин Батманова лагьай “жуванбур за гудач маса” гафари мад япара ван авуна. Вилерилай гьайифдин накьвар фена. И накьвари зи рикIяй ихьтин цIарар чарчел акъудиз туна.

Урусатдин Игит Зейнудин БАТМАНОВАЗ

И дуьньядал гьар затIунихъ
авазва эхир,
Уьмуьрдизни, цуькведизни,
гуьрчег акунриз.
Амма анжах авач эхир, ягьайтIан
пехир,
Хьайи крар, фейи вахтар рикIел
хкунриз...
... Кьве агъзурни цIувад йисан
майдин вацран вахт,
Агь, гьикьван куьн иерзавай,
бул тарарин тахт!
Сараг, КIахцугъ хуьрерив гвай
тамарин жалгъа,
Ахтармишиз гьатнай рекье чи
Зейнудин хва.
Тамухъан яз машгьур устад,
вичин кар кIани,
Гьар са тарни кул-кус чидай
инсан тир къени.
Ингье тама къекъвена ам,
вилна тарариз,
Садлагьана аялдин шел хьана
япариз.
КилигайтIа, террористри кьунва
са хизан:
Диде, буба, аял - вири,
къачузвай хьи чан.
Яракьар гвай душманрин
кьил тир Абу-Ясир,
Зулумкаррин къаст вуч ятIа
чирун тушир сир.
Зейнудинан мурад хизан
азад авун тир,
И кар кьиле тухун патал вич
хьана есир.
Душманрини и кар тадиз кьилиз
акъудна,
Там чизвай кас гъиле гьатун
хъсан акуна.
Батманован телефонни
къахчунвай гъиле,
Экъуьрзавай нумрайра тIуб,
гьатнаваз хъиле.
Полициядин кьилин нумра
акуна садаз,
Къанлудини гана буйругъ зенг
авун адаз:
“Опергруппа галаз ша лагь на
адаз тамуз,
Амай крар лугьудайвал агакьай
чIавуз”.
Зейнудина, кьетIидаказ, кIевиз
кьуна рикI:
“Жуванбур за гудач маса!”, -
жаваб гана икI.
“Вафалу хьухь дуствилизни
Ватандиз хайи!” -
Им насигьат тир бубади
рухвайриз гайи.
Лап пайдах хьиз кьуна вине
бубадин веси,
Кьегьалвилелди чан гана
Лукьманан хци...
...Кьуд веледдин буба тир вун
гьуьрметлу, мягькем,
Эсед, Араз - руьгьда хьайи
къагьриман, уьтквем.
Къе дидедин алатзавач
ракIарлай вилер,
Гьузетзава, галатзавач, хва
хквер рекьер.
“Игит садра, душман вишра
рекьида” лугьур,
Мисалдихъни агъазва чун,
ихьтин кар акур.
Чара ксар хуьн паталди гьайиф
хьанач чан,
Вахъ яс чIугваз перишан я къе
гьар са хизан.
Чир хьухь къе ваз: душмандилай
къахчунва ви къан,
Вун несилри хуьзва рикIе,
баркаллу инсан.
Лезги халкьдин дамах я вун -
абурдин чешме,
Урусатдин Игит я вун -
гьар садаз чешне!
Батманован зар ала къе
КIирийрин хуьрел,
Зейнудинан тIвар ала къе
гьар садан мецел.
Инсаният аламай кьван
дуьньядин винел,
Игитар, куьн, сагъ амукьда
чи халкьдин рикIе!

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди Махачкъалада кардик квай лезгийрин милли медениятдин макандин (МЛНКА) председатель, чи газетдин амадаг Пакизат Рагьимхановадиз играми вах
Зильфира ТАГЪИРБЕГОВА
рагьметдиз финихъ галаз алакъалу яз, дериндай хажалат чIугунивди, башсагълугъвал гузва.

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди зегьметдин ветеран, мухбир ва шаир
Беневша МЕГЪТИЕВА
рагьметдиз финихъ галаз алакъалу яз адан хизанриз ва вири багърийриз башсагълугъвал гузва.

“Лезги газетдин” корреспондент Абдулафис Исмаилова ва адан хизанди Мегьарамдхуьруьн райондин Тагьирхуьруьн-Къазмайрин больницадин медсестра Наргида Нажмудиновнадиз, адан хизанриз, мукьва-кьилийриз
вах **Зильфира** ва стха **Нарудин**
рагьметдиз финихъ галаз алакъалу яз, дериндай хажалат чIугунивди, башсагълугъвал гузва.

Ван авуна

Шад жедай кар

Гьаким КЪУРБАН,
писатель, алим

“Лезги газетдин” алай йисан 30-нумрадиз акъатай “Бубайрин ватандал чан хкизва” макъала кIелайла, зун гзаф шад хьана. Ана кхьенвайвал, Ухулрин хуьрел чан хкиз кIанзавай ксар майдандиз экъечIнава.Аферин чпиз!

Ухул (Угул, Ыгил, Йугул) зи сур бубайрин хуьр я. 1978-йисан 31-августдиз зун балкIандаллаз Шалбуз дагъдин кIане авай, машиндин рехъ авачир хуьруьз (ам чIулав рагак ккIанвай 10-15 мертебадин зурба дараматдиз ухшар я) хкаж хьана. Заз жуван миресар жагъуриз кIанзавай. Хуьре зун мектебдин директор Къелем Ибрагьимова къаршиламишна. Муаллимарни кIватI хьана. Ахцегьай вертолет атана, хуьруьн къаншарда авай майдандал мектебдиз герек затIар - доскаяр, партаяр, учебникар, дафтарар, мелерни кваз авудна. Жемятди мел авуна, абур са геренда са верс винелди дашмиш хъувуна. Къелем муаллимди зи гьуьрметдай эдебияттдин мярекатни тешкилна.

Пакамахъ, 1-сентябрдиз, хуьр пионеррин зуьрнединни далдамдин ванери ахварай авудна. Мектебдин гьаят дамахарнавай муаллимрай (заз накь акур муаллимар чир хъжезмач: виридал чIулав костюмар, лацу перемар ала, гарданра галстукар ава) ацIана.

Сканворд

ТуькIуьрайди - К. КЪАЛАЖУХВИ

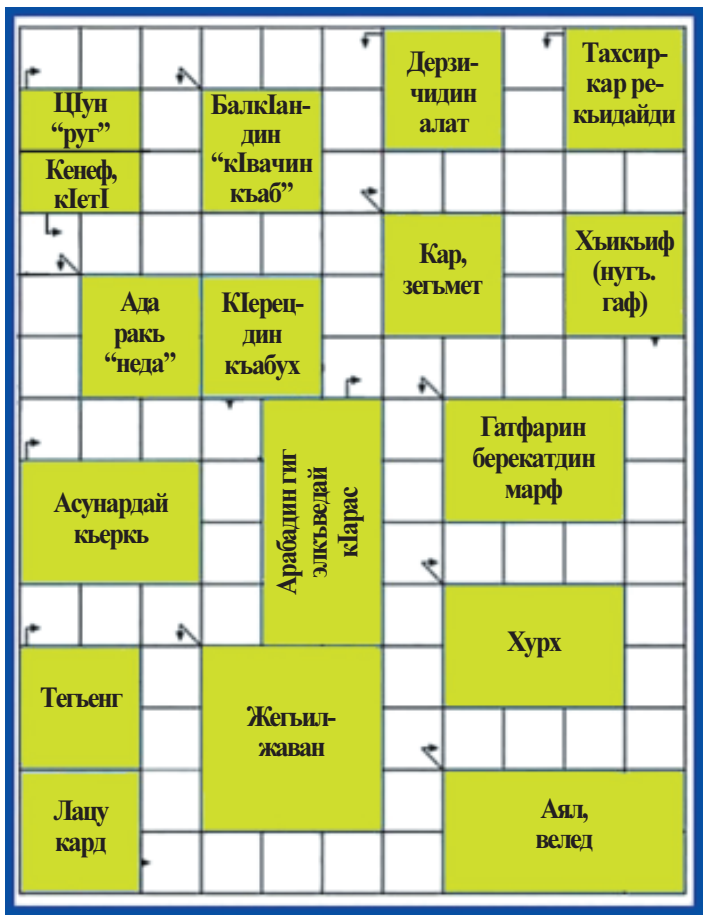

“ЛГ”-дин 31-нумрадиз акъатай кроссворддин жавабар:

ДУЬЗ ЦIАРАРА: 1. Бармак. **5.** Жебехана. **8.** Ал. **9.** Кипр. **11.** АкIа. **14.** Талгу. **16.** “Реал”. **18.** Диба. **19.** Расим. **20.** Адалат. **23.** Мих. **24.** Ич. **25.** Упс. **27.** Уьмуьр. **29.** Камалэгьли. **33.** Рубас. **35.** Матч. **36.** Тарлац. **37.** Уба. **39.** ТIуб. **41.** Илаж. **42.** Ала. **43.** Найроби. **44.** Ар. **45.** Арачивал. **49.** Хъен. **50.** Абас. **53.** Уфа. **54.** Орден. **57.** Кулур. **59.** Неве. **61.** Агъул. **63.** Ва. **64.** Кьаркьулув. **66.** Угъри. **67.** Дар.

ТИК ЦIАРАРА: 1. Баку. **2.** Али. **3.** Мураба. **4.** Кваг. **6.** Багъривал. **7.** Акьул. **10.** Птидхуьр. **12.** КIурт. **13.** Мидас. **15.** Лали. **17.** Ем. **18.** Даим. **21.** Ачкар. **22.** Султали. **23.** Муьфтехур. **26.** Пич. **28.** Рутул. **30.** Аслан. **31.** Эму. **32.** Гьабиб. **34.** Бабаханов. **38.** Ижара. **39.** ТIапIахъан. **40.** Урал. **46.** Ре. **47.** Инд. **48.** Кал. **50.** Акула. **51.** Булур. **52.** Сув. **53.** Урду. **55.** Рекьв. **56.** Накь. **58.** Ранг. **60.** Ери. **62.** Гъуд. **65.** Ра.

Утерянный диплом о высшем образовании под номером 110524 0252756, выданный в 2014 году Государственным бюджетным образовательным учреждением высшего профессионального образования “Дагестанская государственная медицинская академия” Министерства здравоохранения Российской Федерации на имя **АДИГЮЗЕЛОВА Фарида Байрамовича**, считать недействительным.

Утерянный паспорт серии 8208 за №604299, выданный в 2009 году отделом УФМС России по Республике Дагестан в Советском районе г.Махачкалы на имя **Адигюзелова Фарида Байрамовича**, считать недействительным.

Руководитель ЗАО “Бриз” Магомедов Магомед Мурадович выражает искреннее соболезнование генеральному директору института “Дагагропромпроект” Ханбалаеву Назиму Играмудиновичу, близким и родственникам по поводу преждевременной смерти горячо любимого брата
Максима ХАНБАЛАЕВА
и разделяет с ним горечь невосполнимой утраты.